

e-ISSN: 2791-7789

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SAYI
53

HATAY MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

YIL/YEAR 2024 **CİLT/VOLUME** 21 **SAYI/ISSUE** 53

e-ISSN:2791-7789

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute

Yıl/Year: 2024 ♦ Cilt/Volume: 21 ♦ Sayı/Issue: 53 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Hatay

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2024 ♦ Cilt/Volume: 21 ♦ Sayı/Issue: 53 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Sahibi / Owner:

(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Adına)
(On Behalf of Hatay Mustafa Kemal University)
Prof. Dr. Veysel EREN
Rektör / Rector

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief:

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN

Editörler / Editors:

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN
Doç. Dr. Sacit UĞUZ

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Semaur SİVRİTEPE
Arş. Gör. Ahmet YURTSAL

Alan Editörleri / Section Editors:

Prof. Dr. Ünal ARSLAN – Prof. Dr. Seyfettin ARTAN-Prof. Dr. Özay KARADAĞ
Doç. Dr. Metin REYHANOĞLU-Doç. Dr. Orçun BOZKURT – Doç. Dr. Özgür ULUBEY
Doç. Dr. Serpil KIR – Doç. Dr. İdris KAYA-Doç. Dr. Zübeyde YARAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Sezai DEMİR-Dr. Öğr. Üyesi Beyazıt SÖYLEMEZ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Burak TÜRKYILMAZ

Dil Editörleri

Doç. Dr. Alim Koray CENGİZ (İngilizce & Sosyal ve Kültürel Antropoloji)
Dr. Öğr. Üyesi Burcu TURHAN (İngilizce Eğitimi)

Yazı ve Redaksiyon Kurulu / Proofreading Board:

Arş. Gör. Dr. Selçuk GÜNDÜZ- Arş. Gör. Buğra ÇİFTLİKÇİ
Arş. Gör. Halil İbrahim GÜNDÜZ

Kapak Tasarımı / Cover Design:

Arş. Gör. Kaan KAYA

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address:

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Tayfur Sökmen Kampüsü Antakya/ HATAY Tel: 0326 2455812
Faks: 0326 245 58 11 e-posta: mkusbed@gmail.com

Baskı-Hazırlık:

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

**HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Hatay Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2024 ♦ Cilt/Volume: 21 ♦ Sayı/Issue: 53 ♦ e-ISSN: 2791-7789

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Yayımlanan yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hasan KAYA	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nicholas APERGIS	Northumbria Üniversitesi, İngiltere
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Celal Tayyar UĞURLU	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Bilginer ONAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Murat KÜÇÜKÜĞURLU	Erzurum Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Besim ÖZCAN	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat CERECİ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi ÇIKRIKÇI	Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya
Prof. Dr. Orhan OĞUZ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali KİRMAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Osman AKANDERE	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin GÜFTÂ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban ORTAK	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Bilginer ONAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur SOYTAŞ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram BAŞ	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Özey KARADAĞ	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent ARI	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Sawsan AGA KASSAB	Lübnan Üniversitesi, Lübnan
Doç. Dr. Tarig Mohamed Nour	Hartum Üniversitesi, Sudan
Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU	Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Firuz FEVZİ	Kabil Devlet Üniversitesi, Afganistan
Dr. Gazi Salah UDDIN	Linköping Üniversitesi, İsveç

53. SAYININ HAKEMLERİ (İsim sıralı liste)

Abdullah AYDIN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Abdullah BAKIR	Süleyman Demirel Üniversitesi
Abdülkadir AKSOY	Gaziantep Üniversitesi
Arslan DURDU	Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi
Aslı EKİCİ	Selçuk Üniversitesi
Bengü VURAN	İstanbul Üniversitesi
Caner AYDEYER	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Davut AYDIN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Ercan YAŞAR	Dumlupınar Üniversitesi
Gürbüz GÖKÇEN	Marmara Üniversitesi
Gürkan AKALIN	Dumlupınar Üniversitesi
Hikmet DEMİRCİ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Hülya AĞCASULU	Süleyman Demirel Üniversitesi
İdris KAYA	Gaziantep Üniversitesi
İsmail BÜLBÜL	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Klevis KOLASI	Ankara Üniversitesi
Mehmet Emin ŞEN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Nagehan KÜÇÜKYILDIZ	Artvin Çoruh Üniversitesi
Ömer Faruk KAHRAMAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Ömer Faruk ÖZCAN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Öner ÇELİKKALELİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Öznur BOZKURT	Düzce Üniversitesi
Resul YALÇIN	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Samet ALIÇ	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Selçuk KENDİRLİ	Hitit Üniversitesi
Sezai DEMİR	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Tuba YILDIZ	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Umay Bilge BALTACI	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Zeynel ÖZLÜ	Gaziantep Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Yönelimlerine Göre Kişisel ve Sosyal Erdemlerindeki Farklılıklar.....	1
<i>Differences in Personal and Social Virtues of University Students According to their Professional Orientation</i>	
Elif Müzehher ULUER, İbrahim KISAÇ	
BİST 100'de İmalat Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Değer İlgililiğinin Analizi.....	20
<i>Analysis Of the Value Relativity of Businesses Operating in the Manufacturing Sector in Bist 100</i>	
Bahan YENİLMEZ	
Antakya'nın Orta Çağ Dönemini Ele Alan Bilimsel Çalışmaların Bibliyometrik Analizi.....	40
<i>A Bibliometric Analysis of Scientific Studies on the Medieval Period of Antioch</i>	
Sedat BİLİNİR	
The Image of the Police in Turkish and American Cinema.....	57
<i>Türk ve Amerika Sinemasında Polis İmaji</i>	
Ahmet VAROL	
Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kadim Türklerde Toy Geleneği ve Günümüze Yansımaları.....	75
<i>Toy Tradition and its Effects in the Ancient Turks in the Process of Socio-Cultural Change</i>	
Celal ASLAN, Mehmet KIRMIZIGÜL	
Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi.....	90
<i>The Effect of Clothing Liberalisation in the Public Sector on Employee Motivation</i>	
Deniz İrfan SAYANER YALÇIN, Ali Özcan, Şerafettin SEVGİLİ	
Antep Savunması ve Açlık.....	110
<i>Defense of Ayntab and Starvation</i>	
Mustafa ÇABUK, Deniz AYATA	
Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri	126

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEKİ YÖNELİMLERİNE GÖRE KİŞİSEL VE SOSYAL ERDEMLERİNDEKİ FARKLILIKLAR*

Elif Müzehher ULUER

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye
elifmuzehhersensoy@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-3190-4198

İbrahim KISAÇ

Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye
ikisac@pau.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-4261-1769

Makale Geliş Tarihi: 13/05/2024

Makale Kabul Tarihi: 10/06/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Uluer, E. M. & Kısac, İ. (2024). Üniversite öğrencilerinin mesleki yönelimlerine göre kişisel ve sosyal erdemlerindeki farklılıklar. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 1-19

Öz

Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin sahip olduğu kişisel ve sosyal erdemlerinin mesleki yönelimlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Araştırmanın çalışma grubu farklı fakültelerde öğrenimine devam eden 149 erkek, 385 kadın öğrenci olmak üzere toplamda 534 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın bağımsız değişkeni öğrencilerin mesleki yönelimlerini belirleyebilmek amacıyla fakülte tercihi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal erdemlerine ilişkin bilgiler Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği ile elde edilmiştir. Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği sekiz alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar affedicilik, sadakat, çevreye duyarlılık, kişisel haklara duyarlılık, objektif bakış açısına sahip olmak, sorumluluk sahibi olmak, çalışma azmine sahip olmak ve beden ve ruh sağlığına önem vermektir. Verilerin analizinde araştırmanın amacına uygun olarak tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin beden ve ruh sağlığına önem vermek, sadakat ve kişisel haklara duyarlılık düzeyleri puan ortalamalarının mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin toplam erdemlilik düzeyleri, affedicilik, çevreye duyarlılık, sorumluluk sahibi olmak, çalışma azmine sahip olmak ve objektif bakış açısına sahip olmak düzeyleri puan ortalamalarının ise öğrencilerin mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Araştırma bulgularına göre öğretmenlik mesleğine yönelim gösteren eğitim fakülteleri öğrencileri erdemliliğe diğer fakültelerde öğrenim görmekte olan öğrencilerden daha fazla önem

*Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu çalışma, 07/10/2021 tarih ve E.185432 sayı ile Gazi Üniversitesi Etik Kurul'undan izin alınarak gerçekleştirilmiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

vermektedir. Öğretmen, akademisyen, teknik eleman, muhasebeci, sigortacı gibi mesleklere yönelim gösteren eğitim, edebiyat ve İİBF öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre çevreye daha duyarlı oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Erdem, kişisel ve sosyal erdemler, mesleki yönelim, üniversite öğrencileri

DIFFERENCES IN PERSONAL AND SOCIAL VIRTUES OF UNIVERSITY STUDENTS ACCORDING TO THEIR PROFESSIONAL ORIENTATION

Abstract

The aim of the research is to determine whether the personal and social virtues of university students differ according to their professional orientation. The study group of the study consists of 534 university students, including 149 male and 385 female students who continue their education at different faculties. The independent variable of the research has been determined as faculty preference in order to determine the professional orientation of the students. Information about the personal and social virtues of university students, which is the dependent variable of the research, was obtained using the Personal and Social Virtues Scale. The Personal and Social Virtues Scale consists of eight sub-dimensions. These are forgiveness, loyalty, environmental sensitivity, sensitivity to personal rights, responsibility, determination to work, having an objective point of view and giving importance to physical and mental health. In the analysis of the data, one-way variance analysis was performed in accordance with the purpose of the research. As a result of the research, it was found that the average score of university students loyalty, sensitivity to personal rights, and giving importance to physical and mental health levels did not differ significantly according to their professional orientation. It was found that the total levels of university students virtue, forgiveness, environmental sensitivity, responsibility, determination to work and having an objective point of view significantly differed according to the students professional orientation. According to the research findings, the students of the faculties of education who are oriented towards the teaching profession attach more importance to virtuosity than the students of other faculties. It has been found that education, literature and economics and administrative sciences students who are oriented towards professions such as teachers, academicians, technical staff, accountants, insurers are more sensitive to the environment than other faculty students.

Keywords: *Virtue, personal and social virtues, professional orientation, university students*

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumun ve toplumu meydana getiren ayrı ayrı bireylerin sosyal ve kişisel yaşantılarını düzen içerisinde tutacak ahlaki kurallara gereksinim duyulmuştur. Tüm bu kurallar bireylerin davranışlarını düzenleyecek doğru, yanlış, iyi, kötü gibi belirli ahlaki ölçütler içermektedir. Bireyin davranışlarının doğruluğuna ve yanlışlığına ilişkin esaslardan oluşan kurallar, prensipler ve öğretiler erdem kavramıyla açıklanmıştır. Erdem bireyde ahlaki düzeyde mükemmel bir davranış niyetini içinde barındıran bir kavramdır (Baumeister ve Exline, 1999). Erdem kavramını fazlalık ile eksiklik arasında orta yolu bulabilme becerisi olarak tanımlayan Aristoteles (2014) erdemini istemli yönüne ve akıl tarafından belirlenebilmesine vurgu yapmaktadır. McCullough ve Snyder'e (2000) göre ise erdem sürekli olarak bireyin topluma ve kendisine fayda sağlayacak biçimde düşünmesine ve davranmasına imkan tanıyan psikolojik bir süreçtir. Erdem kavramı değer kökenli bir kavramdır. Erdem bir değer ortaya çıkmasında bireyin belirli biçimde davranışlarda bulunma kapasitesi, yetisi ve yeterliliğidir (Kabakçı, 2016;

Özlem, 2002). Sandage ve Hill'e göre (2001) erdemler, ahlak ile sağlığı bütünleştirerek insanı gelişmeye sevk eder. İnsanın mükemmel denilebilecek niteliklerini ortaya çıkartır ve yaşam zorlukları karşısında dayanıklılığını sağlar. Erdemlerin ortaya çıkması ve bireylerin davranışlarında anlaşılabilirliği için kültürel bir bağlam ve toplumsal bir hayat gerekir. Ek olarak erdemler bireyin toplum içerisinde amaçları doğrultusunda anlamlı bir hayata erişmesine yardımcı olur (Sandage ve Hill, 2001). Bireyde erdemli davranışların ortaya çıkması bazı psikolojik ve bilgisel süreçleri gerektirmektedir. Bu süreçler belli bir davranışa erdemli niteliği kazandıracak benlik gelişimi, bilgi edinimi, bilinçlilik hali, niyet ve irade, vicdan, haz ve acı, özdenetim, alışkanlık, ihtiyaç, mizaç, huy ve tüm bunları çevreleyen karakter gibi bazı kavramlar ile açıklanmaktadır (Geyer ve Baumeister, 2013; Özasma, 2016). Bu nedenle bu psikolojik ve bilgisel süreçlerin anlaşılmasında öncelik olarak erdem ve karakter kavramı arasındaki ilişkiyi değinilmesi gerekmektedir.

Erdem bireylerin iyilik şemsiyesi altındaki davranışlarına referans olan bir kavram olmakla birlikte, iyiye ve doğruya uygun olarak gerçekleştirilen davranışı ve bu davranışın süreklilik kazanıp karakterin bir parçası olması durumunu da beraberinde getirmektedir (Ayten, 2015). Erdemler ve karakter arasında güçlü bir bağlantı vardır. Karakter bir kişiyi diğerinden ayıran zihinsel veya ahlaki bir özellik anlamına gelmektedir (Park, 2009). Peterson ve Seligman (2004) bireysel düzeyde olumlu özelliklerin sınıflandırılması için karakter güçleri ve erdemler adı altında bir sistem oluşturmuştur. Bu sistem altı temel erdem (adalet, ölçülülük, bilgelik, insanîyet, cesaret ve aşkınlık) ve yirmi dört karakter gücünü (özgünlük, merak, öğrenme sevgisi, açık fikirlilik, affedicilik, alçakgönüllülük vb.) içermektedir. Karakter güçleri bireylerde erdemlerin gözlenmesini mümkün kılmaktadır. Örneğin ölçülülük erdemine affetme, alçakgönüllülük gibi karakter güçleriyle ulaşmak mümkündür. Genel olarak karakter güçlerinin de birer erdem olarak kabul edilmesi gerektiği düşünülmektedir (Demirci, 2017; Fowers, 2009; Korkmaz, 2020; Martin, 2007; Park ve Peterson, 2005). Peterson ve Seligman'ın (2004) erdem sınıflamalarının yanı sıra felsefe ve psikoloji alanlarında geçmişten günümüze farklı erdem sınıflamaları da yapılmıştır (Aristoteles, 2014; Balay, 2011; Demirci, 2017; el-Farabi, 1997; el-Gazali, 1992; İbni Miskeveyh, 1983; Lashway, 1997; Spinoza; 1965). Bu çalışmada bireylerin kişisel ve sosyal yaşamlarını düzenleyen; kişilerarası ilişkilerini olumlu yönde etkileyen, sosyal uyumu mümkün kılan, bireyi dış dünyaya duyarlı hale getiren, kişisel yaşantısını düzenleyen, başarılı kılan ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan sekiz erdem ele alınmıştır. Bunlar, affedicilik, sadakat, çevreye duyarlılık, kişisel haklara duyarlılık, sorumluluk sahibi olmak, çalışma azmine sahip olmak, objektif bakış açısına sahip olmak ve beden ve ruh sağlığına önem vermektir.

Birey ilk etkileşimi yaşadığı ailesinde karakter ve kişiliğinin temellerini atar. Yakın çevresinde, eğitim-öğretim hayatında, meslek hayatında kısacası yaşamı boyunca içerisinde bulunduğu her ortamda erdemlerini kazanır. Erdemler bireyin kendisiyle, çevresiyle olan ilişkilerini, ruhsal sağlığını ve yaşam biçimini belirlediği gibi erdemlerin bireyin mesleki yönelimlerinde de etkili olacağı düşünülmektedir. Çünkü meslek seçimi bireyin insan ilişkilerini yönetme biçimini, dünya görüşünü, değer yargılarını, günlük faaliyetlerini ve alışkanlıklarını belli bir şekilde sokan etkiye sahiptir (Kuzgun, 2000). Buna göre bireyin sahip olduğu veya kendisinde geliştirmeye yatkın olduğu erdemlerinin meslek tercihlerinde yönlendirici bir etkisinden söz etmek mümkündür.

Erdem kavramını bireyin kendine özgü niteliklerini gerçekleştirilmesi olarak görüp "bireyin kendi varlığına gösterdiği sorumluluk" ve "kendini gerçekleştirmek" olarak tanımlamak mümkündür (Fromm, 1999; Maslow, 1970). Meslek seçimi de bireyin yaşantısında başarılı ve mutlu olmasını ve böylelikle kendini gerçekleştirmesine etki edecek önemli durumlardan biridir

(Kepçeoğlu, 1994). Meslek tercihi bireyin diğer meslekler içinden en iyi yapabileceğine inandığı ve kendisine yeteri kadar doyum sağlayacağını düşündüğü bir mesleğe yönelmesidir (Kuzgun, 1986). Bireyin kendisine uygun bir mesleğe yönelebilmesi için, toplumun kendisine sağladığı eğitim olanaklarını ve meslekleri tanimasının yanı sıra bireysel özelliklerinin de farkında olması gerekmektedir (Aydın, 2007). Bireyin seçeceği meslek açısından beden, zihnen, duygusal olarak ve karakter yönünden yeterli olgunluğa erişmiş olması beklenir (Özcan, 1985). Birey meslek seçimini yaparken onun zekâsı, ilgileri, yetenekleri, kişilik özellikleri ve benlik algılarını dikkate almaları gerekmektedir (Baykan, 1998). Çünkü her bireyin ilgi, yetenek, kişilik özellikleri ve benlik algıları yönünden farklılar göstermesi beklenir. Bu yönüyle kişiliğin bireyi çevresindekilerden farklı kılan nitelikler bütünü olduğu söylenebilir. Bireyler çevresine karşı kendi kişiliklerine göre davranışlarda bulunur ve uyum sağlar. Her birey kişilik özelliklerine göre farklı istek ve ihtiyaçlara sahiptir. Bu açıdan bakıldığında meslek tercihi ve kişilik yapısı arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir.

Bireyler kişiliklerine uygun meslek seçme eğilimi içerisindedirler. Bireyin meslek seçiminde dikkate alınması gereken bir diğer önemli kavram da benliktir. Kişinin kendine ait değerlendirmesi, nasıl davranması ve nelere yakınlaşıp nelerden kaçınması gerektiğine dair zihinsel süreçleri de bireyin benlik algısını oluşturmaktadır. Benlik algısı kişinin geleceğe yönelik düşünce ve planlarına da etki eder (Kulaksızoğlu, 2011). Bireyin meslek tercihleri kişiliklerinin bir uzantısıdır ve birey meslek seçimi yoluyla aslında kendini ifade ediyordur (Super, Starishevsky, Matlin ve Jordaan, 1963). Bu noktada mesleki benlik ortaya çıkmaktadır. Mesleki benlik kişinin ileriye yönelik planlarından, ihtiyaçlarından aile ve çevre beklentilerinden, dinsel ve ahlaki tutumlarından ve değerler sisteminden etkilenir (Kulaksızoğlu, 2011). Bireyin seçtiği meslek bir nevi onun yaşam üslubunu göstermektedir. Seçilen meslek birey için uğraş ve yönelimlerinin temel yönünü ve yaşamda onun için değerli olan alanları göstermektedir (Adler, 1997). Kişi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda başarı gösterdiği bir mesleğe yöneldiğinde kişilik ve karakter gelişiminin de kendi potansiyeli yönünde olması beklenir. Bireyin mesleki yönelimi de bu yönden, bireyin sahip olduğu kişisel ve sosyal yaşantısını düzenleyen erdemleri ile kuvvetli bir ilişki içerisinde olabilir.

Literatürde erdemlerin çeşitli boyutları ile mutluluk, öznel iyi oluş, sosyal görünüş kaygısı, cinsiyet, ebeveyn stilleri, yaşam doyum, özgünlük, depresyon, anksiyete ve din gibi kavramlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Aydın, 2018; Ayten, 2009; Blasco-Belled, Alsinet, Torrelles-Nadal ve Ros-Morante, 2018; Demirci, 2017; Korkmaz, 2020; Lian, You, Huang ve Yang, 2016; Liu ve Wang, 2021; Pedilla-Walker, Millett ve Memmott-Elison, 2020; Seki ve Dilmaç, 2015; Verhaeghen, 2021). Bu çalışmada ise bireylerin sahip olduğu kişisel ve sosyal erdemleriyle tercih edilen fakülteye göre mesleki yönelimleri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın çalışma alanını fakülte tercihlerini yaparak mesleki yönelimlerini belirlemiş fakat meslek hayatına henüz atılmamış üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin sahip olduğu kişisel ve sosyal erdemlerinin mesleki yönelimlerine göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda “Üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal erdemleri mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırma iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçladığı için ilişkisel tarama modeline dayanmakta ve betimsel çalışma özellikleri

göstermektedir (Arslanoğlu, 2016; Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020). Araştırmada bağımlı değişken “kişisel ve sosyal erdemler” iken bağımsız değişken, öğrencilerin mesleki yönelimlerini belirleyebilmek için, “fakülte tercihi” olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Ankara’da, Gazi Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi’nde farklı fakültelerde halen eğitimine devam eden ve araştırmacı tarafından rastgele seçilen üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunda toplam 534 öğrenci yer almaktadır. Tablo 1’de çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 1: Çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler.

	Değişkenler	f	%
Cinsiyet	Kadın	385	72,1
	Erkek	149	27,9
Üniversite	Gazi Üniversitesi	176	33,0
	Ankara Üniversitesi	157	29,4
	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	201	37,6
Fakülteler	Mühendislik ve Teknoloji Fakülteleri	26	4,9
	Hukuk Fakültesi	62	11,6
	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF)	109	20,4
	Edebiyat Fakültesi	89	16,7
	Eğitim Fakültesi	248	46,4
	Toplam	534	100

Çalışma grubundaki öğrencilerde mühendislik ve teknoloji fakültelerine devam eden öğrencilerin sayıları az olduğu için bu iki fakülte öğrenci sayıları birleştirilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin kişisel ve sosyal erdemlerini belirlemek amacıyla “Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği” kullanılmıştır. Öğrencilerin fakülte tercihlerinin ve demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla ise “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği: Araştırmada öğrencilerin kişisel ve sosyal erdemlerine ilişkin veriler araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği ile elde edilmiştir. Ölçek geliştirme adımları ve ilkeleri çeşitli kaynaklar (Çarkçı, 2020; Çüm ve Koç, 2013; DeVellis, 2021; Erkuş, 2007; Karakoç ve Dönmez, 2014) göz önünde bulundurularak belirlenmiş olup ölçek geliştirme süreci bu ilke ve adımlara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin hangi amaçla geliştirileceği belirlendikten sonra, ölçülecek değişkeninin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Nitel bir çalışma ile ölçülecek değişkene ilişkin uygun tepki kategorileri (maddeler) belirlenmiştir. Maddeler uzman değerlendirmelerine sunulmuş, önerilen düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. Ön deneme uygulaması yapılarak ölçülmek istenilen değişkeni ölçmeye hizmet etmeyen maddeler elenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik değerlerine ilişkin bilgi elde etmek amacıyla ana uygulama gerçekleştirilmiş olup ölçeğin açılımlayıcı faktör analizi ve güvenirliğine ilişkin bilgiler

SPSS programı, faktör yapısının doğrulanması için ise Lisrel 8.72 programı kullanılmıştır. Son aşamada toplamda 35 maddeden oluşan 8 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek 5'li Likert (1-Hiçbir Zaman, 5-Her Zaman) türünde bir ölçektir. Ölçeğin "affedicilik", "çevreye duyarlılık", "kişisel haklara duyarlılık", "sorumluluk sahibi olmak", "çalışma azmine sahip olmak", "sadakat", "objektif bakış açısına sahip olmak" ve "beden ve ruh sağlığına önem vermek" olmak üzere 8 alt boyutu mevcuttur. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı "affedicilik" alt boyutu için ,72, "sadakat" alt boyutu için ,74, "çevreye duyarlılık" alt boyutu için ,73, "kişisel haklara duyarlılık" alt boyutu için ,70, "sorumluluk sahibi olmak" alt boyutu için ,72, "çalışma azmine sahip olmak" alt boyutu için ,76, "objektif bakış açısına sahip olmak" alt boyutu için ,70 ve "beden ve ruh sağlığına önem vermek" alt boyutu için ,71 değerinde tespit edilmiştir. Ölçeğin tamamına ait Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ,81'dir. Ölçeğin geçerlik çalışması kapsamında yapı geçerliğine bakıldığına "affedicilik" alt boyutunun açıkladığı varyans %6,40, "sadakat" alt boyutunun açıkladığı varyans %7,44, "çevreye duyarlılık" alt boyutunun açıkladığı varyans %7,72, "kişisel haklara duyarlılık" alt boyutunun açıkladığı varyans %7,23, "sorumluluk sahibi olmak" alt boyutunun açıkladığı varyans %6,25, "çalışma azmine sahip olmak" alt boyutunun açıkladığı varyans %6,99, "objektif bakış açısına sahip olmak" alt boyutunun açıkladığı varyans %5,61 ve "beden ve ruh sağlığına önem vermek" alt boyutunun açıkladığı varyans %6,49 olarak bulunmuştur. Ölçekteki alt yapıların tümü ölçülen değişkene ilişkin varyansın %54,15'ini açıklamaktadır. Faktör yapısının farklı bir örneklem üzerinde doğruluğunu ortaya koymak amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. DFA sonucunda tespit edilen uyum indeksi değerleri kabul edilebilir değer aralıklarında olup sırasıyla $\chi^2/sd=3,16$ ($p=,000$); RMSEA=,052; GFI=,89; AGFI=,87; CFI=,91; SRMR=,058 bulunmuştur. Bu veriler "Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği"nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda öğrencilere yönelik demografik bilgilere ve araştırmanın bağımsız değişkenini oluşturan, öğrencilerin mesleki yönelimlerini belirleyebilmek amacıyla "fakülte tercihi" değişkenine ilişkin sorular içermektedir.

Uygulama ve Verilerin Analiz

Ölçme araçlarının uygulanması yüz yüze basılı formlar ve çevrim içi formlar aracılığıyla üniversite öğrencilerinin gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde SPSS programı kullanılmıştır. Verilerin ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Değişkenlere ilişkin verilerin normallik testi yapıldıktan ve verilerin normal dağılım gösterdiği (Kolmogorov-Smirnov Erdemlilik=0,060 $p>0,05$; Kolmogorov-Smirnov Fakülte Tercihi, Mühendislik ve Teknoloji Fakültesi=0,877, Hukuk Fakültesi=0,672, İİBF=0,155, Eğitim Fakültesi=0,324, Edebiyat Fakültesi=0,666 $p>0,05$) görüldükten sonra araştırmanın amacına uygun olarak tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Tek yönlü varyans analizinde anlamlı çıkan durumlarda, hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu Tukey ve LSD testleriyle belirlenmiştir.

Bulgular

Fakülte Tercihlerine Göre Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Erdemlilik Düzeylerine Ait Bulgular

Araştırmada üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal erdemlilik düzeylerinin mesleki yönelimlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla fakülte tercihleri farklı öğrencilerin sayıları ve "Kişisel ve Sosyal Erdemler Ölçeği"nden aldıkları toplam erdemlilik puan ortalamaları, alt erdemlere ait ortalama puanları ve standart sapma değerleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal erdemlilik düzeyleri puan ortalamaları ve standart sapma değerleri

	Fakülte	n	Ort.	Ss
Çevreye Duyarlılık	Mühendislik ve Teknoloji	26	16,84	4,43
	Hukuk	62	18,25	3,85
	İİBF	109	20,11	4,09
	Eğitim	248	19,93	3,28
	Edebiyat	89	20,17	3,30
	Toplam	534	19,66	3,68
Sadakat	Mühendislik ve Teknoloji	26	21,34	2,44
	Hukuk	62	20,98	2,42
	İİBF	109	21,48	2,53
	Eğitim	248	21,44	2,62
	Edebiyat	89	21,24	2,56
	Toplam	534	21,36	2,55
Kişisel Haklara Duyarlılık	Mühendislik ve Teknoloji	26	21,07	2,66
	Hukuk	62	20,85	3,30
	İİBF	109	20,97	3,18
	Eğitim	248	21,11	2,36
	Edebiyat	89	21,25	2,57
	Toplam	534	21,07	2,70
Çalışma Azmine Sahip Olmak	Mühendislik ve Teknoloji	26	13,11	3,05
	Hukuk	62	13,17	2,86
	İİBF	109	13,18	2,98
	Eğitim	248	14,04	2,52
	Edebiyat	89	13,97	2,93
	Toplam	534	13,70	2,70
Beden ve Ruh Sağlığına Önem Vermek	Mühendislik ve Teknoloji	26	12,34	2,95
	Hukuk	62	12,83	3,30
	İİBF	109	13,22	3,28
	Eğitim	248	12,93	2,56
	Edebiyat	89	13,10	2,72
	Toplam	534	12,98	2,95
Affedicilik	Mühendislik ve Teknoloji	26	12,65	3,59
	Hukuk	62	12,59	3,00
	İİBF	109	13,19	3,05
	Eğitim	248	13,75	3,11
	Edebiyat	89	13,11	3,24
	Toplam	534	13,34	3,15
Sorumluluk Sahibi Olmak	Mühendislik ve Teknoloji	26	15,38	2,41
	Hukuk	62	14,87	2,57
	İİBF	109	15,88	2,78
	Eğitim	248	15,90	2,45
	Edebiyat	89	16,04	2,49
	Toplam	534	15,77	2,55
Objektif Bakış Açısına Sahip Olmak	Mühendislik ve Teknoloji	26	11,07	2,01
	Hukuk	62	10,70	2,21
	İİBF	109	11,00	2,21
	Eğitim	248	10,31	1,94
	Edebiyat	89	10,32	2,17
	Toplam	534	10,53	2,09
Toplam Erdemlilik Düzeyi	Mühendislik ve Teknoloji	26	123,84	12,46
	Hukuk	62	124,29	12,94
	İİBF	109	129,05	13,85
	Eğitim	248	129,43	11,63
	Edebiyat	89	129,24	11,64
	Toplam	534	128,45	12,41

Tablo 2’de üniversite öğrencilerinin toplam erdemlilik ve alt erdemlerden aldıkları puan ortalamalarının fakülte tercihinin göre farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Öğrencilerin “Toplam Erdemlilik” düzeyi puanlarında Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 129,43 olarak, “Çevreye duyarlılık” düzeyi puanlarında Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 20,17 olarak, “Sadakat” düzeyi puanlarında İİBF öğrencilerinin ortalama puanları 21,48 olarak, “Kişisel haklara duyarlılık” düzeyi puanlarında Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 21,25 olarak, “Çalışma azmine sahip olmak” düzeyi puanlarında Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 14,04 olarak, “Beden ve ruh sağlığına önem vermek” düzeyi puanlarında İİBF öğrencilerinin ortalama puanları 13,22 olarak, “Affedicilik” düzeyi puanlarında Eğitim Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 13,75 olarak, “Sorumluluk sahibi olmak” düzeyi puanlarında Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 16,04 olarak ve “Objektif bakış açısına sahip olmak” düzeyi puanlarında Mühendislik ve Teknoloji Fakültesi öğrencilerinin ortalama puanları 11,07 olarak diğer fakültelerde öğrenim görmekte olan öğrencilerin ortalama puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Ortalamalar arasındaki bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi yapılmış olup sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin kişisel ve sosyal erdemlilik düzeylerine ait tek yönlü varyans analizi bulguları.

		KT	SD	KO	F Değeri	p
Çevreye Duyarlılık	Gruplar Arası	392,64	4	98,16		
	Grup İçi	6826,02	529	12,90	7,60	,000***
	Toplam	7218,66	533			
Sadakat	Gruplar Arası	13,37	4	3,34		
	Grup İçi	3477,86	529	6,57	,50	,729
	Toplam	3491,24	533			
Kişisel Haklara Duyarlılık	Gruplar Arası	7,50	4	1,87		
	Grup İçi	3906,35	529	7,38	,25	,907
	Toplam	3913,85	533			
Çalışma Azmine Sahip Olmak	Gruplar Arası	90,42	4	22,60		
	Grup İçi	4021,58	529	7,60	2,97	,019*
	Toplam	4112,00	533			
Beden ve Ruh Sağlığına Önem Vermek	Gruplar Arası	19,67	4	4,92		
	Grup İçi	4331,17	529	8,18	,60	,662
	Toplam	4350,84	533			
Affedicilik	Gruplar Arası	95,96	4	23,99		
	Grup İçi	5196,63	529	9,82	2,44	,046*
	Toplam	5292,59	533			
Sorumluluk Sahibi Olmak	Gruplar Arası	66,41	4	16,60		
	Grup İçi	3418,06	529	6,46	2,57	,037*
	Toplam	3484,48	533			
Objektif Bakış Açısına Sahip Olmak	Gruplar Arası	50,42	4	12,60		
	Grup İçi	2278,25	529	4,30	2,92	,021*
	Toplam	2328,67	533			
Toplam Erdemlilik Düzeyi	Gruplar Arası	1963,11	4	490,77		
	Grup İçi	80209,48	529	151,62	3,23	,012*
	Toplam	82172,59	533			

***:p<,001, *:p<,05

Tablo 3'e göre bulgular değerlendirildiğinde üniversite öğrencilerinin "Toplam Erdemlilik Düzeyi" ortalama puanlarının fakülte türüne göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir (F=3,23, p=,012). Alt erdemler açısından değerlendirildiğinde sırasıyla "Çevreye Duyarlılık" (F=7,60, p=,000), "Çalışma Azmine Sahip Olmak" (F=2,97, p=,019), "Affedicilik" (F=2,44, p=,046), "Sorumluluk Sahibi Olmak" (F=2,57, p=,037) ve "Objektif Bakış Açısına Sahip Olmak" (F=2,92, p=,021) ortalama puanlarının fakülte değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Ortalamalar arasındaki bu farklılıkların hangi fakülteler arasında olduğunu tespit etmek için Tukey testi ve Tukey testinin sonuç vermediği durumlarda da LSD testi yapılmıştır. Bulgular sırasıyla aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 3'e göre, analiz sonucunda üniversite öğrencilerinin "Sadakat" (F=,50, p=,729), "Kişisel Haklara Duyarlılık" (F=,25, p=,907) ve "Beden ve Ruh Sağlığına Önem Vermek" (F=,60, p=,662) alt erdemlerinin ortalama puanlarının fakülte türüne göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin "toplam erdemlilik düzeylerine" ilişkin "Tukey" testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
123,84	1.Mühendislik ve Teknoloji				
124,29	2. Hukuk			,028*	
129,05	3. İİBF				
129,43	4. Eğitim				
129,24	5. Edebiyat				

*:p<,05

Üniversite öğrencilerinin "Toplam Erdemlilik Düzeyi" ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 123,84, hukuk fakültesi öğrencilerinde 124,29, İİBF öğrencilerinde 129,05, eğitim fakültesi öğrencilerinde 129,43 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 129,24 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin toplam erdemlilik düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın hukuk fakültesi öğrencileri ile eğitim fakültesi öğrencileri arasında anlamlı olduğu görülmektedir (p<,05). Eğitim fakültesi öğrencilerinin toplam erdemlilik düzeyi ortalama puanları hukuk fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarından daha yüksektir.

Tablo 5: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin "çevreye duyarlılık" düzeylerine ilişkin "LSD" testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
16,84	1.Mühendislik ve Teknoloji		,000***	,000***	,000***
18,25	2. Hukuk		,011*	,009**	,011*
20,11	3. İİBF				
19,93	4. Eğitim				
20,17	5. Edebiyat				

*:p<,05, **:p<,01, ***:p<,001

Üniversite öğrencilerinin "Çevreye Duyarlılık" ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 16,84, hukuk fakültesi öğrencilerinde 18,25, İİBF öğrencilerinde 20,11, eğitim fakültesi öğrencilerinde 19,93 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 20,17 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çevreye duyarlılık ortalama puanları arasındaki farkın mühendislik ve teknoloji fakültesi öğrencileri ile İİBF, eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencileri

arasında anlamlı olduğu görülmektedir ($p<,001$). Ayrıca hukuk fakültesi öğrencileri ile İİBF, eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin de çevreye duyarlılık ortalama puanları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p<,01$, $p<,05$). Edebiyat, eğitim ve İİBF öğrencilerinin çevreye duyarlılık düzeyi ortalama puanları mühendislik ve teknoloji fakültesi ve hukuk fakültesi öğrencilerinininkine göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 6: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin “çalışma azmine sahip olmak” düzeylerine ilişkin “Tukey” testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
13,11	1.Mühendislik ve Teknoloji				
13,17	2. Hukuk				
13,18	3. İİBF				
14,04	4. Eğitim				
13,97	5. Edebiyat				

*: $p<,05$, **: $p<,01$

Üniversite öğrencilerinin “Çalışma Azmine Sahip Olmak” ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 13,11, hukuk fakültesi öğrencilerinde 13,17, İİBF öğrencilerinde 13,18, eğitim fakültesi öğrencilerinde 14,04 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 13,97 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin çalışma azmine sahip olmak ortalama puanları arasındaki farkın hukuk fakültesi öğrencileri ile eğitim fakültesi öğrencileri arasında anlamlı olduğu görülmektedir. ($p<,05$). Ayrıca İİBF öğrencileri ile eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin de çalışma azmine sahip olmak ortalama puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<,01$, $p<,05$). Edebiyat ve eğitim fakültesi öğrencilerinin çalışma azmine sahip olmak düzeyi ortalama puanları İİBF ve hukuk fakültesi öğrencilerinininkine göre daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 7: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin “affedicilik” düzeylerine ilişkin “Tukey” testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
12,65	1.Mühendislik ve Teknoloji				
12,59	2. Hukuk				
13,19	3. İİBF				
13,75	4. Eğitim				
13,11	5. Edebiyat				

**: $p<,01$

Üniversite öğrencilerinin “Affedicilik” ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 12,65, hukuk fakültesi öğrencilerinde 12,59, İİBF öğrencilerinde 13,19, eğitim fakültesi öğrencilerinde 13,75 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 13,11 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin affedicilik düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın hukuk fakültesi öğrencileri ile eğitim fakültesi öğrencileri arasında anlamlı olduğu görülmektedir ($p<,05$). Eğitim fakültesi öğrencilerinin affedicilik düzeyi ortalama puanları hukuk fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarından daha yüksektir.

Tablo 8: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin “sorumluluk sahibi olmak” düzeylerine ilişkin “Tukey” testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
15,38	1.Mühendislik ve Teknoloji				
14,87	2. Hukuk			,036*	,043*
15,88	3. İİBF				
15,90	4. Eğitim				
16,04	5. Edebiyat				

*:p<,05

Üniversite öğrencilerinin “Sorumluluk Sahibi Olmak” ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 15,38, hukuk fakültesi öğrencilerinde 14,87, İİBF öğrencilerinde 15,88, eğitim fakültesi öğrencilerinde 15,90 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 16,04 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sorumluluk sahibi olmak düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın hukuk fakültesi öğrencileri ile eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencileri arasında anlamlı olduğu görülmektedir (p<,05). Eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin sorumluluk sahibi olmak düzeyi ortalama puanları hukuk fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarından daha yüksektir.

Tablo 9: Fakülte tercihlerine göre üniversite öğrencilerinin “objektif bakış açısına sahip olmak” düzeylerine ilişkin “Tukey” testi sonuçları.

Ortalama	1	2	3	4	5
11,07	1.Mühendislik ve Teknoloji				
10,70	2. Hukuk				
11,00	3. İİBF			,029*	
10,31	4. Eğitim				
10,32	5. Edebiyat				

*:p<,05

Üniversite öğrencilerinin “Objektif Bakış Açısına Sahip Olmak” ortalama puanlarının mühendislik ve teknoloji fakültelerindeki öğrencilerde 11,07, hukuk fakültesi öğrencilerinde 10,70, İİBF öğrencilerinde 11,00, eğitim fakültesi öğrencilerinde 10,31 ve edebiyat fakültesi öğrencilerinde 10,32 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin objektif bakış açısına sahip olmak düzeyi ortalama puanları arasındaki farkın İİBF öğrencileri ile eğitim fakültesi öğrencileri arasında anlamlı olduğu görülmektedir (p<,05). İİBF öğrencilerinin objektif bakış açısına sahip olmak düzeyi ortalama puanları eğitim fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarından daha yüksektir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada üniversite öğrencilerinin sahip olduğu kişisel ve sosyal erdemlerinin (affedicilik, sadakat, çevreye duyarlılık, kişisel haklara duyarlılık, sorumluluk sahibi olmak, çalışma azmine sahip olmak, objektif bakış açısına sahip olmak ve beden ve ruh sağlığına önem vermek) mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin Araştırma sonucunda sadakat, kişisel haklara duyarlılık ve beden ve ruh sağlığına önem vermek düzeyleri puan ortalamalarının mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin toplam erdemlilik düzeyleri, affedicilik, çevreye duyarlılık, sorumluluk sahibi olmak, çalışma azmine sahip olmak ve objektif bakış açısına sahip olmak düzeyleri puan ortalamalarının ise öğrencilerin

mesleki yönelimlerine göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Eğitim fakültesi öğrencilerinin “toplam erdemlilik” düzeyleri hukuk fakültesi öğrencilerinin toplam erdemlilik düzeylerinden daha yüksektir. Eğitim, edebiyat ve İİBF öğrencilerinin “çevreye duyarlılık” düzeyleri mühendislik, teknoloji ve hukuk fakültesi öğrencilerinin çevreye duyarlılık düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin “çalışma azmine sahip olmak” düzeyleri hukuk ve İİBF öğrencilerinin çalışma azmine sahip olmak düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim fakültesi öğrencilerinin “affedicilik” düzeyleri hukuk fakültesi öğrencilerinin affedicilik düzeylerinden daha yüksek bulunmuştur. Eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin “sorumluluk sahibi olmak” düzeyleri hukuk fakültesi öğrencilerinin sorumluluk sahibi olmak düzeylerinden daha yüksektir. Son olarak İİBF öğrencilerinin “objektif bakış açısına sahip olmak” düzeyleri eğitim fakültesi öğrencilerinin objektif bakış açısına sahip olmak düzeylerinden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde farklı fakülte öğrencilerinin erdemlere sahip olma düzeylerinde değişiklikler olduğu görülmüştür. Araştırmada farklı meslek gruplarının farklı erdemleri gerektireceği ve ön planda tutacağı düşünülmüştür. Bazı erdemlerin ise her meslek grubunda benimsenmesinin gerekliliği yadsınmamalıdır. Örneğin hukuk fakültesi öğrencilerinin eğilim gösterdiği meslekler (avukat, savcılık, hâkim vb.) düşünüldüğünde diğer fakülte öğrencilerine göre kişisel haklara duyarlılıklarının daha yüksek olması beklenmiştir. İnsan yaşamına uygun, daha iyi bir çevre üretmeyi ve düzenlemeyi amaç edinen mühendislik ve teknoloji fakültesine devam eden öğrencilerin ise diğer fakültelerde öğrenim görmekte olan öğrencilere göre çevreye duyarlılık düzeylerinin daha fazla olması beklenmiştir. Fakat araştırma sonuçları beklenilen aksi sonuçlar göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlik mesleğine yönelim gösteren eğitim fakülteleri öğrencilerinin erdemliliğe diğer fakülte öğrencilerine göre daha fazla önem verdiği görülmüştür. Yine öğretmen, akademisyen, teknik eleman, muhasebeci, sigortacı vb. mesleklere yönelim gösteren eğitim, edebiyat ve İİBF öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre çevreye daha duyarlı oldukları görülmüştür. Öğretmenlik, akademisyenlik gibi mesleklere eğilim gösteren eğitim ve edebiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine göre çalışkanlığa ve sorumluluk almaya daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Öğretmenlik, akademisyenlik mesleklerine yönelim gösteren eğitim fakültesi öğrencilerinin affedici olmaya; teknik eleman, muhasebeci, sigortacı vb. mesleklere eğilim gösteren İİBF öğrencilerinin ise objektif bakış açısına sahip olmaya diğer mesleklere yönelim gösteren öğrencilere göre daha fazla önem verdiklerini söylemek mümkündür.

Literatürde doğrudan erdemlerin çeşitli boyutlarının mesleki yönelimlere göre farklılıklarını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat erdem kavramının kökenini oluşturan değer kavramı (Kabakçı, 2016) ile fakülte ve mesleki tercihler arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu araştırmalarda farklı mesleki tercihler, fakülteler ve değer yargıları ele alınmıştır. Genel olarak bu alanda yapılmış araştırmalar da farklı meslek gruplarının farklı değer yargılarını ön planda tuttuğunu göstermektedir. Değerlerin belirli meslek alanlarına göre incelendiği bir çalışmada (Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012) her gruptaki meslekler için farklı değerlerin önem arz ettiği, bazı değerlerin ise tüm meslek gruplarında ortak olduğu belirtilmiştir. Dürüstlük, aile güvenliği ve iç huzur değerleri tüm meslek alanlarında ortak görülen değerler olarak tespit edilmiştir. Mühendislik meslek grubundaki bireyler için; dürüstlük, aile güvenliği ve iç huzur, doktorluk meslek grubundaki bireyler için; iç huzur, mutluluk ve dürüstlük, psikolog mesleğinde çalışanlar için; dürüstlük, iç huzur ve bağımsızlık, serbest muhasebeci ve mali müşavirler için, aile güvenliği dürüstlük ve bağımsızlık değerlerinin ön planda tutulduğu tespit edilmiştir. Uygucu’un (2003) üniversite öğrencilerinin meslek seçiminde değerlerin rolünü

incelediği çalışmasında öğretmen ve akademisyen yetiştiren eğitim fakültesi öğrencileri ile meslek hayatına nitelikli insan yetiştiren İİBF öğrencilerinin değerlere önem verme düzeylerinin anlamlı farklılık göstermediğini tespit etmiştir. Öğretmenlerin değer yönelimlerinin belirlenmeye çalışıldığı bir araştırmada ise (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000) öğretmenlerin en fazla evrenselcilik, güvenlik ve iyilikseverlik değerlerine önem verdikleri tespit edilmiştir. Meslek seçiminde değerlerin önemli bir rolü olduğunu vurgulayan Lamsa, Sakkinen ve Turjanmaa (2000) araştırmalarında öğrencilerin meslek tercihlerinde mantıklı, hırslı, sorumluluk sahibi, yardımseverlik gibi değer eğilimleri yüksek öğrencilerin işletme ve iktisat eğitimlerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Benzer bir çalışmada ise (Myry ve Helkama, 2001) teknik alan, işletme ve sosyal bilimler alanlarında öğrenim gören öğrencilerin değer öncelikleri bakımından farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. İşletme alanlarında öğrenim gören öğrencilerin güç ve başarıya, teknik alanlardada öğrenim gören öğrencilerin güvenliğe, sosyal bilim öğrencilerinin ise evrenselliğe, yardımseverliğe ve maneviyatçılığa daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Farklı fakültelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin değer yargılarında farklılık olup olmadığının tespit edilmeye çalışıldığı bir araştırmada (Özden, 2007) mimarlık, hukuk ve İİBF öğrencilerinin estetik değer puanlarının mühendislik fakültesi öğrencilerine göre anlamlı olarak yüksek olduğu tespit edilmiştir. Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelendiği bir çalışmada (Coşkun ve Yıldırım, 2009) ise sağlık yüksek okulu öğrencilerinin değer düzeylerinin fen/edebiyat fakültesi öğrencilerinin değer düzeylerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Thorpe ve Loo (2003) araştırmalarında hemşirelik yüksekokulu ile işletme bölümü öğrencilerinin değer profillerini incelemiş ve araştırma sonucunda hemşirelik bölümü öğrencilerinin sahip olduğu en önemli değerleri kişisel gelişim ve yardımseverlik olarak tespit etmiştir. Ayrıca hemşirelik bölümü öğrencilerinin işletme bölümü öğrencilerine göre özgecilik değerlerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Literatürdeki bireylerin değer yargıları ile fakülte ve mesleki tercih değişkenleri arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalarda farklı değer türleri ve farklı fakülte ve mesleki tercihler ele alınmış olsa da genel olarak değerlerin mesleki yönelimlere göre farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Mesleki yönelimlerini belirlemiş bireylerin aldıkları eğitim içeriklerinin, iletişim içerisinde oldukları grupların, çalışma alanlarının ve sorumlu oldukları durumların farklılığı nedeniyle farklı ahlaki yargılar geliştirmeleri ve farklı ahlaki yargılara sahip olmaları beklenir. Aynı şekilde bazı karakter özelliklerinin ve sahip olunan ahlaki yargıların bireyi belirli mesleklere yönlendirmesi beklenir. Araştırma sonucu da bu durumu destekler nitelikte çıkmıştır. Yapılan bu araştırmanın farklı mesleki yönelimleri olan bireylerin sahip oldukları kişisel ve sosyal erdemlerin farkına varmaları ve meslek seçimlerinde bu erdemlerin önemli bir değişken olduğunu bilerek bilinçli tercihler yapabilmeleri konusunda öneri verdiği görülmektedir.

Bireylerin ahlaki yargılarındaki (değer sistemi, karakter, erdemler vb.) farklılıkları bilmek toplumun sosyal yapısının anlaşılmasını sağlamaktadır. Burada önemli olan bireylerin ilgilerinin, ihtiyaçlarının, algılamalarının, beklentilerinin ve davranışlarının anlaşılmasıdır. Bireylerin ilgileri, ihtiyaçları, beklentileri gibi konularda bilgi sahibi olmak, onları doğru alanda yetiştirme ve yönlendirme konusunda ebeveynlerin, öğretmenlerin, yöneticilerin vb. etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılan bu çalışma ve buna benzer yapılacak daha geniş kapsamlı çalışmalar ile eğitim ve öğretimin kalitesinin artırılması, bireylerin kendilerine uygun mesleklere yönlendirilip yetiştirilmesi ve meslek alanlarına uygun eleman seçilebilmesi konularında ebeveynlere, eğitimcilere, yöneticilere vb. önemli bir kaynak olması beklenmektedir.

Kaynakça

- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a etik*. (F. Akderin, Dü.) İstanbul: Say.
- Arslanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel yöntem ve araştırma*. Ankara: Gazi.
- Aydın, D. (2007). Grup rehberliğinin lise 1. sınıf öğrencilerinin alan tercihlerinde gerçekçi davranmalarına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 8(1), 137-155.
- Aydın, M. (2018). Genç yetişkinlerde mutluluğun özgünlük ve kişisel erdemler açısından incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1023-1030. doi:<http://dx.doi.org/10.18506/anemon.424118>
- Ayten, A. (2009). Affedicilik ve din: Affetme eğilimi ve dindarlıkla ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(2), 111-128.
- Ayten, A. (2015). *Erdeme dönüş psikoloji ve mutluluk yolu*. İstanbul : İz.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Balay, R. (2011). The applicability of the moral virtues scale in higher education [Moral erdemler ölçeğinin yükseköğretimde uygulanabilirliği]. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 1(2), 99-118. <http://ebad-jesr.com/> adresinden alındı
- Baumeister, R. F., & Exline, J. J. (2001). Virtue, personality, and social relations: Self-control as the moral muscle. *Journal of Personality*, 67(6), 1165-1194. doi:DOI: 10.1111 / 1467-6494.00086
- Baykan, Ö. (1998). *Lise öğrencilerinin mesleki yönelimler ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Blasco-Belled, A., Alsinet, C., Torrelles-Nadal, C., & Ros-Morente, A. (2018). The study of character strengths and life satisfaction: A comparison between affective-component and cognitive-component traits. *Anuario de Psicología*, 48(3), 75-80. doi:<https://doi.org/10.1016/j.anpsic.2018.10.001>
- Coşkun, Y., & Yıldırım, A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 311-328.
- Çüm, S., & Koç, N. (2013). Türkiye'de psikoloji ve eğitim bilimleri dergilerinde yayımlanan ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarının incelenmesi. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 12(24), 115-135.
- Çalışkur, A., Demirhan, A., & Bozkurt, S. (2012). Değerlerin belirli meslek alanları ve demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 219-236.
- Çarkcı, J. (2020). *Sosyal bilimlerde ölçek geliştirme kılavuzu*. İstanbul: Çizgi.

- Demirci , İ. (2017). *Huzurlu ve mutlu yaşamın değerler ve karakter güçleri bağlamında karma bir araştırmayla incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- DeVellis, R. F. (2021). *Ölçek geliştirme kuram ve uygulamalar*. (T. Totan, Çev.) Ankara: Nobel.
- el-Farabi, E. Z. (1997). *ideal devlet/el-medinetü'l-fazıla*. (A. Arslan, Dü.) Ankara: Vadi.
- el-Gazali, E. H. (1992). *İhya-u ulumu'd-din*. (A. Serdaroğlu, Dü.) İstanbul: Bedir.
- Erkuş, A. (2007). Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında karşılaşılan sorunlar. *Türk Psikoloji Bülteni*, 13(40), 17-25.
- Fowers, B. J. (2009). Virtue ethics. İçinde S. J. Lopez, *The encyclopedia of positive psychology* (Cilt 2, s. 1011-1016). Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- Fromm, E. (1994). *Erdem ve mutluluk*. (A. Yörükân, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Geyer, L. A., & Baumeister, R. F. (2013). Din, Ahlak ve Öz-Denetim Değerler, Erdemler ve Kötü Alışkanlıklar. İçinde R. F. Paloutzian, & C. L. Park , *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları* (s. 241-191). Ankara: Phoenix.
- İbni Miskeveyh. (1983). *Ahlakî olgunlaştırma*. (A. Şener, C. Tunç, & İ. Kayaoğlu, Dü) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kabakçı, Ö. F. (2016). Karakter güçleri ve erdemli oluş: Güçlü yanlara-dayalı psikolojik danışma ve değerler eğitimine yeni bir yaklaşım. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(45), 25-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tpdrd/issue/42745/515925> adresinden alındı
- Karakoç, F. Y., & Dönmez, L. (2014). Ölçek geliştirme çalışmalarında temel ilkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası*(40), 39-49.
- Kepçeoğlu, M. (1994). *mesleki yönelim envanteri el kitabı*. Ankara: 7.
- Korkmaz, S. (2020). Ölçülülük ve aşkınlık erdemi: Affetme, alçakgönüllülük ve dindarlık ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(1), 240-252. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1174126> adresinden alındı
- Kuşdil, E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Kuzgun, Y. (1986). *Mesleki rehberlik gereksinmesi, uygulamalar ve sorunlar*. Eğitimde psikolojik hizmetler ve sorunlar. Ankara: Ted.
- Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar uygulamalar*. Ankara : Nobel.

- Lamsa, A., Sakkinen, A., & Turjanmaa, P. (2000). Values and their change during the business education- a gender perspective. *International Journal of Value-Based Management*, 13, 203-213.
- Lashway, L. (1997). Ethical leadership. İçinde S. C. Smith, & P. K. Piele, *School leadership handbook for excellenge* (s. 103-130). University of Oregon.
- Lian, L., You, X., Huang, J., & Yang, R. (2016). Who overuses Smartphones? Roles of virtues and parenting style in Smartphone addiction among Chinese college students. *Computers in Human Behavior*, 65, 92-99. doi:https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.08.027
- Liu, Q., & Wang, Z. (2021). Associations between parental emotional warmth, parental attachment, peer attachment, and adolescents' character strengths. *Children and Youth Services Review*, 120, 1-9. doi:https://doi.org/10.1016/j.chidyouth.2020.105765
- Martin, M. W. (2007). Happiness and virtue in positive psychology. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 37(1), 89-103. doi:https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2007.00322.x
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper&Row .
- McCullough, M. E., & Snyder, C. R. (2000). Classical source of human strength: Revisiting an old home and building a new one. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 1-10. doi:https://doi.org/10.1521/jscp.2000.19.1.1
- Myyry, L., & Helkama, K. (2001). Universty students' value priorities and emotional empathy. *Educational Psychology*, 21(1), 25-40.
- Özasma, H. İ. (2016). *Pozitif Psikoloji ve İslam Düşünürlerinde Erdemler*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özcan, A. O. (1985). *Ülkemiz için isabetli olabilecek bir mesleğe yöneltme denemesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Özden, M. S. (2007). *20-24 Yaş arası üniversite öğrencilerinin ve nevrotik öğrencilerin değerler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özlem , D. (2002). *Kavramlar ve tarihleri*. İstanbul: İnkılap.
- Padilla-Walker, L. M., Millett, M. A., & Memmott-Elison, M. K. (2020). Can helping others strengthen teens? Character strengths as mediators between prosocial behavior and adolescents' internalizing symptoms. *Journal of Adolescence*, 79, 70-80. doi:https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.01.001
- Park, N. (2009). Character strengths (VIA). İçinde S. J. Lopez, *The encyclopedia of positive psychology* (s. 135-141). Oxford, UK: Wiley-Blackwell.
- Park, N., & Peterson, C. (2008). Positive psychology and character strengths: Application to strengths-based school counseling. *Professional School Counseling*, 12(2), 85-92. doi:10.5330/PSC.n.2010-12.85

- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. New York: Oxford University.
- Sandage, S. J., & Hill, P. C. (2001). The virtues of positive psychology: The rapprochement and challenges of an affirmative postmodern perspective. *Journal for the theory of social behaviour*, 31(3), 241-260. doi:10.1111 / 1468-5914.00157
- Seki, T., & Dilmaç, B. (2015). Ergenlerin sahip oldukları değerler ile öznel iyi oluş ve sosyal görünüş kaygı düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkiler: Bir model önerisi. *Eğitim ve Bilim*, 40(179), 57-67. doi:10.15390/EB.2015.3663
- Spinoza, B. (1965). *Etika*. (H. Z. Ülken, Dü.) İstanbul: Milli Eğitim Basınevi.
- Super, D. E., Starishevsky, R., Matlin, N., & Jordaan, J. P. (1963). *Career development: Self concept theory. Essays in vocational development*. New York: Teachers College, Columbia University.
- Thorpe, K., & Loo, R. (2003). The values profile of nursing undergraduate students: implications for education and professional development. *Journal of Nursing Education*, 42(2), 83-90.
- Uyguç, N. (2003). Cinsiyet, bireysel değerler ve meslek seçimi. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, 18(1), 93-103.
- Verhaeghen, P. (2021). There is virtue in mindfulness: The relationship between the mindfulness manifold, virtues, and eudemonic wellbeing. *Personality and Individual Differences*, 176, 1-8. doi:https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110767

Extended Abstract

Introduction

The rules, principles and teachings consisting of the principles related to the correctness and incorrectness of an individual's behavior are explained by the concept of virtue. Virtue is a concept that contains the intention of a perfect behavior on a moral level in an individual (Baumeister and Exline, 1999). According to McCullough and Snyder (2000), virtue is a psychological process that allows an individual to constantly think and behave in a way that benefits himself and society. The concept of virtue is a value-based concept. Virtue is the capacity, ability and competence of an individual to behave in a certain way in the emergence of a value (Kabakçı, 2016; Özlem, 2002). The emergence of virtuous behaviors in an individual requires some psychological and informational processes. These processes are explained by some concepts such as self-development, knowledge acquisition, state of consciousness, intention Jun will, conscience, pleasure and pain, self-control, habit, need, temperament and character that will give a certain behavior a virtuous quality (Geyer and Baumeister, 2013; Özasma, 2016).

Virtue is a concept that refers to the behavior of individuals under the umbrella of goodness. It also brings with it the behavior performed in accordance with what is good and correct, and the condition that this behavior gains continuity and becomes part of the character

(Ayten, 2015). Character means a mental or moral trait that distinguishes one person from another (Park, 2009). In addition to Peterson and Seligman's (2004) virtue classifications, different virtue classifications have been made from past to present in the fields of philosophy and psychology (Aristoteles, 2014; Balay, 2011; Demirci, 2017; el-Farabi, 1997; el-Gazali, 1992; İbni Miskeveyh, 1983; Lashway, 1997; Spinoza; 1965). In this study, eight virtues that regulate the personal and social lives of individuals; positively affect their interpersonal relationships, make social harmony possible, make the individual sensitive to the outside world, regulate his personal life, make him successful and help him achieve his goals are discussed. These are forgiveness, loyalty, environmental sensitivity, sensitivity to personal rights, responsibility, determination to work, having an objective point of view and giving importance to physical and mental health.

The individual lays the foundations of his character and personality in the family where he experiences the first interaction. An individual acquires virtues in his/her close environment, in educational life, in professional life, in short, in every environment he/she is in throughout his/her life. Virtues determine an individual's relationships with himself, his environment, mental health, and lifestyle. At the same time, it is thought that the virtues will also be effective in the professional orientations of the individual. Because the choice of profession has effects that change the way an individual manages human relationships, worldview, value judgments, daily activities, and habits into a certain form (Kuzgun, 2000).

The concept of virtue can be seen as the realization of the individual's unique qualities. At the same time, it is possible to define it as "the responsibility that an individual shows to his own existence" and "self-realization" (Fromm, 1999; Maslow, 1970). Choosing a profession is one of the most important events that will affect an individual's success and happiness in life and thus self-realization (Kepçeoğlu, 1994). Career choice is the orientation of a person to a profession that he believes he can do best among other professions and that he thinks will provide him with enough satisfaction (Kuzgun, 1986). When an individual chooses a profession in which he shows interest, skills and success, personality and character development will also be in the direction of his own potential. In this respect, the professional orientation of the individual will be in a strong relationship with the virtues that regulate the personal and social life of the individual.

The study area of the research is composed of university students who have determined their professional orientation by making faculty preferences but have not yet entered professional life. The aim of the research is to determine whether the personal and social virtues of university students differ according to their professional orientation. In line with this aim, an answer to the following research question has been sought:

Do "the personal and social virtues of university students differ significantly according to their professional orientation?"

Method

The research shows a descriptive study feature based on the relational screening model. In the research, the dependent variable was determined as "personal and social virtues" while the independent variable was determined as "faculty preference" to determine the professional orientation of the students.

The study group of the research consists of university students randomly selected by the researcher who are studying at different faculties of Gazi University, Ankara Hacı Bayram Veli University and Ankara University in Ankara during the 2022-2023 academic year. There are a total of 534 students in the study group, including 385 women and 149 men. The faculties

involved in the research are engineering and technology, law, economics and administrative sciences, literature, and education faculties.

In the collection of data in the research, the “Personal and Social Virtues Scale” was used to determine the personal and social virtues of the students. To determine the faculty preferences and demographic characteristics of the students, the “Personal Information Form” was used.

Findings

As a result of the research, it was found that the average score of university students “loyalty, sensitivity to personal rights, and giving importance to physical and mental health levels” did not differ significantly according to their professional orientation ($p>,05$). It was found that the average score of university students “total levels of virtue, forgiveness, environmental sensitivity, responsibility, determination to work and having an objective point of view” significantly differed according to the students professional orientation ($p<,05$).

The “total virtuosity” levels of the students of the faculty of education are higher than the total virtuosity levels of the students of the faculty of law. The “environmental sensitivity” levels of the students of the faculty of education, literature and economics and administrative sciences were found to be higher than the environmental sensitivity levels of the students of the faculty of engineering, technology, and law. It has been found that the levels of students of the faculty of education and letters to have the “determination to work” are higher than the levels of students of the faculty of law and economics and administrative sciences to have the determination to work. It was found that the “forgiveness” levels of the students of the faculty of education were higher than the forgiveness levels of the students of the faculty of law. The levels of “responsibility” of the students of the faculty of education and literature are higher than the levels of having responsibility of the students of the faculty of law. Finally, it was found that the “having an objective point of view” levels of the students of the faculty of economics and administrative sciences were higher than the having an objective point of view levels of the students of the faculty of education.

BİST 100'DE İMALAT SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN DEĞER İLGİLİLİĞİNİN ANALİZİ*

Bahan YENİLMEZ

Dr., Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye
yenilmezbahan@yahoo.com
Orcid ID: 0000-0002-8514-7276

Makale Geliş Tarihi: 29/12/2023

Makale Kabul Tarihi: 26/04/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Yenilmez B. (2024). BİST 100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin değer ilgililiğinin analizi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 20-39

Öz

Değer ilgililiği tanım olarak, finansal tablolarda açıklanan bilgilerin firma değerini belirleme ve onu özetleme yeteneğidir. Bu çalışmada, 2017-2022 yılları arasında BİST 100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren 50 şirketin (Anadolu Efes, Afyon Çimento, Ak Enerji, Alcatel, Aksa, Aksu Enerji, Anadolu Cam, Arçelik, Aselsan, Ayen Enerji, Aygaz, Bagfas, Brisa, Borusan, Coca Cola, Cimsa, Eczacıbaşı, Ege Endüstri, Enka, Ereğli Demir Çelik, Otosan, Göлтаş Çimento, Goodyear, Gübre Fabrikaları, İzmir Demir Çelik, Karsan, Karton San, Konya Çimento, Kordsa, Koza Madencilik, Koza Altın, Kardemir, Netaş, Otokar, Petkim, Parkel, Şişecam, Soda-San., Tat Gıda, Tümosan, Tofaş, Turcas, Trakya Cam, Türk Traktör, Tüpraş, Ülker, Vestel Beyaz Eşya, Vestel, Zorlu Enerji, Odaş), Türkiye'deki muhasebe değişkenlerinin hisse senetleri fiyatlarını açıklayabilme gücünün test edilmesi amacı doğrultusunda işletmenin piyasa değerinin belirlenmesinde defter değerinin ve firmanın net karının açıklayıcı olup olmadığı sorusuna Ohlson modeli ve bu modele ek olarak hisse senedinin fiyatını daha iyi açıklayacağını düşünülen bazı değişkenlerle cevap aranmıştır. Modellerde hisse senedi fiyatı bağımlı değişken; defter değeri ve hisse başı kazanç değişkenlerine ek hisse başına faiz, amortisman ve vergi öncesi kar (EBITDAit), hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCFit), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCFit) ve hisse başı kar payı (DIVit) bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda hisse başına temettülerin, hisse senedi fiyatlarında diğer bağımsız değişkenlere göre hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCFit), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCFit)) göre daha büyük bir etkisi olduğu ve temettü oranının hisse fiyatını artırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer İlgililiği, Ohlson Model, Hisse fiyatı, Defter değeri, Hisse Başı Kazanç

* Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ANALYSIS OF THE VALUE RELATIVITY OF BUSINESSES OPERATING IN THE MANUFACTURING SECTOR IN BIST 100

Abstract

By definition, value relevance is the ability of the information disclosed in financial statements to determine and summarize the firm's value. The aim of the study is to provide evidence of the ability of Turkish accounting information to summarize the information underlying stock prices. The accounting variables use data from companies (Anadolu Efes, Afyon Çimento, Ak Enerji, Alcatel, Aksa, Aksu Enerji, Anadolu Cam, Arçelik, Aselsan, Ayen Enerji, Aygaz, Bagfas, Brisa, Borusan, Coca Cola, Cimsa, Eczacıbaşı, Ege Endüstri, Enka, Ereğli Demir Çelik, Otosan, Göltaş Çimento, Goodyear, Gübre Fabrikaları, İzmir Demir Çelik, Karsan, Karton San, Konya Çimento, Kordsa, Koza Madencilik, Koza Altın, Kardemir, Netaş, Otokar, Petkim, Parkel, Şişecam, Soda-San., Tat Gıda, Tümosan, Tofaş, Turcas, Trakya Cam, Türk Traktör, Tüpraş, Ülker, Vestel Beyaz Eşya, Vestel, Zorlu Enerji, Odaş) listed in the İstanbul Stock Exchange 2017 to 2022. In addition to this Ohlson model, this model was supported by some variables that are thought to explain the price of the stock better in this study. In these models, stock price of companies traded in the İstanbul Stock Exchange considered as dependent variable; the book value of companies, earnings per share, earning before depreciation and amortization (EBITDAit), cash flows from operations per share (OCFit), net cash flows per share (NCFit) and dividend per share (DIVIT) are considered as independent variables. Various models were created using bookvalue which is suggested by Ohlson for explanatory, As a result of the study, it has been determined that dividends per share have a greater effect on stock prices than other independent variables (equity value per share, interest per share, earnings before depreciation and tax (EBITDAit), operating cash flows per share (OCFit), net cash flows per share (NCFit)) and the dividend rate increases the share price.

Keywords: Value Relevance, Ohlson Model, Stock Price, Book Value, Earnings Per Share

Giriş

Finans ve muhasebe alanında, firma değeri ve değer ilgiliği kavramları popülerliğini hala korumaktadır. Değer ilgiliği tanım olarak, finansal tablolarda açıklanan bilgilerin firma değerini belirleme ve onu özetleme yeteneğidir (Hung, 2000; s.401-402). Değer ilgiliği, muhasebe bilgileriyle sermaye piyasalarındaki hisse senedi fiyatları arasındaki farklılıkları açıklama yeteneğini incelemesi nedeniyle, sermaye piyasası ile ilgili yapılan araştırmaların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Kothari, 2001, s.106). Literatürde, eğer herhangi bir muhasebe tutarının, hisse senedinin piyasa değerleri ile aralarında öngörülebilir bir ilişki bulunuyorsa, bu durum değer ilgiliği olarak tanımlanır (Barth, Beaver, Landsman, 2001, s. 78). Değer ilgiliği ile ilgili yapılan araştırmaların temel amacı, muhasebe bilgileri ile firma değeri arasında istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığının anlaşılmasıdır (Zhang, 2016, s. 15-16). Bu konuyla ilgili ilk çalışmalar, yatırımcıların muhasebe bilgisinin hisse senedi fiyatına etkisini incelemeyi amaçlayan Balland Brown tarafından 1968 yılında yapılmıştır. Ball ve Brown (1968), yaptıkları bu çalışmada; eğer işletmelerin finansal tablolarını ibraz etme dönemlerinde açıkladıkları muhasebe bilgilerinin, o firmanın hisse senedi fiyatında bir değişiklik yaratması durumunda o bilginin faydalı bir bilgi olduğunu belirtmişlerdir. Ohlson, Ball ve Brown'un çalışmasını geliştirerek firmalarının hisse senetlerinin yalnızca onların

kârlarıyla ilgili olmadığını onların defter değeriyle de ilgili olduğunu belirterek söz konusu bu modeli geliştirmiştir. Sermaye piyasalarının temel işlevinin anlaşılabilmesi için, firmaların mali tabloları ve ekonomik faaliyetleri hakkında en doğru veriyi sağladığını bilmek önemlidir (Valdés, Vázquez, Herrera, 2007, s. 34-35).

Literatür Taraması

Ohlson 1995 yılında geliştirdiği modelini, firmanın değerinin özkaynakların defter değerine ve beklenen anormal kazançların bugünkü değerine eşit olduğuna işaret eden artık gelir değerlendirme modelini modifiye ettikten sonra bu modelini geliştirmiştir (Pillay, 2004, s.49).

Ohlson 1995 yılında geliştirdiği modelini, bir şirketin piyasa değerini, defter değerinin doğrusal bir fonksiyonu olarak, anormal kazancı bir başka bilgi dinamikleri değişkeniyle birlikte ifade etmiştir (Vazquez, Valdes ve Valdes, 2005). Burada, anormal getiri dönemin başındaki net gelirin özkaynak değerinin çıkarılması ve daha sonra bunun risksiz faiz oranı ile çarpılması sonucu elde edilen rakam olarak tanımlanabilir (Edwards ve Bell, 1961; Peasnell, 1982).

Ohlson söz konusu değerlendirme modelinde; tarihsel fiyatları kullanarak piyasa temelli değer ilgililiğinin araştırmıştır (Pillay, 2004, s.49). Geliştirdiği söz konusu modelde, Ohlson bir firmanın değerinin firmanın defter değeri (şirkete yapılan net yatırımın değeri) ve kazançlarına (belirli dönemlerde elde edilen faydaların bugünkü değeri) bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür (Pillay, 2004, s.49), ve söz konusu bu kavramların öz sermaye değerinde hissedarların temiz fazla şeklinde isimlendirdikleri bir konsepti geliştirdiğini belirtmiştir (Vazquez, Valdesand ve Valdes, 2005). Bu modelde Ohlson şirketin değerini belirleyebilmek için varlıkların defter değeri ve olağan üstü kazanç bilgilerini kullanmıştır. Bu modelin dayanağı olan temel analiz ilkeleri ise; iskonto edilmiş nakit akışları ve varlıkların defter değeri yöntemlerinin birleşimidir (Pillay, 2004, s.49).

Ohlson'un 1995 yılında geliştirdiği bu modelin çerçevesi, firma değerinin defter değeri ve anormal kazançlarıyla olan değer ilgililiği yapılan birçok çalışma ile de test edilmiş ve farklı nitelikteki birçok pazarda başarıyla uygulanmıştır. Bu model, 1995 yılından beri başta ABD, Avrupa, Asya olmak üzere birçok farklı bölgede farklı içerik ve farklı metodolojilerle test edilmiştir (Dahmash ve Qabajeh, 2012). Bu çalışmanın temel amacı da Ohlson'un 1995 yılında ortaya koyduğu bu modelin teorik çerçevesiyle birlikte, Türkiye bağlamında elde edilen ampirik verilerle test edilmektedir.

Birçok çalışma tarafından Ohlson'un (1995) geliştirmiş olduğu model test edilerek, firma değeriyle işletmelerin defter değeri ve kazançları arasındaki ilişkinin belirlenmesinde kullanılmıştır.

Bu konuyla ilgili yapılan önemli çalışmalardan biri, Collins, Maydew ve Weiss (1997) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, firma kazançları ve defter değerinde meydana gelen sistematik değişimlerin değer ilgililiğini araştırmak amacıyla Ohlson' un 1995 yılında geliştirdiği model kullanılarak, 1953-1993 dönemleri incelenmiştir. Çalışmada; incelenen yıllarda hem defter değerinin hem de kazançların sürekli arttığı ve defter değerinin değer ilgililiği arttıkça, kazançların değer ilgililiğinin azaldığı belirtilmiştir. Bu durumun nedeni; çalışan dönemdeki negatif değerlerin sıklığının

artmasına, zaman içindeki maddi olmayan etkilerdeki değişime ve firma büyüklüklerinde meydana gelen değişimlere bağlanabilmektedir (Dahmash ve Qabajeh,2012).

Francis ve Schipper (1999) yapmış olduğu çalışmada, muhasebe bilgileriyle firmanın piyasa değeri arasındaki değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığını ve derecesini ortaya koymak amacıyla, 1952-94 yılları arasında NASDAQ' da yer alan firmaları incelemişlerdir. Bu çalışmada yazarlar firmaları yüksek teknoloji işletmeler ve düşük teknolojik işletmeler şeklinde ikiye bölmüşlerdir. Yapılan çalışmanın sonunda, kazançların firmanın piyasa değeri üzerindeki açıklayıcılık kuvvetinin zamanla önemli ölçüde azaldığını; fakat, varlıkların ve borçların piyasa değerleri için defter değerlerinin açıklayıcılık gücünde herhangi bir düşüşün yaşanmadığı vurgulanmıştır.

Yine Dechow, Hutton ve Sloan (1999) yaptıkları çalışmada, 1976 yılından 1995 yılına kadar Ohlson'un (1995) geliştirdiği model tarafından önerilen artık gelir değerlendirme modelinin ampirik bir değerlendirmesini yapmışlardır. Bu çalışmada yazarlar, Ohlson'un bu modelinin, mevcut muhasebe değişkenleri ile gelecekteki anormal kazançlar arasındaki ilişkiyi vurgulaması yönünden önemli olduğunu belirterek, bu modelin güncel bilgi değişkenleri ile geleceğin anormal kazançları arasındaki ilişki üzerine odaklanan sezgisel bir çerçeve oluşturduğunu vurgulamışlardır.

Ali ve Hwang'ın (2000) yapmış oldukları çalışmada, 16 ülkedeki üretim işletmelerinin 1986 yılından 1995 yılına kadar olan finansal veriler incelenmiştir. İncelenen ülkelerin finansal raporların değer ilgililiğinin düşük, fakat defter değeri, tahakkuklar ve kazançlar gibi muhasebe verilerinin değer ilgililiğinin güçlü olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmada, kazanç ile ilgili bilgilerinin, gelecekteki döneme ne kadar yansıyor yansımadığının ilgili ülkenin banka odaklı veya pazar odaklı olup olmadığına göre değiştiği vurgulanmıştır. Bu konuda banka odaklı ülkelerin değer ilgililiğinin pazar odaklı ülkelere kıyasla daha büyük olduğunu yine bu çalışmada vurgulanmıştır.

Graham ve King (2000) hisse senedi fiyatları, muhasebe kazançları ve defter değerleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada 6 Asya ülkesini (Endonezya, Kore, Malezya, Filipinler, Tayvan ve Tayland) incelemişlerdir. Yapılan çalışmada; şirket değerini defter değeri ve anormal kazançlar çerçevesinde analiz eden anormal kazanç modeli kullanılmıştır. Yazarlar yaptıkları bu çalışmanın temel amacı, uygulanan çeşitli muhasebe yöntemlerinin anormal kazanç modelinin açıklama kabiliyetine yaptığı pozitif katkının belirtilmesini sağlamaktır. Yapılan çalışmada, muhasebe ile değer ilişkisinde ülkeler arasında sistematik farklılıkların bulunduğu belirtilerek; Malezya ve Tayvan için açıklayıcı güç nispeten azken, Filipinler ve Kore için açıklayıcı gücün nispeten daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada, bu farklılıkların genellikle ülkelerin uyguladıkları muhasebe uygulamalarındaki farklılıklar ile tutarlı olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ayrıca defter değeri ve kazançların açıklayıcı gücüne de değinilmiştir. Çalışmada, defter değerinin açıklayıcı gücünün Filipinler ve Kore'de ancak açık bir şekilde fazla fakat Tayvan'da az olduğunu belirtilmiştir. Yine bu çalışmada, incelenen her altı ülke içinde defter değerinin açıklayıcılık gücünün kazançlardan fazla olduğu vurgulanmıştır.

Cahan vd. (2000)'nin yaptığı çalışmada Ohlson'un 1995 yılında geliştirdiği artık kâr

modeline dayanılarak Yeni Zellanda Borsasında işlem gören 48 şirketin muhasebe bilgileriyle hisse senetleri fiyatları arasında değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığı ve derecesi incelenmiş ve yapılan çalışmanın sonunda muhasebe bilgileriyle hisse senedi fiyatları arasında yüksek düzeyde bir değer ilgililiğinin bulunduğu saptanmıştır.

Ryan ve Zarowin (2003) yaptığı çalışmanın temel amacı; ABD'deki 1966-2000 yılları arasında yıllık hisse senedi getirileriyle muhasebe kazançlarının aralarındaki doğrusal ilişkideki eş zamanlı düşüşün nedenlerini araştırmaktır. Bu çalışmada bu düşüş, hisse senedi fiyatlarına kıyasla haberi giderek artan kazançlar olarak raporlanmış ve iyi ve kötü haberlerin kazançlara asimetrik bir biçimde yansıdığı belirtilmiştir. Yapılan çalışmanın sonunda, kazançların, mevcut fiyat değişiklikleri ile zayıf bir değer ilgililiğinin bulunduğunu ve kazançların geçmiş fiyat değişiklikleri ile daha güçlü bir değer ilgililiği içinde bulunduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak, yıllık kazançların fiyat artışlarını daha az yansıttığını ve bu ilişkinin gücünün giderek daha da azaldığı yapılan çalışmada belirtilmiştir.

Sami ve Zhou'nun (2004) yaptığı çalışmada, uluslararası muhasebe standartlarına göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiği ile Çin'in GAAP'ine göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada uluslararası muhasebe standartlarına (IAS)'a göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinin Çin'in GAAP'ine göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca, IAS'a göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinde incelenen dönemlere göre önemli bir değişikliğin gözlenmediği ancak GAAP'e göre hazırlanan muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinin 1996 yılına kadar arttığı, daha sonraki dönemlerde ise düşüş gösterdiği vurgulanarak muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinde politika yapıcıların önemini vurgulamıştır.

Graham ve King'in (2000) yaptıkları farklı muhasebe sistemlerine sahip altı Asya ülkesindeki kazanç ve defter değerlerinin arasındaki değer ilgililiğine yönelik farklılıklar hakkındaki çalışmadan yola çıkan, Zainal, İbrahim ve Kamarudin 2005 yılında birbirlerine benzer muhasebe sistemine sahip olan iki Asya ülkesinde kazanç ve defter değerlerinin değer ilgililiğini incelemişlerdir. Bu çalışmada, Malezya ve Singapur'daki öz sermayenin piyasa değerini açıklamada, kazançların ve defter değerinin birbirleriyle aralarında bir değer ilgililiğinin var olup olmadığı araştırılmaktadır. Çalışmanın sonucunda, her iki ülke içinde defter değerinin değer ilgililiğinin kazançların değer ilgililiğinden daha yüksek olduğu vurgulanmıştır.

Cihangir'in (2006) yaptığı çalışmada, 2004 yılı ile 2005 yılları esas alınmış ve çalışmada kapsamlı gelir net kar gibi muhasebe bilgileriyle firmaların hisse senedi fiyatları arasında herhangi bir değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda firmaların muhasebe bilgileriyle onların hisse senetleri fiyatları arasında bir değer ilgililiğinin bulunduğunu belirtilerek, net kârın hisse senetlerinin fiyatına olan etkisinin kapsamlı gelirden daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Vazquez, Valdes ve Herrera, (2007) Meksika muhasebe değişkenlerinin değer ilgililiğini ve hisse senedi fiyatlarındaki bilgileri özetleyebilme becerisini test etmeyi amaçladıkları çalışmalarında, Ohlson'un modelini kullanmışlardır. Ohlson (1995) modeli kullanılarak elde edilen sonuçlar, defter değerinin ve kazançların değer açısından

birbirleriyle ilgili olduğunu göstermiştir. Çalışmada, operasyonel nakit akışları üçüncü değişken olarak kullanılmış ve oluşturulan alternatif modelin sonuçlarının, orijinal Ohlson'un 1995 yılında geliştirdiği modelden daha fazla bilgi verdiği ve daha iyi istatistikî sonuçlar sağladığı vurgulanmıştır.

Kanagaretham vd. (2009) yapmış oldukları çalışmada, hem Kanada hem de ABD borsalarında işlem gören firmaların 1998-2003 yılları arasındaki verileri esas alınarak muhasebe bilgileri ile hisse senetleri arasında bir değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığı Ohlson'un 1995 yılında geliştirdiği modele göre incelenmiştir. Yapılan analizin sonucunda; Ohlson modeliyle uyumlu olarak, kazançların yanında defter değerinin de firmaların piyasa değeri ile değer ilgililiğinin bulunduğu belirtilmiştir.

Özkan ve Balsarı'nın (2010) yaptığı çalışmada, IMKB'de faaliyet gösteren finansal olmayan işletmeler için 1992-2007 yıllarını kapsayan kazanç ve defter değerinin değer ilgililik derecesinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada; çalışmanın kapsadığı dönem içinde; Türkiye'nin iki büyük ekonomik kriz yaşadığı vurgulanarak, söz konusu dönemler için hem defter değerinin hem de kazançların firmaların piyasa değeriyle aralarında bir değer ilgililiğinin bulunduğu belirtilmiştir. Çalışmanın kapsamında yer alan 1994 yılındaki kriz döneminde kazançların değer ilgililiğinin azaldığı, buna karşın defter değerinin değer ilgililiğinin arttığı vurgulanmıştır. 2001 krizinde ise defter değerleri ile krizler arasındaki etkileşimin öneminin azaldığı vurgulanarak; aynı etkinin kazançların değer ilgililiği üzerinde de var olduğu belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmada, bu durumun nedeninin her iki krizin de farklı nedenler sonucu ortaya çıkmasına bağlanabileceği düşünülmektedir.

Vazquez, Valdes ve Porras (2011)'in yaptıkları çalışmada, geleneksel Ohlson modeli ve onun uluslararası versiyonu kullanılarak, içinde Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Meksika ve Peru'nun bulunduğu gelişmekte olan altı Latin Amerika ülke piyasasında hisse senedi fiyatlarının belirleyicileri araştırılmıştır. Yapılan bu çalışmada hem zaman serileri hem de panel data analizi yapılmış ve panel data analizinin zaman serisi analizlerine göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada ayrıca, geleneksel Ohlson modeli ve onun uluslararası versiyonunun geçerliliği desteklenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, gelişmekte olan bu ülkelerin ekonomilerinin global ekonomilerden etkilenme derecelerinin yüksekliğine dikkat çekilerek, Latin Amerika'daki varlık fiyatlarının uzun vadede ABD'deki varlık fiyatlarına tamamlayıcısı olduğu belirtilmiştir.

Dahmash ve Qabajeh (2012), Ohlson'ın 1995 yılında geliştirdiği modelini Ürdün verileriyle test etmeyi amaçlamış ve 2003-2008 dönemleri arasında Amman Menkul Kıymetler Borsası'nda yer alan 365 adet endüstriyel ve ticari halka açık şirketi dengesiz (unbalanced) panel regresyon analizi kullanarak incelemişlerdir. Bu çalışmanın temel amacı Amman Borsası'ndaki firmaların muhasebe bilgileri ile onların Amman Borsası'ndaki fiyatları arasında değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesidir. Yapılan analiz sonucunda, Ürdün verileri ile yapılan çalışmadaki modelin değişkenleri ve açıklayıcı gücü bakımından Amman Menkul Kıymetler Borsası'na kayıtlı firmaların muhasebe bilgileriyle onların hisse senedi fiyatları arasında bir değer ilgililiğinin var olduğunu belirtilmiştir.

Michalis vd. (2012), Atina borsasında yaptığı çalışmada; 1996-2008 yılları esas

alınarak Atina Borsasında işlem gören 38 şirketin hisse senedi fiyatlarının formülasyonu üzerindeki kazanç ve defter değerlerinin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda hem defter değeri hem de kazançların hisse senedi fiyatları için açıklayıcılık gücünün zamanla arttığı vurgulanmasına rağmen hisse senetlerinin fiyatının belirlenmesinde kazançların etkisinin defter değerine göre giderek azaldığı belirtilmiştir.

Köse ve Gürkan'ın (2014) yaptıkları çalışmada, TMS-1 uyarınca raporlanmış olan diğer kapsamlı gelirlerin işletmenin piyasa değerini açıklama hususunda finansal tablo kullanıcıları için faydalı olup olmadığı, Ohlson'un 1995 yılında ortaya koyduğu modelle incelenmiştir. Çalışmada 2008 ve 2013 yılları arasındaki dönemler esas alınmış ve BİSTSINAİ (XUSIN) Endeksi altında işlem gören 37 işletme incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, işletmenin piyasa değeri ile TMS 1 kapsamında raporlanan kapsamlı gelirler arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunmasıyla birlikte; Ohlson modelinin incelenen bu işletmeler için geçerli olduğu ortaya konmuştur.

Zhang'ın (2016) yaptığı çalışmada, Ohlson modeli ve Feltham-Ohlson modelleri kullanılarak ve Çin piyasasındaki tarihsel muhasebe bilgileri ve tahmini (forecast) muhasebe bilgileri arasında bir değer ilgililiğinin bulunup bulunmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmada, 2011 ile 2014 yılları arasında Şanghay Menkul Kıymetler Borsası'nda ve Shenzhen Menkul Kıymetler Borsası'nda listelenen şirketlerden gelen anormal kazançlar dışındaki bilgiler üzerinden bir analiz yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda; yapılan birçok araştırmanın aksine, tarihsel bilgilerin tek başına, tahmin bilgileri ile birleştirilmeden, mevcut firma değeriyle daha yüksek bir değer ilgililiğinin bulunduğu belirtilerek; tahmini bilgilerin ise modellerin doğruluğunun geliştirilmesine yardımcı olabileceği vurgulanmıştır. Bu çalışmada ayrıca, mali tablolarda yapılan finansal varlık ve operasyonel varlık ayrımının, muhasebe bilgilerinin değer ilgililiğinde herhangi bir artışa neden olmadığı belirtilmiştir.

Gurarda, Durak ve Kasma (2016)'nın, yaptığı çalışmada, finansal krizleri açıklamada kullanılan net kârların ve defter değerlerinin piyasa getirileri üzerindeki değer ilgililiğinin araştırılması amacıyla, 2006-2011 dönemlerindeki Borsa İstanbul 100'de faaliyet gösteren firmalar incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda, negatif net kazançların (negative earnings) ve defter değerinin BİST 100'de faaliyet gösteren firmaların piyasa değerlerini etkilemede istatistiki açıdan anlamlı düzeyde bir katkısının bulunduğu vurgulanmıştır.

Sultanoğlunun (2016), yaptığı çalışmada, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren firmaların mali tablolarında sunmuş oldukları finansal bilgilerin ihtiyaca uygunluk üzerindeki etkisinin incelenmesi amacıyla, Ohlson'un 1995 yılında ortaya koyduğu modelle 2000-2004 ve sonrası 2005-2010 dönemler için BİST 100'de faaliyet gösteren işletmeler incelenmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda, firmaların mali tablolarında sunulan finansal bilgilerin ihtiyaca uygunluğunda, Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına geçişin ardından anlamlı düzeyde bir artışın ortaya çıktığı vurgulanarak, mali tablolarda belirtilen finansal bilgilerin söz konusu piyasayı daha iyi yansıttığı belirtilmiştir. Bu çalışmada ayrıca; hem 2000-2010 döneminde, hem de UFRS öncesi ve sonrası dönemlerde defter değeri değişkeninin firmaların piyasa değerlerini açıklayabilmekte ki etkinliği anlamlı olmasına

karşın; net kâr değerinin 2000-2010 yılları dışındaki, diğer dönemlerde firmaların piyasa değerlerini etkilemede istatistiki açıdan anlamlı bir katkısının olmadığı vurgulanmıştır.

Uyar'ın (2017), yaptığı çalışmada, Türkiye'de TMS/TFRS standartlarının halka açık firmaların piyasa değerlerini açıklama gücünün yerel mevzuat ile karşılaştırılması suretiyle analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, Ohlson'un 1995 yılında ortaya koyduğu modelle BİST' de 2000-2004 ve 2005- 2009 dönemlerinde faaliyet gösteren 225 işletme incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, TMS/TFRS standartları çerçevesinde hazırlanmış olan finansal tabloların fiyatlamayı daha büyük ölçüde açıkladığı belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca, Ohlson modelinin içinde bulunan defter değeri ve net kârın aralarındaki korelasyonun çok yüksek olduğuna vurgu yapılarak Ohlson modelindeki ilk eşitliğin çalışmada dikkate alınmayacağı belirtilmiştir. Bu çalışmada ayrıca, Ohlson modelleri için defter değeri değişkeni ile piyasa değerinin ilişkilendirildiği modelde bir azalış gözlenmiş, bunun haricindeki modeller için R² değerlerinde artış gözlemlendiği vurgulanmıştır.

Yöntem

Çalışmada, Colins, Maydew ve Weiss (1997), Colins, Pincus ve Xie (1999) ve Vázquez, Valdés ve Herrera (2007)'nin izledikleri metodoloji kullanılmıştır. Bu metodoloji şu şekildedir:

$$P_{it} = \alpha_{0t} + \alpha_{1t}BV_{it} + \alpha_{2t}E_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

P_{it} : i şirketinin t + 1 cari yılındaki hisse senedi fiyatı

BV_{it} : i şirketinin t cari yıl sonundaki hisse başına öz kaynak değeri

E_{it} : i şirketinin t cari yılındaki hisse başına kazancı

ε_{it} : i şirketinin için t yılındaki değer ilişkili diğer bilgileri

Ohlson model değişkenlerine ek olarak hisse başına faiz, amortisman ve vergi öncesi kar (EBITDAit), hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCFit), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCFit) ve hisse başı kar payı (DIVit) değişkenleri de bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışma, 2017 – 2022 yılları arasında BİST 100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren 50 şirketin (Anadolu Efes, Afyon Çimento, Ak Enerji, Alcatel, Aksa, Aksu Enerji, Anadolu Cam, Arçelik, Aselsan, Ayen Enerji, Aygaz, Bagfas, Brisa, Borusan, Coca Cola, Cimsa, Eczacıbaşı, Ege Endüstri, Enka, Ereğli Demir Çelik, Otosan, Göltaş Çimento, Goodyear, Gübre Fabrikaları, İzmir Demir Çelik, Karsan, Karton San, Konya Çimento, Kordsa, Koza Madencilik, Koza Altın, Kardemir, Netaş, Otokar, Petkim, Parkel, Şişecam, Soda-San., Tat Gıda, Tümosan, Tofaş, Turcas, Trakya Cam, Türk Traktör, Tüpraş, Ülker, Vestel Beyaz Eşya, Vestel, Zorlu Enerji, Odaş) verileri ile yürütülmüştür. Finans sektöründe işlem gören şirketler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu firmaların söz konusu çalışma için tercih edilmesinin sebebi hem verilerinin doğruluğu hem de söz konusu işletmelerin veri sayısının yeterliliğinden kaynaklanmaktadır.

Uygulama ve Verilerin Analizi

Tablo 1'de tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Buna göre BVit (öz kaynak) değeri ve hisse senedi fiyatlarının standart sapmasının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Pit	BVit	Eit
Mean	7,2	2,6	0,4
Median	4,1	2,1	0,2
Maximum	40,1	10,3	4,2
Minimum	0,5	0,8	-0,1
Std. Dev.	8,1	2,0	0,4
Skewness	2,5	2,7	2,9
Kurtosis	8,2	8,9	12,3
Jarque-Bera	200,54	354,65	652,72
Probability	0,00	0,00	0,00
Sum	902,45	342,89	72,06
SumSq. Dev.	8528,75	702,15	61,70
Observations	1200	1200	1200

Tablo 2’de korelasyon matrisi verilmiştir. Buna göre öz kaynak defter değeri ve hisse başına kazancın bir sene sonraki hisse senedi fiyatını aynı yönde etkilediği söylenebilmektedir. Ayrıca BV_{it} ve E_{it} arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. Tahmin sonuçlarını yanıltıcı bir unsura sahip olabilecek bu durum sebebiyle, daha doğru sonuçlara ulaşabilmek adına alternatif modeller bu çalışma kapsamında incelenecektir.

Tablo 2: Korelasyon Matrisi

	Pit	BVit	Eit
Pit	1		
BVit	0,702	1	
Eit	0,810	0,916	1

Bulgular

Birim kök analizi yapılan değişkenlerin tamamının birinci farklar alındığında durağan olduğu gözlenmiştir. Bu durumda OLS regresyon uygulanabilmektedir (Collins vd., 1997; Collins vd., 1998).

Değer ilişkisini gösterebilecek nitelikte Vazquez vd. (2007) tarafından geliştirilen dört model çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu modeller sırasıyla şu şekildedir:

$$\text{Model 1: } P_{it} = \alpha_{0t} + \alpha_{1t}BV_{it} + \alpha_{2t}EBITDA_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$\text{Model 2: } P_{it} = \alpha_{0t} + \alpha_{1t}BV_{it} + \alpha_{2t}OCF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$\text{Model 3 : } P_{it} = \alpha_{0t} + \alpha_{1t}BV_{it} + \alpha_{2t}NCF_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

$$\text{Model 4: } P_{it} = \alpha_{0t} + \alpha_{1t}BV_{it} + \alpha_{2t}DIV_{it} + \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Model 1’de EBITDA_{it} ve BV_{it} değişkenlerinin P_{it} ile ilişkisi incelenmiştir. Buna göre, BV_{it} değişkeninin P_{it} üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkisi bulunmakla birlikte, EBITDA_{it} değişkeninin P_{it} ile aynı yönde ve %1 düzeyinde anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır.

$$\text{Model 1: } 0,984792 + 5,47892 \text{ EBITDA}_{it} - 0,032742 \text{ BV}_{it} \quad (6)$$

Faiz, amortisman ve vergi öncesi kardaki yaklaşık 1 birimlik artış hisse senedi fiyatlarını 5,4 birim artırmaktadır. Düzeltilmiş R² ise % 78 civarındadır. Başka bir deyişle, hisse senedi fiyatları; faiz, vergi ve amortisman öncesi kar ve öz kaynağın defter değeri değişkenleri kullanılarak % 78 oranında açıklanabilmektedir. Durbin Watson istatistiği ise 1,90 olması bağımsız değişkenler arasında pozitif korelasyon olduğunu ve bağımsız değişkenler arasında herhangi bir otokorelasyon sorununun bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 3’te Model 1’in sonuçları gösterilmiştir.

Tablo 3: Model 1 Sonuçları

DependentVariable: P				
Method:		Panel LeastSquares		
Sample:		2017 2022		
Periodsincluded:		24		
Cross- sectionsincluded:		50		
Total (balanced) observations:	panel	1200		
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BV	-0,032742	0,32858	-0,090625	0,93585
EBITDA	5,47892	0,780807	8,638297	0,0000
C	0,984792	0,59745	1,672926	0,0748
R-squared	0,785697	Meandependent var		5,873672
Adjusted squared	R- 0,772448	S.D. dependent var		6,572625
S.E. of regression	3,4587752	Akaikeinfocriterion		4,501392
Sumsquaredresid	27,91429	Schwarzcriterion		4,946597
Log likelihood	-32,51427	Hannan-Quinn criter.		4,823758

F-statistic	113,5943	Durbin-Watson stat	1,901857
Prob(F-statistic)	0		

Tablo 4: Bağımsız Değişkenler İçin ANOVA Sonuçları

	F Değeri	p Değeri
$\alpha_{1t}BV_{it}$	148,392	0,0000
Eit	157,862	0,000
EBITDA _{it}	140,149	0,000
(OCFit)	30,004	0,000
(NCFit)	59,228	0,000
(DIVit)	122,047	0,000

Söz konusu modelde modelde değişen varyans sorunu bulunup bulunmadığının incelenmesi amacıyla ANOVA testi yapılmıştır. Tablo incelendiğinde görüldüğü üzere hisse senedi fiyatı bağımlı değişkeni ile hisse başına öz kaynak değeri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir (F=148,392; p<0,005). Diğer değişkenler içinde aynı geçerlidir. Hisse başına kazanç değişkeni (F=157,862; p<0,005); Hisse başına faiz, amortisman ve vergi öncesi kar (EBITDA_{it}) (F=140,149; p<0,005);, hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCFit) (F=30,004; p<0,005); hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCFit) (F=59,228; p<0,005); ve hisse başı kar payı (DIVit) (F=122,047; p<0,005); değişkenleri ile hisse senedi fiyatı bağımlı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır.

Model 2'de BV_{it} ve OCF_{it} değişkenlerinin P_{it} ile ilişkisi incelenmiştir. Model 2 sonuçlarına göre BV_{it} ile P_{it} arasında aynı yönlü ve %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmakla birlikte OCF_{it} ve P_{it} arasındaki ilişki ters yönlü ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

$$\text{Model 2: } 0,745823 + 1,972543 BV_{it} - 0,321297 OCF_{it} \quad (7)$$

Hisse başına öz kaynak defter değerindeki yaklaşık 1 birimlik artış(azalış) hisse senedi fiyatında yaklaşık 2 birimlik artışa(azalışa) yol açmaktadır. Hisse başına öz kaynak değeri ve hisse başına faaliyetlerden elde edilen net nakit akımlarının hisse senetlerini açıklama düzeyi (düzeltilmiş R²) bu model 2'de %53,6 düzeyine düşmüştür. Durbin Watson istatistiğine göre ise bağımsız değişkenler arasında oldukça yüksek pozitif yönlü bir korelasyon bulunmaktadır.

Model 2 sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Model 2 Sonuçları

DependentVariable:	P
Method:	Panel LeastSquares
Sample:	2017 2022

Periodsincluded:	24			
Cross-sectionsincluded:	50			
Total panel (balanced) observations:	1200			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BV	-0,032742	0,32858	-0,090625	0,93585
EBITDA	5,47892	0,780807	8,638297	0,0000
C	0,984792	0,59745	1,672926	0,0748
R-squared	0,785697	Meandependent var		5,873672
Adjusted squared	R- 0,772448	S.D. dependent var		6,572625
S.E. of regression	3,4587752	Akaikeinfocriterion		4,501392
Sumsquaredresid	27,91429	Schwarzcriterion		4,946597
Log likelihood	-32,51427	Hannan-Quinn criter.		4,823758
F-statistic	113,5943	Durbin-Watson stat		0,691857
Prob(F-statistic)	0			

Model 3'te BV_{it} ve NCF_{it} değişkenlerinin Pit ile ilişkisi incelenmiştir. Model 3 sonuçlarına göre, BV_{it} ve Pit arasında aynı yönde ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmakta; ancak NCF_{it} ile Pit arasında negatif fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişki bulunmaktadır.

Hisse başına öz kaynak defter değerindeki yaklaşık 1 birimlik artış (azalış) hisse senedi fiyatlarını 1,7 birim artırmaktadır (azaltmaktadır). Hisse başına öz kaynak defter değeri ve net nakit akımları, hisse senedi fiyatlarını %41,5 oranında açıklayabilmektedir. Ancak, Durbin Watson istatistiğinin 0.189 olması (sıfıra oldukça yakın bir değer olması) bağımsız değişkenler olan BV_{it} ve NCF_{it} arasında pozitif yönlü ve yüksek bir korelasyon olduğunu göstermektedir. Bu durum istenen bir durum değildir.

$$\text{Model 3: } 0,687454 + 1,748647 \text{ BV}_{it} - 0,48572 \text{ NCF}_{it} \quad (8)$$

Model 3 sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Model 3 sonuçları

Dependent Variable:	P			
Method:	Panel Least Squares			
Sample:	2017 2022			
Periods included:	24			
Cross-sections included:	50			
Total panel observations:	1200			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BV	1,748647	0,2047839	7,874596	0,00000
NCFit	-0,48572	0,4087923	-0,984628	0,11590
C	0,687454	0,695472	1,0479620	0,17869
R-squared	0,415698	Mean dependent var		5,957296
Adjusted squared	R- 0,348698	S.D. dependent var		4,896874
S.E. of regression	3,98462	Akaike information criterion		5,596848
Sumsquared residual	38,65834	Schwarz criterion		4,674983
Log likelihood	-39,958629	Hannan-Quinn criter.		5,049865
F-statistic	19,876492	Durbin-Watson stat		0,189548
Prob(F-statistic)	0			

Model 4'te P_{it} ile BV_{it} ve DIV_{it} arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre, P_{it} ile BV_{it} arasında aynı yönlü ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Aynı şekilde, DIV_{it} ile P_{it} arasındaki ilişki de aynı yönlü ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

$$\text{Model 4: } P_{it} = 1,489358 + 0,984682 BV_{it} + 2,458790 DIV_{it} \quad (9)$$

Hisse başına öz kaynak defter değerinin 1 birim artması (azalması), hisse senedi fiyatını yaklaşık 1 birim artırmaktadır (azaltmaktadır). Öte yandan, hisse başına temettünün 1 birimlik artması (azalması) hisse senedi fiyatını 2,45 birim artırmakta (azaltmaktadır). Hisse başına temettülerin, hisse senedi fiyatlarında hisse başına öz

kaynak değerine göre daha büyük bir etkisi olmaktadır.

Hisse başına öz kaynak defter değeri ile hisse başına temettülerin hisse senedi fiyatlarını açıklama düzeyi R^2 % 68'dir. R^2 'nin %68 çıkması demek açıklayıcı değişkenlerin birlikte bağımlı değişkendir. Durbin – Watson istatistiğine göre bağımsız değişkenler arasında bir miktar pozitif korelasyon bulunmaktadır; hisse başına temettü ile hisse başına öz kaynak defter değeri arasında pozitif korelasyon bulunması beklenen bir durumdur. Bu korelasyon, çok yüksek düzeylerde değildir.

2017-2022 yılları arasında BİST100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar için incelenen modeller arasında seçilebilecek en iyi model Model 4'tür.

Model 4 sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Model 4 sonuçları

Dependent Variable:	P			
Method:	Panel Least Squares			
Sample:	2017 2022			
Periods included:	24			
Cross-sections included:	50			
Total panel observations:	1200 (balanced)			
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
BV	0,984682	0,268496	1,979669	0,00054
DIV	2,458790	1,149632	3,786397	0,00000
C	1,489358	0,5489632	2,962048	0,00008
			4	4
R-squared	0,68496	Mean dependent var		5,659848
Adjusted squared	R- 0,658924	S.D. dependent var		6,875962
S.E. of regression	3,958462	Akaike info criterion		5,000648
Sumsquared	39,954836	Schwarz criterion		5,849234
Log likelihood	-68,995483	Hannan-Quinn criter.		5,489632
F-statistic	49,875648	Durbin-Watson stat		0,756829
Prob(F-statistic)	0			

Tartışma/Sonuç

Bu çalışmada öncelikle, belirlenen amaçlar doğrultusunda işletmenin piyasa değerinin belirlenmesinde defter değerinin ve firmanın hisse başı kazancının açıklayıcı olup olmadığı sorusuna Ohlson'un 1995 yılında geliştirdiği model kullanılarak, 2017-2022 dönem aralığında BIST-100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren 50 şirket incelenerek cevap aranmıştır.

Ayrıca bu çalışmada ele aldığımız modellerde BİST 100'de işlem gören ve çalışmaya dâhil edilen firmalar açısından bağımlı değişken olarak hisse senedi fiyatları kullanılmış; defter değeri ve hisse başı kazanç değişkenlerine ek olarak hisse başına faiz, amortisman ve vergi öncesi kar ($EBITDA_{it}$), hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCF_{it}), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCF_{it}) ve hisse başı kar payı (DIV_{it}) bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda işletmelerin piyasa değerlerinin belirlenmesine ilişkin çalışmada kullanılan değişkenlerin hem istatistiksel hem de teorik olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile belirlenen değişkenler işletmelerin piyasa değerleri üzerinde etkili olmaktadır.

Çalışmada karşımıza çıkan en önemli sonuç; hisse fiyatını açıklamada hisse başına kazancın açıklama gücünün defter değerinden daha yüksek olduğudur. Bu sonuç, Uyar'ın 2017 yılında yaptığı çalışmada da ortaya çıkmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasının en önemli nedeninin BIST'de yapılan yatırımdan elde edilmesi beklenen en önemli getirinin temettü ödemelerinden ziyade hisse fiyatındaki artış veya azalıştan kâr elde etmeyi sağlayan sermaye kazancına odaklanması olduğu düşünülmektedir. Bu sonuç Türkiye'de 2017-2022 yılları arasında BİST 100'de imalat sektöründe faaliyet gösteren değer odaklı değil manipülatif ve spekülatif odaklı bir yaklaşım bulunduğunu göstermektedir.

Çalışmada karşımıza çıkan önemli bir sorun ise açıklayıcı değişkenler olan defter değeri ve hisse başına kazanç arasında oldukça yüksek bir korelasyon olmasıdır. Bu durum çoklu doğrusal bağımlılık problemi yaratacağından dolayı aralarında ilişki bulunan değişkenlerin yer aldığı model uygun bulunmamıştır. Bu problemin üstesinden gelebilmek için daha önce bahsedilen amortisman ve vergi öncesi kar ($EBITDA_{it}$), hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCF_{it}), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCF_{it}) ve hisse başı kar payı (DIV_{it}) gibi yeni bağımsız değişkenler kullanılarak aşağıdaki tabloda gösterilen modeller oluşturulmuştur.

Çalışmamıza konu olan dört modelin bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünü ifade eden R^2 değerleri Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Modellere ait R^2 değerleri

Modeller	R^2 Değeri
$P_{it} = 0,984792 + 5,47892 EBITDA_{it} - 0,032742 BV_{it}$	0,772448
$P_{it} = 0,745823 + 1,972543 BV_{it} - 0,321297 OCF_{it}$	0,536470
$P_{it} = 0,687454 + 1,748647 BV_{it} - 0,48572 NCF_{it}$	0,415698
$P_{it} = 1,489358 + 0,984682 BV_{it} + 2,458790 DIV_{it}$	0,68496

Tablo 8 incelendiğinde Ohlson modelleri açısından R² değeri en yüksek olan model 1. modeldir. Buradan anlaşılacağı üzere bağımlı değişkeni açıklama gücü en yüksek olan model Model 1'dir. BVit değişkeni ile Pit değişkeni arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamsız bir ilişki olmasından ve bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyon olmasından dolayı bu model tercih edilmemektedir. Bu nedenle açıklama gücü bakımından ikinci en yüksek değere sahip olan Model 4 seçilebilecek en iyi modeldir. Model 4'de Durbin – Watson istatistiğine göre bağımsız değişkenler arasında bir miktar pozitif korelasyon bulunmaktadır ancak bu korelasyon, çok yüksek düzeylerde değildir.

Hisse başına temettülerin, hisse senedi fiyatlarında diğer bağımsız değişkenlere göre (hisse başına öz kaynak değeri, hisse başına faiz, amortisman ve vergi öncesi kar (EBITDAit), hisse başına faaliyetlerden elde edilen nakit akımları (OCFit), hisse başına elde edilen net nakit akımları (NCFit)) göre daha büyük bir etkisi olmaktadır. Kuramsal olarak temettü oranının hisse fiyatını artırdığı düşünülmektedir. Bu sonuç bu düşünceyi desteklemektedir.

Değişkenlerin denkleme girme katsayıları incelendiğinde görülmektedir ki hisse senedi belirleyen Türkiye sermaye piyasasında işlem gören ve çalışma kapsamına dahil edilen şirketler açısından EBITDA en yüksek kat sayıya sahiptir. EBITDA'yı sırasıyla, hisse başına temettü (DIV), defter değeri, net nakit akışı ve operasyonel nakit akışı izlemektedir.

Bundan sonraki çalışmalarda daha fazla firmanın ve ülkenin çalışmaya dahil edilmesinin daha kapsamlı ve doğru sonuçların ortaya çıkmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ali, A., Hwang, L. S., & Trombley, M. A. (2000). Accruals and future stock returns: Tests of the naïve investor hypothesis. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 15(2), 161-181.
- Aydin, Y. (2012). Firma değerlendirme yöntemleri. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 87-110.
- Ball, R. & Brown, P. (1968). An empirical evaluation of accounting income numbers. *Journal of Accounting Research*, 159-178.
- Barth, M. E., Beaver, W. H., & Landsman, W. R. (2001). The relevance of the value relevance literature for financial accounting standard setting: another view. *Journal of Accounting and Economics*, 31(1-3), 77-104.
- Bartov, E. & Bodnar, G. M. (1994). Firm valuation, earnings expectations, and the exchange-rate exposure effect. *The Journal of Finance*, 49(5), 1755-1785.
- Cahan, S. F., Courtenay, S. M., Gronnewoller, P. L., & Upton, D. R. (2000). Value relevance of mandated comprehensive income disclosures. *Journal of Business Finance & Accounting*, 27(9-10), 1233-1265.
- Chambers, N. (2009). Firma değerlemesi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Collins, D. W., Maydew, E. L., & Weiss, I. S. (1997). Changes in the value-relevance of earnings and book values over the past forty years. *Journal of Accounting And Economics*, 24(1), 39-67.

- Dahmash, F. N. & Qabajeh, M. (2012). Value relevance of Ohlson model with Jordanian data. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research In Business*, 3(11), 551-560.
- Dechow, P. M., Hutton, A. P., & Sloan, R. G. (1999). An empirical assessment of the residual income valuation model. *Journal of Accounting And Economics*, 26(1-3), 1-34.
- Edwards, E.O. and P.W. Bell (1961), *The theory and measurement of business income*, Berkeley, University of California Press.
- Francis, J. & Schipper, K. (1999). Have financial statements lost their relevance?. *Journal of Accounting Research*, 37(2), 319-352.
- Graham, R. C. & King, R. D. (2000). Accounting practices and the market valuation of accounting numbers: Evidence from Indonesia, Korea, Malaysia, the Philippines, Taiwan, and Thailand. *The International Journal of Accounting*, 35(4), 445-470.
- Gurarda, S., Durak, M. G., & Kasman, A. (2016). Value relevance of accounting measures in pre- and post-financial crisis periods: Turkey case. *Journal of Finance, Accounting & Management*, 7(2).
- Hung, M. (2000). Accounting standards and value relevance of financial statements: An international analysis. *Journal of Accounting And Economics*, 30(3), 401-420.
- Kanagaretnam, K., Mathieu, R., & Shehata, M. (2009). Usefulness of comprehensive income reporting in Canada. *Journal of Accounting and Public Policy*, 28(4), 349-365.
- Kayalı, C. A., Yereli, A. N., & Şebnem, A. D. A. (2007). Entelektüel katma değer katsayısı yöntemi kullanılarak entelektüel sermayenin firma değeri üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 67-90.
- Kothari, S. P. (2001). Capital markets research in accounting. *Journal of Accounting And Economics*, 31(1-3), 105-231.
- Köse, Y. & Gürkan, S. (2014). Diğer kapsamlı gelir ile işletmenin piyasa değeri arasındaki ilişki: Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerde bir araştırma. *World of Accounting Science*, 16(1), 21- 44
- Michalis, G., John Mylonakis, J., Kafouros C. (2012). The Impact of accounting information on stock prices: Evidence from the Athens Stock Exchange, *International Journal of Economics and Finance*, 2012. 4(2), 56-68.
- Nichols, D. C. & Wahlen, J. M. (2004). How do earnings numbers relate to stock returns? A review of classic accounting research with updated evidence. *Accounting Horizons*, 18(4), 263-286.
- Obinata, T. (2012). Concept and relevance of income. 2002. CIRJE Discussion Paper 2002-CF-171, *University of Tokyo, Graduate School of Economics*, 1–34.
- Ozkan, S. & Kaytmaz Balsari, C. (2010). Impact of financial crises on the value relevance of earnings and book value: 1994 and 2001 crises in Turkey. *Iktisat İşletme ve Finans*, 25(288). 81-95.
- Peasnell, K.V. (1982). Some Formal Connections between Economic Value and Yield and Accounting Numbers, *Journal of Business Finance and Accounting*, 9(3), 361-381.

- Pillay, Colin, A. (2004). Can fundamental value predict stock return? An empirical assestment of the Feltham-Ohlson model. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Mayıs 2004. Lousiana Teknik Üniversitesi.
- Ryan, S. G. & Zarowin, P. A. (2003). Why has the contemporaneous linear returns-earnings relation declined?. *The Accounting Review*, 78(2), 523-553.
- Sandhil, S. G. & Gupta, N. V. (2013). Enterprise Resource Planning (ERP): A tool for uninterrupted supply in pharmaceutical supply chain management. *International Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*, 5(3), 103-106.
- Subramanyam, K. R. & Venkatachalam, M. (1998). The role of book value in equity valuation: does the stock variable merely proxy for relevant past flows?. Available at SSRN 113388.no. 1491R, 1–29.
- Sultanoglu, B. (2016). Borsa İstanbul şirketlerinde ufrs etkisi: Finansal bilginin ihtiyaca uygunluğu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(2), 369-391.
- Stark, A. W. (1997). Linear information dynamics, dividend irrelevance, corporate valuation and the clean surplus relationship. *Accounting and Business Research*, 27(3), 219-228.
- Taner, B. & Akkaya, G. C. (2003). İşletme değerini belirleme yöntemleri ve farklı sektörlerdeki işletmeler üzerine bir uygulama. *Ege Academic Review*, 3(1), 1-7.
- Uyar, U. (2017). Finansal raporlama standartları'nın piyasa değerini açıklama gücü üzerine etkisi: Borsa İstanbul uygulaması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (73), 69-92.
- Vázquez, D. R., Lorenzo Valdés, A., & Valencia Herrera, H. (2007). Value relevance of the Ohlson model with Mexican data. *Contaduría y administración*, (223), 33-52.
- Yılmaz, H. (2015). Firmalarda sermaye yapısının firma değeri ve performansı üzerindeki etkisi. Yayımlanmış doktora tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas, Türkiye.
- Zainal, D., Ibrahim, M. K., Kamarudin, K. A., & Kaur, J. (2005, May). the relative value relevance of earnings and book value in Malaysia and Singapore. *In International Conference on Effects of Globalisation on Financial Reporting*, Istanbul, Turkey.
- Zhang, X. (2016). Value relevance of historical information and forecast information in China: empirical evidence based on the Ohlson and Feltham-Ohlson models. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 20(3), 14-27.

Extended Abstract

Introduction

In the finance and accounting literature, the concepts of firm value and value relevance remain popular. Value relevance is an important part of capital market research as it examines the ability to explain the differences between accounting information and stock prices in the capital markets. In the literature, if there is a predictable relationship between any accounting amount and the market values of the stock, this is defined as value relevance (Barth, Beaver, & Landsman, 2001). The main purpose of research on value relevance is to determine whether there is a statistically

significant relationship between accounting information and firm value (Zhang, 2016). Here, firm value means the price of the firm. This value is expressed as the monetary amount of the company (Yılmaz, 2015, p.9). The important factor in the value of the firm is the benefit provided to the partners (Kayalı, Locali, Ada, 2007). Many different methods can be used in the measurement of firm value. As an example of these methods; Examples include net asset value, discounted cash flows, liquidation value, market value/book value, price/cash flows, price/earnings ratio, book value and Tobins Q (Chambers 2009, p.207). Until the mid-1980s, methods such as return on equity (ROE), earnings per share (EPS) and price-to-book value ratio (PBR) were widely used to calculate investment value. The main purpose of research on value relevance is to determine whether there is a statistically significant relationship between accounting information and firm value.

Methodology

In this study, using the data of 50 companies operating in the manufacturing sector in the BIST 100 between the years 2017-2022, an answer was sought to the question of whether the book value and the net profit of the firms are explanatory in determining the market value of the enterprise in order to test the power of accounting variables in Turkey to explain stock prices, by using the model developed by Ohlson in 1995. In addition, in this study, the Ohlson model was supported with some variables that are thought to better explain the price of the stock. In the models we discussed, the stock price is the dependent variable for the companies traded in the Turkish capital market; the book value and earnings per share variables, earnings per share (EBITDAit), operating cash flows per share (OCFit), net cash flows per share (NCFit), and dividends per share (DIVit) were taken as independent variables. With these independent variables, various models were created by using Ohlson's book value for explanatory purposes. In the models, the power of the independent variables to explain the dependent variable was measured. It was observed that all of the variables for which unit root analysis was performed were stationary when the first differences were taken. In this case, OLS regression can be applied (Collins, Maydew, & Weiss, 1997 and Collins, Pincus, & Xie, 1998). Four models developed by Vazquez et al. (2007) that can Show the value relationship will be the subject of the study.

Findings

As a result of the analyzes made, it was seen that the variables used in the study related to the determination of the market values of the enterprises were both statistically and theoretically significant. In other words, the determined variables affect the market values of the enterprises. The most important result of the study; Earnings per share has a higher explanatory power than book value in explaining share price. This result was also revealed in Uyar's study in 2017. It is thought that the most important reason for this result is that the most important return expected to be obtained from the investment made in BIST is focused on capital gain, which provides profit from increase or decrease in share price, rather than dividend payments. This result shows that there is a manipulative and speculative-oriented approach, not a value-oriented one, operating in the manufacturing sector in the BIST 100 between the years 2017-2022 in Turkey. An

important problem encountered in the study is that there is a very high correlation between the explanatory variables book value and earnings per share. Since this situation will create a multi collinearity problem, the model including the variables that have a relationship between them was not found suitable. In order to overcome this problem, new independent variables such as earnings before depreciation and tax (EBITDAit), operating cash flows per share (OCFit), net cash flows per share (NCFit) and dividends per share (DIVit) mentioned earlier are introduced. The models shown in the table below were created using When the R^2 values of the four models, which are the subject of our study, expressing the explanatory power of the dependent variable, are examined, the model with the highest R^2 value in terms of Ohlson models is the 1st model. As can be understood from here, the model with the highest explanatory power of the dependent variable is Model 1. There is a negative and statistically insignificant correlation between the BVit variable and the Pit variable. This model is not preferred because there is a negative and statistically insignificant relationship between the BVit variable and the Pit variable, and there is a high correlation between the independent variables. Therefore, Model 4, which has the second highest value in terms of explanatory power, is the best model to choose. According to the Durbin – Watson statistics in Model 4, there is some positive correlation between the independent variables, but this correlation is not very high. Dividends per share are calculated in share prices according to other independent variables (equity value per share, interest per share, earnings before depreciation and tax (EBITDAit), operating cash flows per share (OCFit), net cash flows per share (NCFit)) has a greater effect. Theoretically, it is thought that the dividend rate increases the share price.

In this study, first of all, 50 companies operating in the manufacturing sector in the BIST-100 between the period of 2017-2022 were examined by using the model developed by Ohlson in 1995 to the question of whether the book value and the earnings per share of the company are explanatory in determining the market value of the enterprise in line with the determined purposes. This result supports this idea. When the coefficients of entering the variables into the equation are examined, it is seen that EBITDA has the highest coefficient in terms of companies that are included in the scope of the study and are traded in the Turkish capital market that determines stocks. EBITDA is followed by dividend per share (DIV), book value, net cash flow and operational cash flow, respectively.

ANTAKYA'NIN ORTA ÇAĞ DÖNEMİNİ ELE ALAN BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ*

Sedat BİLİNİR

Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye
sedatbilinir@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-2327-9038

Makale Geliş Tarihi: 26/04/2024

Makale Kabul Tarihi: 10/06/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Bilinir S. (2024). Antakya'nın orta çağ dönemini ele alan bilimsel çalışmaların bibliyometrik analizi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 40-56

Öz

Bibliyometrik araştırma ile belirli bir alanda yapılmış olan çalışmaların özel olarak istatistiği tutulmaktadır. Bu yöntem ile hazırlanan çalışmalarda amaç; seçilen konu hakkında yeterli düzeyde araştırma yapıp yapılmadığı, yapılmış olan araştırmaların ele alınıp biçimi tespit edilmektedir. Çalışmada kullanılan analizler ve veri kriterleri araştırmacının isteği doğrultusunda çok genel ya da çok daha özel ve detay verilere dayanabilmektedir. Bu çalışmalar ayrıca ileride bu alanda yapılacak olan çalışmalara yol gösterici, ışık tutan çalışmalar olarak literatürde yerlerini almaktadır.

Bu araştırmada Bibliyometrik analiz yöntemi, Orta Çağ'da Antakya üzerine yapılmış araştırmaları tespit etmek ve detayları hakkında bilgilere ulaşmak amacıyla kullanıldı. Bu bağlamda Orta Çağ'da Antakya konusunu ele alan Türkiye'de hazırlanmış tüm lisansüstü tezler tarandı. Ayrıca tezlere ek olarak yine Türkiye'de hizmet veren Dergipark isimli akademik makale havuzundan faydalanıldı. Bu sitenin seçilme ve çalışmaya dahil edilme sebebi; TÜBİTAK ULAKBİM tarafından bilime ve araştırmacılara hizmet olması açısından oluşturulan, desteklenen ve denetlenen bir yapıya sahip olmasıdır. Böylelikle bünyesinde 2023 yılı itibarıyla 2396 dergi 609.328 araştırmacı ve 648.896 makale bulunduran Dergipark araştırmaya veri sağlaması bakımından önem arz etmektedir.

Veri tarama mecralarında Antakya temalı Yök Ulusal Tez merkezinde Tarih Anabilim Dalında 51 tez bulunmaktadır. Orta Çağ alanına ait çalışmalar ise yalnızca 9 tanedir. Dergipark'ta ise Antakya temalı 19 makale çalışması bulunmaktadır. Dergipark dışında diğer veri tabanlarında ise 9 yayın bulunmaktadır. Bunlara ilaveten 13 kitap bölüm çalışması yer almakta. Belleten dergisinde iste Orta Çağ dönemine ait Antakya temalı bir çalışma bulunmamaktadır. Böylelikle Türkiye'de Orta Çağ'da Antakya konusunu ele alan yayınların nicel değerlere göre incelenip bu alandaki çalışmaların haritasını çıkarmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Orta Çağ, Dergipark, Ulusal Tez Merkezi

* Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

A BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SCIENTIFIC STUDIES ON THE MEDIEVAL PERIOD OF ANTIOCH

Abstract

Bibliometric research keeps a specific statistical record of studies conducted in a particular field. The aim of studies prepared using this method is to determine whether sufficient research has been conducted on the selected topic and to identify the approach taken in the conducted research. The analyses and data criteria used in the study can be very general or based on much more specific and detailed data, depending on the researcher's preference. Furthermore, these studies also take their place in the literature as guiding and illuminating studies for future research in the field.

In this research, the bibliometric analysis method was used to identify research conducted on Antioch during the Middle Ages and to obtain information about its details. In this context, all postgraduate theses prepared in Turkey on the subject of Antioch in the Medieval were scanned. In addition to theses, the academic article repository named Dergipark, which operates in Turkey, was also utilized. The reason for selecting and including this site in the study is its structure established, supported, and supervised by TÜBİTAK ULAKBİM to serve science and researchers. Thus, Dergipark, which as of 2023 contains 2396 journals, 609,328 researchers, and 648,896 articles, is important in providing data for research.

In data scanning platforms, there are 51 theses in the History Department of the YÖK National Thesis Center with Antakya theme. However, there are only 9 studies related to the Middle Ages. In Dergipark, there are 19 article studies related to Antakya theme. Outside of Dergipark, there are 9 publications in other databases. Additionally, there are 13 book chapter studies. There is no study on Antakya theme in the Middle Ages period in Belleten journal. Thus, the aim was to examine publications in Turkey that address the topic of Antioch in the Medieval according to quantitative values and to map the landscape of studies in this field.

Keywords: *Antioch, Medieval, Dergipark, National Thesis Center*

Giriş

Bibliyometrik analiz; araştırması yapılacak olan konunun dergi, makale, kitap, kitapta bölüm, bildiri gibi bilimsel faaliyetlerinin istatistiksel ve matematiksel teknikler kullanılarak incelenmesi, yani genel olarak konu ile ilgili yapılmış olan çalışmaların bir haritasını, özetini çıkarmak olarak özetlenebilir (Pritchard, 1969; Diodato, 1994). Bu yöntem kullanılarak araştırma yapılacak alanda yayınlanmış çalışmalarla ilgili çeşitli parametreler tespit edilebilmektedir. Çalışmaların yıllara göre dağılımı, konunun hangi dönemlerinin ele alındığı, yayınlandığı dergi veya kitap, veri toplama yöntemi, yazar sayısı, vb. parametreler kullanılarak çeşitli sonuçlara ulaşılmaktadır. Bu sonuçlar disiplinlere ve merak edilen istatistiklere göre farklılıklar arz etmektedir (Çiçek ve Kozak, 2012, s.736). Bibliyometrik analiz çalışmaları, bilimsel faaliyetlerin niteliksel ve niceliksel olarak değerlendirilmesi, ilgili alana yapılan bilim insanlarının katkılarının genel çerçevesinin tespit edilmesi ve ileride bu alanda yapılması planlanan çalışmalara rehberlik etmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda konu ile ilgili literatür çalışmalarının çok iyi yapılması gerekmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların sayısı her geçen yıl artmaktadır.

Çalışmaya konu olan Antakya, Orta Çağ gibi yaklaşık bin yıl süren bir dönemde hem Türk tarihi hem de İslam tarihi açısından oldukça önem arz eden bir şehirdi. Anadolu ile Ortadoğu arasında bir güzergâh, bir köprü vazifesi görmekteydi. Bizans'ın Ortadoğu bölgesine gerçekleştirdiği seferlerde üs noktası daima Antakya olmuş, aynı şekilde sonraki dönemlerde de İslam dünyasından Bizans topraklarına düzenlenen akınlarda Antakya Müslümanların üs noktası

vazifesi görmüştür (Belâzûrî, 2013, s.169-178). Bu dönemde Haçlı ordularının ele geçirdiği Antakya birkaç yüzyıl Haçlıların elinde kaldıktan sonra yeniden Müslümanların eline geçti. Orta Çağ'da sık sık el değiştiren Antakya bu özelliği sebebiyle kozmopolit bir yapıya bürünmüştür.

Antakya Orta Çağ'da çok güçlü surlara sahip büyük müstahkem bir kale konumundaydı. Öyle ki, şehrin savaşıarak ele geçirilmesinin neredeyse imkânsız olduğu ve ancak ihanet yoluyla ele geçirilebileceği ile ilgili görüşler dönemin hâkim görüşüydü (Runciman, 2005, s.129). Kronikler Antakya surlarının gücünü tasvir ederken surların kalınlığı için "*yan yana beş atın koşabileceği genişlikte surlara sahip*" (Yakût el-Hamevî, 1995, s.318; William of Tyre, 1943, s.199) ifadesini kullanmışlardır. Ayrıca Antakya Hristiyan tarihi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu şehir Hz. İsa'yı takip edenlere ilk defa Hristiyan adının verildiği yerdir ve yine Hristiyanlara ait ilk kilise St. Pierre Kilisesi Antakya'da bulunmaktadır. Bunun yanında Müslümanlar için de önemli olan şehirde ayrıca Anadolu'nun ilk camisi olma özelliğini taşıyan Habib-i Neccar camisi bulunmaktadır. Bu ve bunun gibi benzer özellikleri ve stratejik konumu sebebiyle Antakya Orta Çağ tarihi açısından çok önemli bir şehir olma özelliğine sahiptir. Şehrin bu tarihi özellikleri Antakya hakkında bibliyometrik analiz çalışmalarını değerli kılacaktır.

Yöntem

Antakya temalı yayınların çeşitli yönleriyle bilimsel amaçlı olarak değerlendirilmesine olanak sağlayan bibliyometrik analiz ile bu alanda ileride çalışma yapmak isteyen araştırmacılara konu hakkında yol haritası sunulması, Antakya temalı çalışmaların içerikleri ve nelerin çalışıp nelerin çalışılmadığı, hangi konulara değinilmediği, konunun hangi dönemleri hakkında çalışmalar yapılmadığının görülmesi amaçlanmıştır.

Orta Çağ'da Antakya temalı tezlere bakıldığında 293 tez yazıldığını görüyoruz. Ancak bunlardan yalnızca 51 tanesi Tarih alanında yazılmıştır. Bu 51 tezin ise yalnızca 9 tanesi Orta Çağ'a aittir. Görüldüğü üzere Orta Çağ dönemine ait Antakya temalı lisansüstü tezler oldukça azdır. Tez çalışmaları dışında bilimsel makalelere baktığımızda Dergipark üzerinde konu hakkında yalnızca 19 makale hazırlandığını görülmektedir. Ayrıca bunların da 2 tanesi kitap tanıtım makalesi olarak hazırlanmıştır. Ancak tez ve makale çalışmalarının dışında kitap ve kitap bölüm çalışmaları da mevcuttur. Bunlar hakkında bilgiler de çalışmada grafikler üzerinde gösterilmektedir.

Bulgular

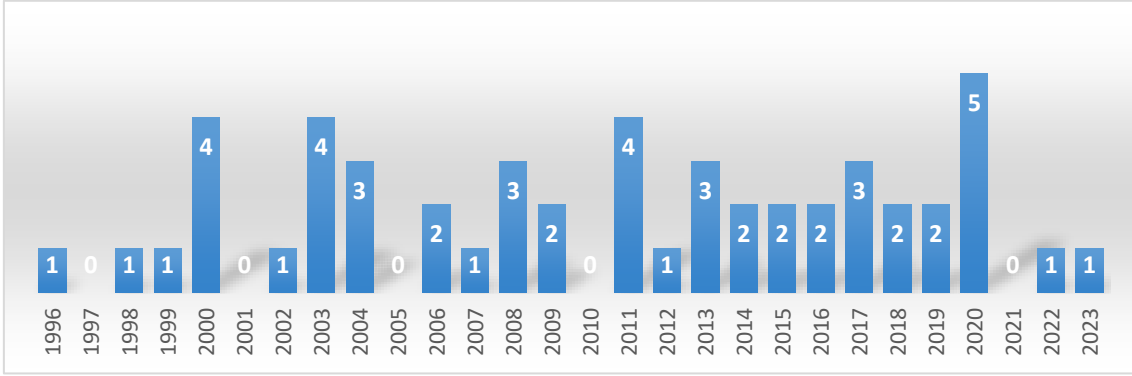
1. Tezler

1.1. Tezlerin Oransal Dağılımı

Orta Çağ'da Antakya temalı çalışmaların tez ve makale tarama sürecinde Antakya hakkında bibliyografya kitap çalışması tespit edildi. Araştırmacı Adem Kara tarafından hazırlanan bu çalışma 2005 yılında yapılmış, dolayısıyla yalnızca 2005 yılından önceki süreç hakkında bilgiler verilmiştir (Kara, 2005, s.157-713). Ayrıca bu çalışmada makale ve tezlerin yanı sıra kitap ve kitap bölümleri de ele alınmaya çalışılmıştır. Bu kitapta Osmanlı dönemine ait Antakya Şer'iyeye sicilleri hakkında bilgiler veren yayınların listesi bulunmakta. Bunun dışında Antakya'da yapılan Arkeolojik kazılar ve bu kazılar hakkında bilgi veren yayınların listesi verilmektedir. Ancak bu çalışmada Antakya'nın Orta Çağ dönemine ait yayın bilgileri ele alınmamıştır.

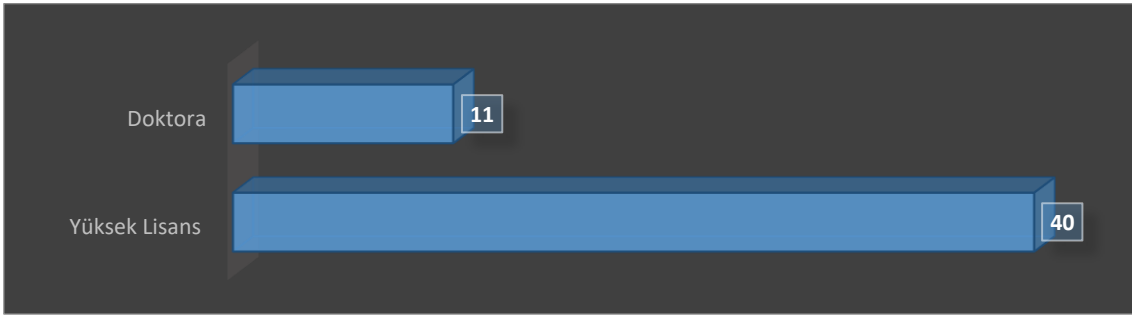
Netice itibarıyla Orta Çağ'da Antakya ile ilgili literatürde herhangi bir bibliyografya ya da bibliyometrik çalışma bulunmamaktadır.

Grafik 1. Antakya temalı tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı.

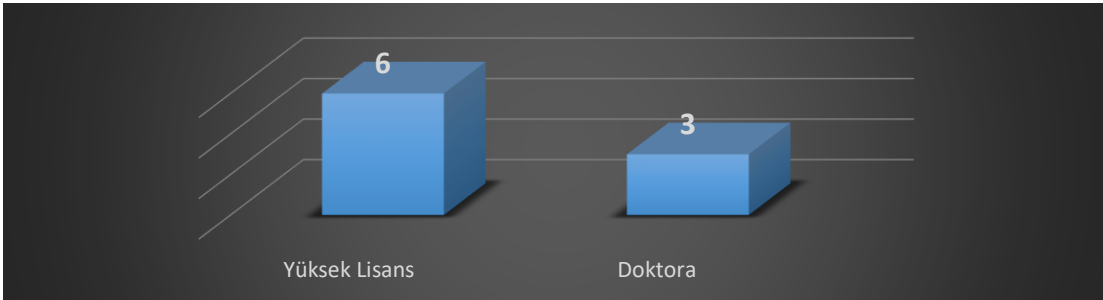
Grafikte Antakya şehrine ait lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre dağılımı verilmektedir. Grafikte, Yüksek Lisans ve Doktora tez çalışmaları birlikte verilmiştir. Toplamda 51 adet tez hazırlandığı görülmektedir. Tarih Anabilim dalında Antakya temalı tezlerin 1996 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır. En fazla çalışmanın 2020 yılında 5 adet tez ile yapıldığı görülmektedir. 1997, 2001, 2005, 2010, 2021 yıllarında ise çalışma bulunmamaktadır.

Grafik 2. Yüksek Lisans ve Doktora Sayıları

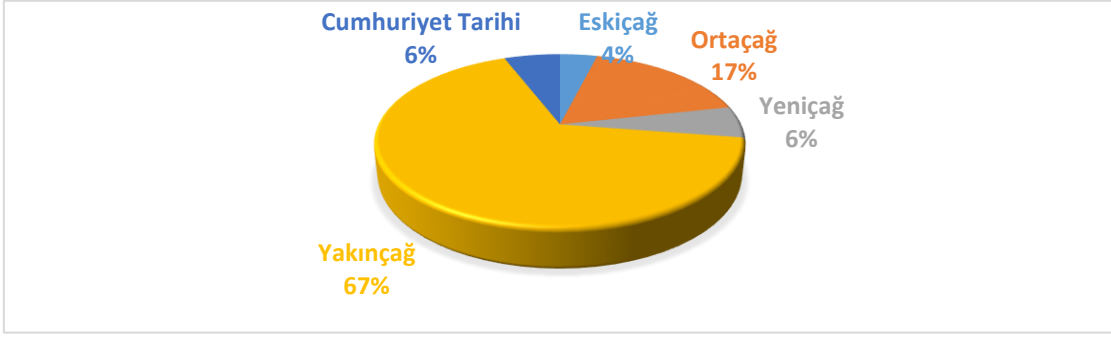
Grafikte Görüldüğü üzere Yüksek Lisans çalışmalarının sayısı 40'ı bulmuşken Doktora çalışmaları 11 tane ile sınırlı kalmıştır. Bu da Antakya merkezli Doktora çalışmalarının Yüksek Lisans çalışmalarına kıyasla yaklaşık olarak dörtte birine tekabül etmektedir.

Grafik 3. Orta Çağ Alanında Yapılan Lisansüstü Tezler

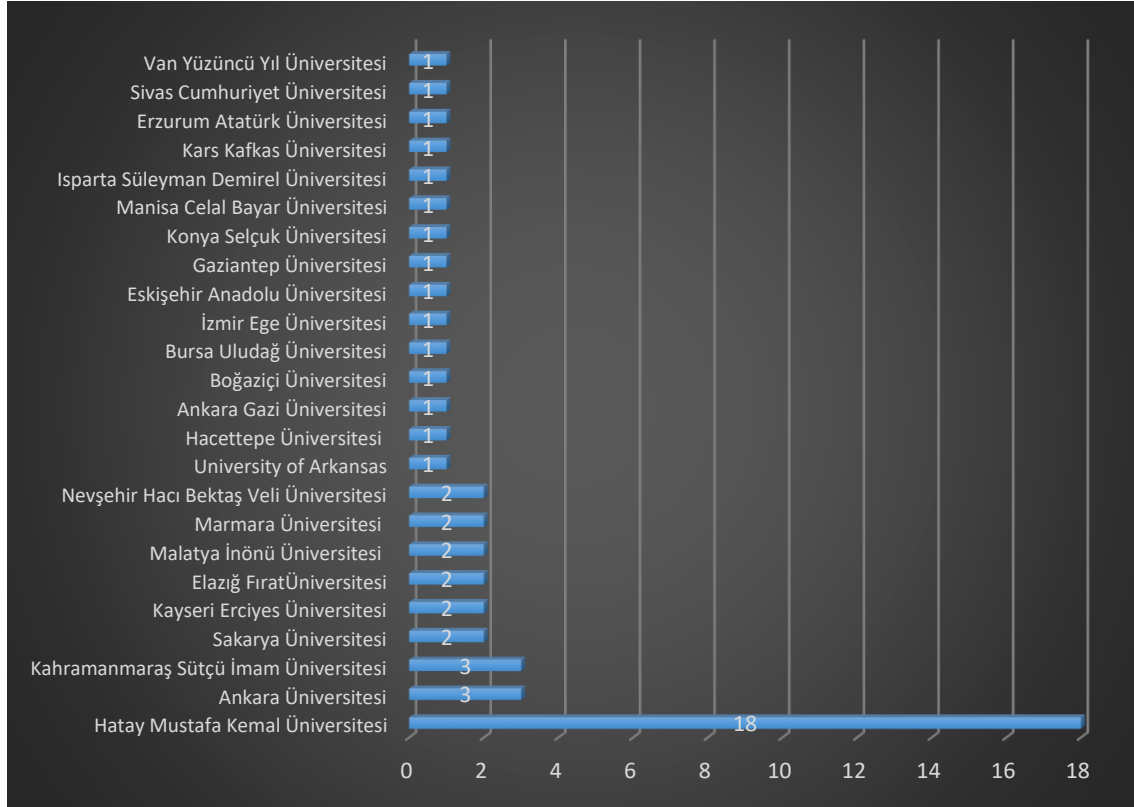
Bir önceki tabloda görüldüğü üzere Tarih Anabilim dalında yapılan toplam tez sayısı 11 iken bu tezlerin yalnızca 9 tanesi Orta Çağ alanına ait tezlerdir. Orta Çağ'da da Doktora tezleri Yüksek Lisans tezlerine kıyasla daha az sayıdadır.

Grafik 4. Tezlerin Oransal Dağılımı

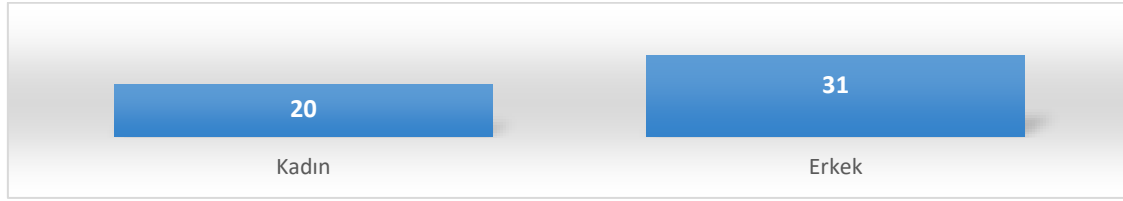
Tarih Anabilim Dalına ait Antakya çalışmalarının oransal dağılımını gösteren bu grafikte Yakincağ alanında yapılan Antakya temalı çalışmaların, diğer tüm alanlarda yapılan çalışmaların toplamından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu alanlarda Orta Çağ ise %17 oranla ikinci sırayı almaktadır.

Grafik 5. Antakya Temalı Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Grafikte Tarih Anabilim dalı genelinde Antakya temalı tezlerin üniversitelere göre dağılımı gösterilmektedir. Görüldüğü üzere toplamda 51 adet olan Antakya temalı tezler 24 farklı üniversitede hazırlanmıştır. Bu tezlerin 18 tanesi yani çoğunluğu Hatay Mustafa Kemal Üniversitesinde hazırlanmıştır. Ayrıca yurt dışından, Amerika Üniversitesi olan University of Arkansas'tan da Antakya üzerine çalışma yapıldığı görülmektedir. Ali Çapar adlı araştırmacı tarafından hazırlanan bu çalışma Yeni Çağ dönemine ait bir çalışmadır.

Grafik 6. Tezlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafikte Tarih Anabilim dalında hazırlanmış olan 51 adet tezin cinsiyete göre dağılımı yer almaktadır. Bu tabloda erkek yazar oranı daha yüksek olmasına rağmen, tezlerin neredeyse yarısına yakınının da kadın yazarlar tarafından yapıldığı görülmektedir.

Genel olarak bakıldığında Antakya temalı lisansüstü tezlerin 51 sayı ile az olduğu, Orta Çağ'ın ise 9 adet ile çok az sayıda çalışıldığı görülmektedir. 1996'dan beri Orta Çağ'da Antakya, Doktora düzeyinde yalnızca 3 adet ile sınırlı kalmıştır.

1.2. Hazırlanan Tezlerin İçeriği

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Yazar, Yıl, Tez Adı, Üniversite ve Danışman Bilgileri

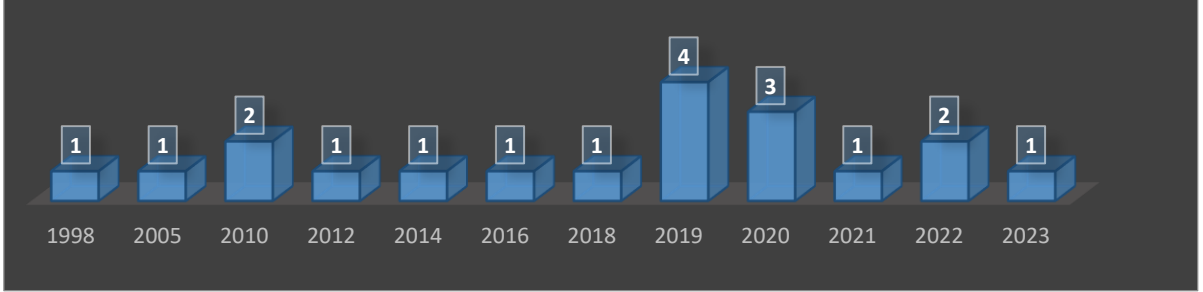
Yazarın Adı-	Tezin Yılı	Tezin Adı	Yüksek	Üniversitenin Adı	Tez Danışmanı
Gürhan Bahadır	2003	Antakya: Kuruluşundan İslam Fethine Kadar	Yüksek Lisans	Manisa Celal Bayar Üniversitesi	Doç. Dr. Ali Öngül
Sevtap Gölgesiz	2007	Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri	Yüksek Lisans	İzmir Ege Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet Ersan
Şebnem Özönur	2008	Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin Sonu	Yüksek Lisans	Marmara Üniversitesi	Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer
Gürhan Bahadır	2009	636-1100 Arasında Antakya	Doktora	Ankara Gazi Üniversitesi	Prof. Dr. İlhan Erdem
Harun Korunur	2011	IV. Bohemund Dönemi Antakya Haçlı Prinkepsliği (1201-1233)	Yüksek Lisans	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Selim Kaya
Rahime Kıyılı	2011	III. Bohemund Dönemi Antakya Haçlı Prinkepsliği (1161-1201)	Yüksek Lisans	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Selim Kaya
Hanifi Özalp	2013	İbnu'l-Adim'in Buğyetu't Taleb Fi Tarihi Haleb Adlı Kitabının İlk Cildinden Antakya Tarihi İle İlgili Sayfaların Tahkikli Çevirisi	Yüksek Lisans	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Yrd. Doç. Dr. Gürhan Bahadır
Mehmet Yusüf Çelik	2020	Memlûkler Döneminde Antakya (1268-1516)	Doktora	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	Prof. Dr. İlyas Gökhan
Rahime Deniz	2020	Antakya Haçlı Prensiği Tarihi (1119-1161)	Doktora	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Doç. Dr. Haydar Çoruh

Orta Çağ alanında Antakya temalı tezlerin hazırlanması 2003 yılı itibariyle başlamıştır. 2003-2020 arasında toplamda 9 lisans üstü tez hazırlanmıştır. İlk Yüksek Lisans tezi 2003 yılında Gürhan Bahadır tarafından hazırlanırken ilk Doktora tezi de 2009 yılında yine Gürhan Bahadır tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan tezlerin içeriğine bakıldığında ise daha çok Antakya'nın Haçlı hakimiyeti döneminin ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda 5 çalışma direkt olarak Haçlı hakimiyeti dönemini ele alırken 1 çalışma da dolaylı olarak Haçlı hakimiyetinden bahsetmiştir. Bu istatistik Antakya'nın Orta Çağ dönemi ile ilgili, yani ortalama bin yıllık bir sürecinin yeterince ele alınmadığını göstermektedir. Elbette bu çalışmaların dışında makaleler, kitap bölümleri ve kitaplar da mevcuttur, bunlar çalışmanın ilerleyen kısmında tespit edildiği kadarıyla verilmeye çalışıldı ancak yine de tez çalışma konusu olarak Antakya'nın hala yeterli derecede ele alındığı söylenemez.

2. Makaleler

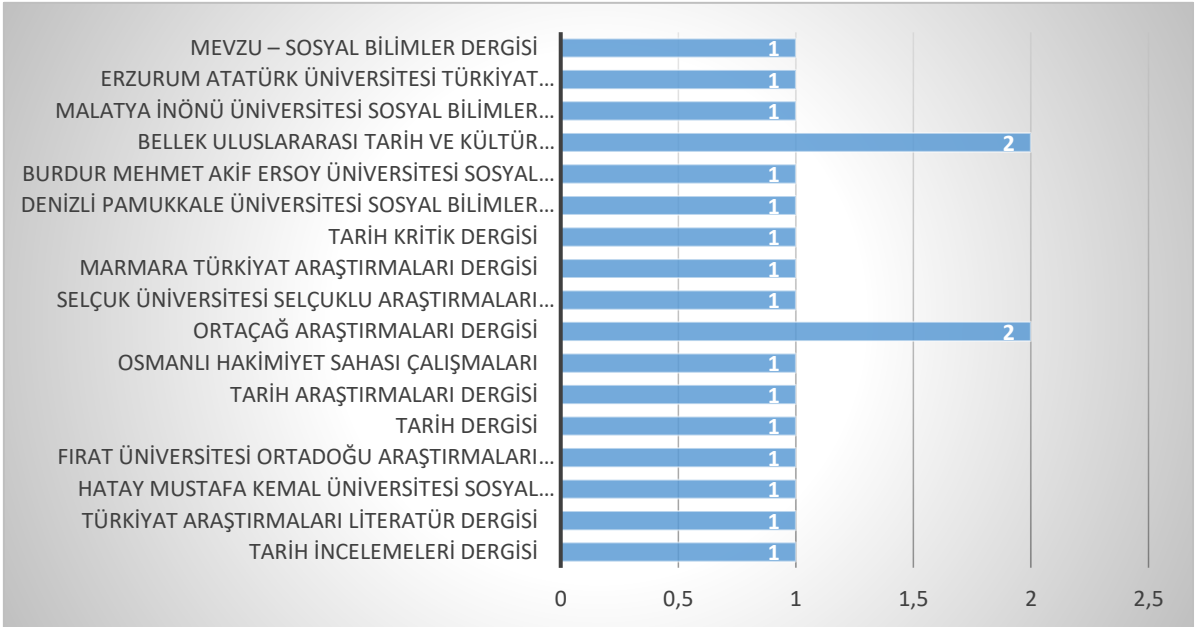
2.1. Makalelerin Oransal Dağılımı

Grafik 7. Antakya Temalı Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Grafiğe göre 1998-2023 yılları arasında toplamda 19 yayın yapılmıştır. Bu yayınların yoğunluğu 2019 ve 2020 yıllarında gerçekleşmiştir.

Grafik 8. Yayınların Dergilere Göre Dağılımı

Grafikte Antakya'nın Orta Çağ dönemini ele alan makalelerin yayınlandığı dergiler yer almaktadır. Görüldüğü üzere Antakya temalı makaleler toplamda 17 farklı dergide yayınlanmıştır. Bunların iki tanesinde ikişer yayın yer almakta. Birincisi Bellek Dergisi diğeri de Ortaçağ Araştırmaları dergisidir. Bellek dergisinin yayın yeri Hatay iken Ortaçağ Araştırmaları dergisi Tokat merkezli olarak yayın hayatına devam etmektedir.

Tablo 2. Dergipark'ta Yayınlanan Makaleler Hakkında Bilgiler

Yazarın Adı - Soyadı	Makalenin Adı	Yıl	Derginin adı	Yayın Yeri
Mehmet Ersan	Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı İle Antakya Haçlı Princepsliği'nin Çukurova'da Hâkimiyet Mücadelesi	1998	Tarih İncelemeleri Dergisi	İzmir
Adem Kara	Antakya ve Çevresi Hakkında Yapılan Çalışmalar	2005	Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi	İstanbul
Gürhan Bahadır	Kuruluşundan IV. Yüzyıl'a Kadar Antakya/Antioch From The Foundation To The Fourth Century	2010	Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	Hatay
Abdülhalik Bakır	Yakut El-Hamevi'nin Antakya Şehri İle İlgili Naklettiği Bilgilerin Değerlendirilmesi	2010	Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Dergisi	Elazığ
Ebru Altan	Renaud de Chatillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160), Maverayı Ürdün Senyörü (1177-1187)	2012	Tarih Dergisi	İstanbul
Gürhan Bahadır	II. Bohemund döneminde Antakya Haçlı Prenslığı (M.S. 1126-1130)	2014	Tarih Araştırmaları Dergisi	Ankara
Özlem Genç- Harun Korunur	Antakya'nın Haçlılar Tarafından Ele Gecirilmesi	2016	Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları	Burdur
Zeynep Güngör	Ermenilerin Haçlılara Yardımları: Antakya İki Kız Kardeş Kulesi Muhafızı Firuz Örneği (Haziran 1098)	2018	Ortaçağ Araştırmaları Dergisi	Tokat
Ahmet Ocak	Türk Hâkimiyetine Geçiş Sürecinde Antakya ve Çevresinde Bulunan İslam Harici Dinî Cemaatler	2019	Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi	Konya
İsmail Koçuk	Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi (Kitap Tanıtımı)	2019	Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi	İstanbul
Asiye <u>Abdurrahmanoğlu</u>	Latin Doğu'da Kadın İktidarına İlk Teşebbüs: Antakya Prensesi Alice	2019	Ortaçağ Araştırmaları Dergisi	Tokat
Süleyman Onur Geyik	Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri (1098-1112) (Kitap Tanıtımı)	2019	Tarih Kritik Dergisi	İstanbul
Emrah İstek	Seyyahların Gözüyle Antakya Şehri (10. - 19. Yüzyıllar Arası)	2020	Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi	Denizli
Osman Oral	Habib En-Neccar'ın Antakya Halkına Tavsiye Ettiği Psikososyal Hikmetler	2020	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi	Burdur
Rahime Kıyılı Deniz	Üçüncü Haçlı Seferi Sırasında Antakya Haçlı Prenslığı (1189-1192)	2020	Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi	Hatay
Mehmet Yusüf Çelik	Antakya-Halep Çevresinde Veba Salgınları Ve Sosyo-Ekonomik Hayata Etkileri (Xiv-Xv. Yüzyıllar)	2021	Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi	Hatay
Fatma İnce	Doğu Akdeniz'de Bizans-Haçlı Çatışması (Antakya Örneği)	2022	İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi	Malatya
Melek Akbulut	Antakya Kuşatmasına Kadar Çukurova'da Ermeniler	2022	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi	Erzurum
Harun Korunur	Bizans İmparatoru II. Nikephoros Phokas ve Doğu Seferleri (Kilikya, Antakya, Halep)	2023	Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi	Edirne

Tabloya bakıldığında Antakya'nın Orta Çağ dönemi ile ilgili kaleme alınan ilk makale çalışmasının 1998 yılında yapıldığı görülmektedir. 1998-2023 yılları arasında hazırlanan makalelerin büyük çoğunluğunun yine tezlerde olduğu gibi Antakya'da Haçlı hakimiyeti dönemini kapsayan makalelerden oluşmaktadır.

2.2. Diğer Veri Tabanlarında Yayınlanan Makaleler

Bu bölümde Dergipark makale havuzu dışında kalan, diğer veri tabanlarında yayınlanan makalelerden tespit edilebildiği kadarıyla yer verilmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. Dergipark Platformu Dışında Yayınlanan Makaleler

Yazarın Adı - Soyadı	Makalenin Adı	Yıl	Derginin adı	Yayın Yeri
Gürhan Bahadır	Farklı Medeniyetlerin ve Kültürlerin Bir Arada Yaşamaya Örnek Olarak Antakya	2011	Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi	Düzce
Gürhan Bahadır	Antakya Haçlı Prensiği'nde Foulque de Anjou Dönemi (M.S. 1131-1136)	2014	Turkish Studies	Ankara
Ali Kaya	İbn Hibbân'ın Antakya Rihlesi ve Burada Hadis Dinlediği Hocaları	2020	Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi	Adıyaman
Sevda Korkmaz Tanju Bağırhan	Antik Çağın Son Olimpiyatı "Antakya"	2021	Turkish Studies	Ankara
Yasemin Birışık Şahin	Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi.	2022	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	İstanbul
Şükran Yaşar	IV. -VI. Yüzyıllarda Antakya Episkoposluk Bölgesindeki Mezhep Catısmaları	2022	Akademik Matbuat Dergisi	Bingöl
Osman İmamoğlu Yakup Yazıcı	Eski Roma Döneminde Antik Kent Defne ve Antakya'da Sportif Festivaller ve	2023	Asos Journal	-
Harun Korunur	Bizans İmparatoru II. İoannes Komnenos'un Doğu Politikaları Bağlamında Antakya Seferleri	2023	Journal of History School	-
Feride Güler	Kuruluşundan XVIII. Yüzyıla Kadar Antakya ile Çevresinin Tarihi ve Ticaretine Genel Bir	2023	Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi	Mersin

Diğer veri tabanlarında yayınlanan makalelere bakıldığında ise, bu defa Haçlı döneminin en az ele alınan konu olduğu görülmektedir. Bu tabloda yer alan Antakya temalı konular, inançlardan olimpiyat oyunlarına kadar geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Bu platformlardaki dergilerde yer alan makalelerin toplam sayısı 9 olup ilki 2011 yılında yayınlanmıştır. Dergipark'ta konu hakkında yayını olan araştırmacılardan bazılarının yine bu tabloda da yer aldığı görülmektedir. Çalışmaların çoğunluğu, toplamda 5 adet ile son iki yılda 2022-2023 yıllarında hazırlanmıştır. Bu 9 çalışmanın içerisinde bir tane de kitap tanıtım çalışması olduğu görülmektedir.

3. Kitap Bölüm Çalışmaları

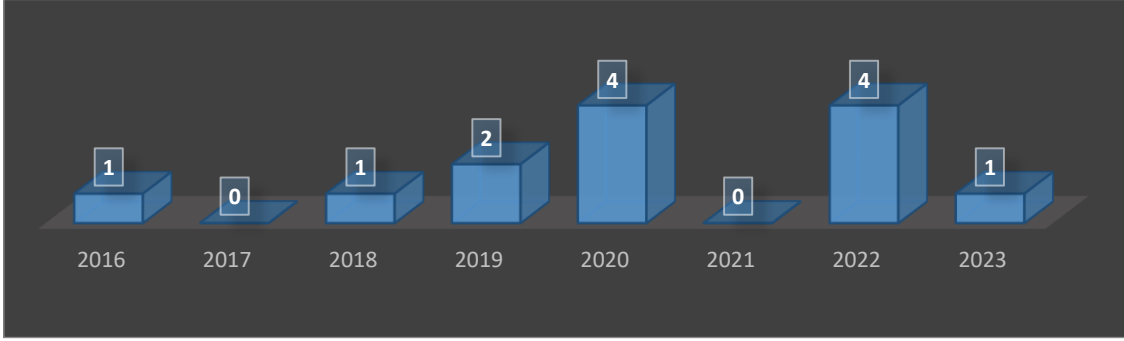
Tablo 4. Kitap-Kitap Bölüm- Kitap İnceleme Çalışmaları

Yazarın Adı – Soyadı	Yıl	Çalışmanın Adı	Yayınevi
İsmail Yılmaz	2016	Antakya-İznik-İstanbul Hattının Hıristiyanlık Dininin Gelişmesindeki Önemi	II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu
Kürşat Demirci	2018	Nesturi Hristiyanlık ve Antakya Teolojisi. (Kitap)	Ayışığı Kitapları
Rahime Kıyılı	2019	Antakya Haçlı Prensligi'nin Çukurova'da Hakimiyet Mücadelesi (1098 – 1201) HATAY (Anavatana Katılışının 80. Yıl Armağanı)	Hiperlink Yayıncılık
Abdulcelil Işık	2019	Bizans İmparatoru II. İoannes Komnenos'un Suriye Seferlerinin Antakya ve Çevresine Etkileri (1137-1143) HATAY (Anavatana Katılışının 80. Yıl Armağanı)	Hiperlink Yayıncılık
Abdurrahim Tufantoz	2020	Selçuklular ve Haçlılar (III Cilt)	Çizgi Kitapevi
Sedat Bilinir	2020	Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Sürecinde Antakya Hatay Araştırmaları - V	İksad Yayınevi
Mehmet Yusüf Çelik	2020	Memlûkler Döneminde Antakya Çarşısı: Ticari Mekânlar ve Meslek Grupları Hatay Araştırmaları - V	İksad Yayınevi
Abdulcelil Işık	2020	Haleb Atabeğliği – Antakya Prinkepsliği Arasındaki Birkaç Önemli Savaş: Yağra, Tell İnnib ve Efamiye Hatay Araştırmaları - V	İksad Yayınevi
Sedat Bilinir – Mehmet Yusüf Çelik	2022	VII. ve X. Yüzyıllarda Antakya'nın Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi ANADOLU'NUN KRALİÇESİ "ANTAKYA" & Eski Çağlardan Günümüze Tarihte Kadim Bir Kent Hafızası (Kent, Tarih ve Kültür)	Gazi Kitabevi
S. Tuğçe Tezer – Ebru Bingöl	2022	THE Asi River in Mamluk (1268-1516) and Ottoman Periods (1516-1918) Tale of a River City: Reading Urban Histories of Antakya Through The Asi (Orontes) River	Nobel Yayınları
Seyfettin Kaya	2022	Birinci Haçlı Seferinde (1096-1099) Antakya Kuşatması Sırasında Ortaya Çıkan İkmal-İaşe İhtiyacı ve Bu İhtiyacı Karşılama Çabaları Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler - II	Gece Kitaplığı
Flavia Vanni	2022	<u>Antakya and Asi River in the Middle Ages (638-1268 CE)</u>	Nobel Yayınları
Abdullah Dilek	2023	Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği'nde Doğu Mafiryânı İbnü'l İbri ve Eserleri Hıristiyanlık Üzerine İncelemeler	Sonçağ Akademi Yayıncılık

Tabloda Kitap kategorisinde ilk yayının 2016 yılında yapıldığını görmekteyiz. 2023 yılına kadar bu alanda toplamda 13 çalışma bulunmaktadır. En fazla yayın 4 adet ile 2020 ve 2022 yıllarında yapılmıştır. Bu alandaki çalışmalar çeşitlilik arz ederken; Antakya temelli Haçlı, Selçuklu, Bizans, Memlûklü, Sosyo-Kültürel yapı, Asî Nehri ve dinler tarihi ile ilgili konular ele alınmıştır.

Grafik 9. Kitap-Kitap Bölüm Çalışmalarının Yıllara Göre Dağılımı

Grafikte bu kategorideki çalışmaların 2016 yılında başladığını ve toplamda 13 adet ile sınırlı kaldığı görülmektedir. En fazla çalışma 4 adet ile 2020 ve 2022 yılında yapılırken 2017 ve 2021 yıllarında bu kategoride hiçbir çalışma bulunmadığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Antakya bulunduğu konum itibariyle tarihin neredeyse her döneminde stratejik açıdan çok önemli bir kent olma hüviyetinde bulunmuştur. Bu durum XXI. Yüzyılda da varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Hem Akdeniz'e hem de Ortadoğu ülkelerine sınırı olan Hatay/Antakya hakkında Tarih Anabilim dalında hazırlanmış olan çalışmaların incelenmesi bizde büyük bir merak uyandırmıştır. Araştırma üç kategoride gerçekleşti bunlar; Hazırlanan lisans üstü tezler, makaleler ve kitap kategorisindeki çalışmalar. Bunların ilki olan lisans üstü tezlerin incelenmesi sürecinde açıkçası ufakta olsa bir hayal kırıklığı yaşadık. Çünkü Antakya hakkında günümüze kadar Tarih Anabilim dalında yalnızca 51 adet tez hazırlanmış olduğunu gördük. Konumuzun merkezi olan Orta Çağ dönemine ait tez çalışmaları ise yalnızca 9 adet ile sınırlı kalmış. Bu tezlerin 6 tanesi Yüksek Lisans ve 3 tanesi ise Doktora aşaması tezlerinden oluşmakta. Bu tezlerin içeriğine baktığımızda ise ağırlığın yalnızca Haçlı dönemine verilmiş olduğunu gördük.

Açıkçası Orta Çağ gibi yaklaşık bin yıl süren bir dönemde ve hem İslam dünyası hem Türk dünyası hem de Bizans için bu kadar stratejik önemi olan bir kent hakkında yalnızca 9 çalışmanın ve bunların da yalnızca bir konu çevresinde odaklanmış olması şaşırtıcı bir durumdur. Aslında bu durumun ortaya çıkmasında konunun ele alınmasının gecikmiş olması sebep olabilir. Çünkü ilk defa 2003 yılında bu alanda tez hazırlanmıştır. Yani bu çalışmalar 20 yıllık bir süreçte 2003-2023 yılları arasında hazırlanmıştır. Tez kategorisinde genel olarak Antakya hakkında yeterli sayıda tez bulunmadığını açıkça söyleyebiliriz. Bu bağlamda Antakya'nın tez olarak çalıştırılması teşvik edilmeli. Antakya'nın bu dönemde çalışılması için dönemin kaynak dillerinden Arapça'nın bilinmesi gerekmektedir. Orta Çağ Arapçası ise biraz ağır bir yapıya sahiptir, bu sebepten çalışmaların az olduğunu düşünmekteyiz. Var olan çalışmaların da genel olarak Haçlılar çerçevesinde olması ise Arapça'dan ziyade İngilizce gerektirmesi tercihlerin bu yönde

yapılmasına etki ettiğini düşünmekteyiz. Tabii bu düşünce bir varsayımdır kesinlik arz etmemektedir.

Diğer taraftan makalelere, kitap bölümlerine ve kitap çalışmalarına baktığımızda konu çeşitliliğinde çok geniş bir yelpazenin olduğunu söyleyebiliriz. Sayı bakımında da orta düzeyde, 41 adet olduğunu görmekteyiz. 9 Adet teze ilaveten 41 adette müstakil makale düzeyinde çalışma ile birlikte Orta Çağ'da Antakya hakkında günümüze kadar toplamda 50 yayın yapıldığı görülmektedir. Makalelerde ve kitap bölümlerinde Antakya hakkında hazırlanan çalışmaların yoğunluk kazanması daha çok 2020 yılı ve sonrasında olduğunu da görmekteyiz. Bu durum aslında umut verici bir istatistik. Çünkü Antakya'nın son dönem araştırmacılarının radarına girmiş olması ileriki süreçte daha fazla çalışmanın geleceğinin de göstergesi olabilmektedir. Hazırladığımız bu çalışmanın da ileride bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızı hazırlarken olabildiğince detaylı bir kaynak taraması gerçekleştirdik. Tarama süreci bittikten sonra gözden kaçırdığımız olabilir diye çok daha farklı veri tabanlarında da yeniden bir arama yaptık. Yapılmış olan çalışmalara olabildiğince ulaşmaya çalıştık. Ancak buna rağmen Orta Çağ döneminde Antakya çalışmış olan ve makalemize ekleyemediğimiz bir çalışma olmuşsa, çalışmayı yapmış olan araştırmacımızın affına sığınıyoruz.

Kaynakça

- Abdurrahmanoğlu, A. (2019). Latin Doğu'da kadın iktidarına ilk teşebbüs: Antakya Prensesi Alice. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 109-120.
- Akbulut, M. (2022). Antakya kuşatmasına kadar Çukurova'da Ermeniler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (73), 97-106. <https://doi.org/10.54614/JTRI.2022.4567>.
- Altan, E. (2012). Renaud de Chatillon: Antakya Prinkepsi (1153-1160), Maverayı Ürdün Senyörü (1177-1187). *Tarih Dergisi* (55), 1-30.
- Bahadır, G. (2003). Antakya: Kuruluşundan İslam fethine kadar, Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Bahadır, G. (2009). 636-1100 Arasında Antakya, Doktora Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi.
- Bahadır, G. (2010). Kuruluşundan IV. Yüzyıl'a kadar Antakya/Antioch From The Foundation To The Fourth Century. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 349-372.
- Bahadır, G. (2011). Farklı medeniyetlerin ve kültürlerin bir arada yaşamasına örnek olarak Antakya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(38), 397-422.
- Bahadır, G. (2014). Antakya Haçlı Prensligi'nde Foulque de Anjou dönemi (M.S. 1131-1136). *Turkish Studies*, 9(10). 1229 - 1246.
- Bahadır, G. (2014). II. Bohemund döneminde Antakya Haçlı Prensligi (M.S. 1126-1130). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33(56), 89-110. https://doi.org/10.1501/Tarar_0000000582

- Bakır, A. (2010). Yakut El-Hamevi'nin Antakya şehri ile ilgili naklettiği bilgilerin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-18.
- Belâzûrî. (2013). *Fütûhu'l Büldân*, Çev. Mustafa Fayda, İstanbul, Siyer Yayınları.
- Bilindir, S. – Çelik, M. Y. (2022). VII. ve X. Yüzyıllarda Antakya'nın sosyo-kültürel ve ekonomik tarihi, *Anadolu'nun Kraliçesi "Antakya" & Eski Çağlardan Günümüze Tarihte Kadim Bir Kent Hafızası (Kent, Tarih ve Kültür)*, Gazi Kitabevi, 47-69.
- Bilindir, S. (2020). Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş sürecinde Antakya, *Hatay Araştırmaları- V*, İksad Yayınevi, 369-377.
- Çelik, M. Y. (2020). Memlûkler döneminde Antakya (1268-1516), Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Çelik, M. Y. (2020). Memlûkler döneminde Antakya çarşısı: Ticari mekânlar ve meslek grupları, *Hatay Araştırmaları- V*, İksad Yayınevi, 439-473.
- Çelik, M. Y. (2021). Antakya-Halep çevresinde veba salgınları ve sosyo-ekonomik hayata etkileri (XIV-XV. Yüzyıllar). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3, 15-30. <https://doi.org/10.52735/bellek.865060>.
- Çiçek, D. ve Kozak, N. (2012). Anatolia: Turizm araştırmaları dergisi'nde yayınlanan hakem denetimli makalelerin bibliyometrik profili. *Türk Kütüphaneciliği*. 26 (4), 734-756.
- Demirci, K. (2018). Nesturi Hristiyanlık ve Antakya teolojisi. Ayışığı Kitapları.
- Dilek, A. (2023). Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği'nde Doğu Mafiryânı İbnü'l İbri ve eserleri. *Hıristiyanlık Üzerine İncelemeler*, Sonçağ Akademi Yayıncılık.
- Diodato, V. P. (1994). *Dictionary of Bibliometrics*, Portland, The Hawthorne Press.
- Ersan, M. (1998). Rupenliler Dönemi'nde Kilikya Ermeni Krallığı ile Antakya Haçlı Princepsliği'nin Çukurova'da hâkimiyet mücadelesi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 13(1), 83-95.
- Flavia, V. (2022). Antakya and Asi River in the Middle Ages (638-1268 CE), Nobel Yayınları.
- Genç, Ö – Korunur, H. (2016). Antakya'nın Haçlılar tarafından ele geçirilişi, *Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları*, 6(10), 60-83.
- Geyik, S. O. (2019). Antakya Haçlı Prinkepsliği tarihi kuruluş devri (1098-1112). *Tarih Kritik Dergisi*, 5(1), 19-21.
- Gölgesiz, S. (2007). Kuruluş döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans ilişkileri, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ege Üniversitesi.

- Güler, F. (2023). Kuruluşundan XVIII. yüzyıla kadar Antakya ile çevresinin tarihi ve ticaretine genel bir bakış, *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, 6 (Prof. Dr. Durmuş Ali Aslan Özel Sayısı), 158-174.
- Güngör, Z. (2018). Ermenilerin Haçlılara yardımları: Antakya İki Kız Kardeş Kulesi Muhafızı Firuz örneği (Haziran 1098). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 85-91.
- Işık, A. (2019). Bizans İmparatoru II. İoannes Komnenos'un Suriye seferlerinin Antakya ve çevresine etkileri (1137-1143), *HATAY* (Anavatana Katılışının 80. Yıl Armağanı), Hiperlink Yayıncılık. 341-350.
- Işık, A. (2020). Haleb Atabeğliği – Antakya Prinkepsliği arasındaki birkaç önemli savaş: Yağra, Tell İnnib ve Efamiye, *Hatay Araştırmaları- V*, İksad Yayınevi, 473-486.
- İnce, F. (2022). Doğu Akdeniz'de Bizans-Haçlı çatışması (Antakya Örneği). İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 196-210. <https://doi.org/10.54282/inijoss.929123>.
- İstek, E. (2020). Seyyahların gözüyle Antakya şehri (10. - 19. YÜZYILLAR ARASI). *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (40), 227-246. <https://doi.org/10.30794/Pausbed.689549>.
- Kara, A. (2005). Antakya ve çevresi hakkında yapılan çalışmalar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 3(6), 733-152.
- Kaya, A. (2020). İbn Hibbân'ın Antakya Rihlesi ve burada hadis dinlediği hocaları. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 42-54.
- Kaya, S. (2022). Birinci Haçlı Seferinde (1096-1099) Antakya kuşatması sırasında ortaya çıkan ikmal-iaşe ihtiyacı ve bu ihtiyacı karşılama çabaları, *Sosyal & Beşeri Bilimlerde Araştırmalar ve Değerlendirmeler*, Gece Kitaplığı.
- Kıyılı, D. R. (2020). Antakya Haçlı Prensiği tarihi (1119-1161), Doktora Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Kıyılı, D. R. (2020). Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Antakya Haçlı Prensiği (1189-1192). *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-22.
- Kıyılı, R. (2011) III. Bohemund Dönemi Antakya Haçlı Prinkepsliği (1161-1201), Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Kıyılı, R. (2019). Antakya Haçlı Prensiği'nin Çukurova'da hakimiyet mücadelesi (1098 – 1201), *HATAY* (Anavatana Katılışının 80. Yıl Armağanı), Hiperlink Yayıncılık. 326-341.
- Koçuk, İ. (2019). Antakya Haçlı Prinkepsliği tarihi kuruluş devri (1098-1112). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38(66), 595-599. <https://doi.org/10.35239/tariharastirmalari>.

- Korkmaz, S.- Bağırhan T. (2021). Antik Çağın son olimpiyatı "Antakya", 979-988. 10.7827/TurkishStudies.49859 .
- Koronur, H. (2011). IV. Bohemund dönemi Antakya Haçlı Prinkepliği (1201-1233), Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Koronur, H. (2023). Bizans İmparatoru II. Nikephoros Phokas ve doğu seferleri (Kilikya, Antakya, Halep), Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi 10, 29-45. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1291903>.
- Koronur, H. (2023). *Byzantine Emperor loannes Comnenos II' expeditions to Antioch in the context of eastern policies. Journal Of History School.* 1990-2007, <http://dx.doi.org/10.29228/joh.70389>.
- Ocak, A. (2019). Türk Hâkimiyetine geçiş sürecinde Antakya ve çevresinde bulunan İslam harici dinî cemaatler. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* (10), 1-20.
- Oral, O. (2020). Habib En-Neccar'ın Antakya halkına tavsiye ettiği psikososyal hikmetler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (31), 240-251. <https://doi.org/10.20875/makusobed.499075>.
- Osman, İ.-Yakup Ya. (2023). *Eski Roma döneminde antik kent Defne ve Antakya'da sportif festivaller ve olimpiyatlar. The Journal Of Academic Social Science.* 140, 1-22, 10.29228/ASOS.68829.
- Özalp, H. (2013). İbnü'l-Adim'in Buğyetu't Taleb Fi Tarihi Haleb adlı kitabının ilk cildinden antakya tarihi ile ilgili sayfaların tahkikli çevirisi, Yüksek Lisans Tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Özonur, Ş. (2008). Antakya Haçlı Prinkepliği'nin sonu, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics?, *Journal of Documentation*, 25, 348-349. DOI: 10.4236/ijg.2016.71006.
- Runciman, S. (2005). *The First Crusade*. New York, Cambridge Universty Press.
- Şahin, Y. B. (2022). Nesturi Hristiyanlık ve Antakya teolojisi, *Marmara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 63 (63), 119-122.
- Şükran, Y. (2022). *IV.-VI. Yüzyıllarda Antakya Episkoposluk bölgesindeki mezhep çatışmaları.* Akademik Matbuat.
- Tezer, S. T. – Bingöl, E. (2022). The Asi River in Memlûk (1268-1516) an Ottoman periods (1516-1918), Tale of a River City: Reading Urban Histories of Antakya Through The Asi (Orontes) River, Nobel Yayınları.

William, Archbishop of Tyre. (1943). *A History of Deeds Done beyond the sea*, Translated; Emily Atwater Babcock and A.C Krey, New York, Columbia University Press.

Yâkut el-Hamevî. (1995). *Mu'cemü'l-buldân*, II, Beyrut, Dar-ı Sadr.

Yılmaz, İ. (2016). *Antakya-İznik-İstanbul hattının Hıristiyanlık dininin gelişmesindeki önemi. TURAN-SAM: Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 8(II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Özel Sayısı), 89-99

Extended Abstract

Bibliometric analysis; the examination of scientific activities such as journals, articles, books, book chapters, and conference papers related to the topic of research using statistical and mathematical techniques, in other words, summarizing the map or abstract of all studies related to the topic. Various parameters related to the published studies in the research area can be determined using this method.

Various conclusions are reached using parameters such as the distribution of studies by years, the periods covered by the subject, the journals or books in which they are published, the data collection method, the number of authors, etc. These results vary according to disciplines and the statistics of interest. Bibliometric analysis studies are important for the qualitative and quantitative evaluation of scientific activities, determining the general framework of contributions made by researchers in the relevant field, and guiding future studies planned in this field. In this context, it is crucial to conduct a thorough review of the literature related to the subject. The number of studies in this field is increasing every year.

Antioch, the subject of the study, was a city of great importance for both Turkish history and Islamic history during a period of approximately a thousand years, such as the Middle Ages. It served as a route and a bridge between Anatolia and the Middle East. In the expeditions of the Byzantine Empire to the Middle East, Antioch was always a base, and likewise, in subsequent periods, during raids from the Islamic world to Byzantine territories, Antioch served as a base for Muslims. After being captured by the Crusader armies during this period, Antioch remained in the hands of the Crusaders for several centuries before falling back into the hands of Muslims. Due to its frequent changes of hands in the Middle Ages, Antioch took on a cosmopolitan character.

The aim is to enable bibliometric analysis, which allows for the scientific evaluation of publications related to Antakya theme from various aspects, and to provide a roadmap for researchers interested in working in this field in the future. It is intended to understand the contents of Antakya-themed studies, what has been studied and what has not, which topics have not been addressed, and which periods of the subject have not been studied.

Antakya, its geographical location has made it a strategically important city almost throughout history. This status continues to exist in the 21st century, as it borders both the Mediterranean and Middle Eastern countries. The examination of studies conducted in the Department of History about Hatay/Antakya has aroused great curiosity in us. The research was conducted in three categories: postgraduate theses, articles, and studies in the book category. During the examination of the first category, postgraduate theses, we were honestly somewhat disappointed. This is because we found that only 51 theses have been prepared in the Department of History on Antakya until today. Theses related to the central topic of our study, the Middle Ages period, are limited to only 9. Six of these theses are Master's theses and three

are doctoral theses. When we looked at the content of these theses, we found that the emphasis was only on the Crusader period.

Honestly, it is surprising that there are only 9 studies on a city with such strategic importance for nearly a thousand years in a period like the Middle Ages, which is significant for both the Islamic world, the Turkish world, and Byzantium. Moreover, the fact that these studies are focused only on one aspect is also unexpected. The delayed attention to the subject may be a reason for this situation, as the first thesis in this field was prepared only in 2003. In other words, these studies were conducted over a 20-year period, from 2003 to 2023. It can be clearly stated that there are not enough theses about Antakya in the thesis category in general. In this context, conducting research on Antakya should be encouraged. Knowledge of Arabic, one of the source languages of the period, is required to study Antakya during this period. However, Medieval Arabic has a somewhat complex structure, which may contribute to the scarcity of studies. The fact that the existing studies are generally framed around the Crusaders may also influence preferences towards English rather than Arabic, as English is more widely used. Of course, this is a hypothesis and does not necessarily indicate certainty.

On the other hand, when we look at articles, book chapters, and book studies, we can say that there is a wide range of topics covered. In terms of numbers, there are 41 independent studies in addition to the 9 theses, making a total of 50 publications on Antakya in the Middle Ages up to the present day. We also observe that the concentration of studies on Antakya in articles and book chapters has increased, especially after 2020. This is actually a promising statistic because it indicates that Antakya has caught the attention of researchers in recent years, which could potentially lead to more studies in the future. We believe that this study we have conducted will shed light on future research in this area.

While preparing our study, we conducted a comprehensive search of sources to the best of our ability. After completing the scanning process, we conducted another search in different databases to ensure that we did not overlook any relevant studies. We made every effort to access as many studies as possible that have been conducted on Antakya during the Middle Ages. However, if there is any study that we missed and could not include in our paper, we ask for the forgiveness of the researcher who conducted that study.

THE IMAGE OF THE POLICE IN TURKISH AND AMERICAN CINEMA *

AHMET VAROL

Öğretim Görevlisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Karaman, Türkiye
ahmetsahinvarol@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-0347-4861

Makale Geliş Tarihi: 19/05/2024

Makale Kabul Tarihi: 26/06/2024

Makale Türü: Tez Özeti

Atıf: Varol, A. (2024). The image of the police in Turkish and American cinema. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 57-74

Abstract

The aim of this study is to reveal how Turkish and American cinema present police characters to their audience. In this context, ten Turkish-made and ten American-made films, which were determined as the research universe and at least one of the main characters of which was a policeman, were selected by the 'purposeful sampling' method, the selected films were examined using qualitative content analysis within the scope of the categories and sub-categories created, and the findings were evaluated. The importance of the study is that although there are many factors affecting the image of the police in the society, there are not many studies on how cinema as a mass media makes a police presentation to the society and it contributes to the literature in terms of this deficiency.

As a result of the findings, it was seen that the image of a skilled and generally disciplined police was presented to the audience in the films. Again, in these films, it was understood that the police mostly showed respect to the citizens but showed harsh behavior towards the criminals, the main characters in the roles of the police in the films were mostly civilian policemen, some of the characters were rank and some were police officers, and at the end of the movie, the criminals were mostly caught or killed, so the police fulfilled their duty.

Keywords: Image, Police Image, Cinema

TÜRK VE AMERİKA SİNEMASINDA POLİS İMAJI

Öz

İmaj kavramı kişiler açısından olduğu kadar kurumlar için de büyük bir öneme sahiptir ve kurumlar hem başarıya ulaşmada hem de başarılarının devamında olumlu bir imaja ihtiyaç duyarlar. Bu durum kâr amacı gütmeyen ve toplumun güvenliğini sağlayan emniyet teşkilatı için de geçerlidir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde ise toplumdaki polis imajını etkileyen çok sayıda faktörün olduğu ancak kitle iletişim aracı olarak sinemanın topluma nasıl bir

---

* - This article is derived from the master's thesis titled "Image Production in Cinema: A Comparison on the Images of Turkish and American Police in Post-2000 Films" is derived from his master's thesis.

- In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.

polis sunumu yaptığına dair çok fazla araştırma olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi bahse konu eksiklik yönünden literatüre katkı sağlamasıdır.

Çalışmanın amacı ise Türk ve Amerikan sinemasında polisin izleyiciye nasıl sunulduğunu ortaya koymaktır. Bu kapsamda araştırma evreni olarak belirlenen ve ana karakterlerinden en az birinin polis olduğu on Türk yapımı ve on Amerikan yapımı film 'amaçlı örneklem' yöntemiyle seçilmiş, seçilen filmler oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler kapsamında nitel içerik analizi kullanılarak incelenmiş ve bulgular değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular sonucunda filmlerde, becerikli ve genellikle de disiplinli bir polis imajının izleyiciye sunulduğu görülmüştür. Yine bu filmlerde polislerin çoğunlukla vatandaşlara karşı saygılı ancak suçlulara karşı sert davranışlar gösterdikleri, filmlerde polis rolündeki ana karakterlerin çoğunlukla sivil polislerden oluştuğu, bazı karakterlerin rütbeli bazılarının ise polis memuru olduğu ve filmin sonunda çoğunlukla suçluların yakalandığı veya öldürüldüğü dolayısıyla polisin görevini yerine getirdiği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *İmaj, Polis İmajı, Sinema*

Introduction

In today's modern societies, the concept of image has become a very important value for individuals and institutions, and it has become a necessity for companies and even non-profit institutions to have a positive image as well as individuals. For this reason, institutions carry out various activities in order to explain and introduce themselves to the society, to raise awareness of people about their activities and to have a positive image in this way.

The image of an institution is the picture that occurs in people's minds through the products, services or indicators of the institution (Bulduklu, 2015, p. 133). Therefore, how this picture is perceived by individuals is closely related to the success of the institution. If the picture in question is not positive, it is not possible for the institution to continue this success even if success is achieved in the short term. Despite this, the police who meet the "security need", which is expressed as the second most important need after physiological needs in Maslow's pyramid of needs, and which people see as a vital need as much as air and water (Kula and Çakar, 2015), have only focused on their work until recently and did not pay attention to what citizens think about the activities carried out. However, society pays attention to how this is done as well as what is done to ensure security. Therefore, how the police do this is as important as what they do to ensure security. In addition, although the police mostly deal with problematic individuals of the society due to the nature of their work, they are constantly in public and in communication with the public. This communication relationship makes it imperative for the police to gain public support and reassure the public. For this, it is imperative for the police to have a positive image in society.

Regardless of its field of activity, every institution carries out various activities in order to improve its perception in the society or to make this perception more positive. It is a controversial issue to what extent the work of the police units affects the formation of the police image in the society. Because when we look at the results of the researches conducted in many parts of the world and in Turkey, it is understood that the socio-cultural characteristics of the individuals, the region they live in, the race, the attitudes of the individual and the information they receive from their environment have very serious effects on the formation of the police image. In addition to these, some studies argue that mass media is also effective in shaping the

image of the police and that the police profile presented by the media to the society affects people's thoughts about the police.

This study focuses on cinema as a mass media and focuses on how Turkish cinema and American cinema present a police image to their audiences. In this context, research questions will be answered through the categories and sub-categories created, and in this way, a comparison will be made between the images of the Turkish police and the American police, who are very different from each other in terms of social, cultural and organization, but try to meet the same expectations of the society.

1. Conceptual Framework

Rapid developments and changes in the fields of communication, technology, economy and politics have made the concept of image indispensable for individuals and institutions, but despite this importance, a common explanation for the definition of the concept of image has not yet been reached. For example, Lippmann used the concept of image to describe political prejudices and thoughts, while Gardner and Levy limited it to the presentation of product and service activities (Okay, 2013, p. 219). Similarly, it is possible to find different definitions in various sources regarding the definition and scope of the image. The reason for this is that the word image can mean different meanings from person to person. While some approach the subject positively, others argue that the image is created by engaging in unnatural features or behaviors that are false and far from reality (Özüpek, 2013, p. 99).

To consider some of today's definitions of the concept of image, which is derived from the Latin word 'imagos (imaginary or deceptive appearance)' (Ulağlı, 2018, p. 13), which has passed into our language without change from the French word 'image' and can be used synonymously with the word image (Tikveş, 2003, p. 35), image; "It is the thoughts of people about an object, institution or another person, and these thoughts may not always correspond to reality" (Okay, 2013, p. 219). The image of Karaköse (2012, p. 17); He expressed it as the impressions that people have acquired positively or negatively as a result of certain experiences. According to other definitions, image; "the whole of the positive or negative ideas, understandings and impressions left by the person, brand or institution in the minds of individuals or institutions outside (Öztürk and Tatlı, 2014), the sum of all opinions about any person, institution or situation (Peltekoğlu, 2016, p. 559), are the images formed in people's minds and shaped by interactions such as information, judgments and relationships (Çakır, 2013, p. 19). While Minister (2005, p. 11) defines image as the evaluation and interpretation of information and data obtained by individuals through different channels, Deneçli (2014) defined image as the impressions that a person has about a person or institution as a result of learning or perception processes. If we need to summarize all these explanations about the definition of image in a single definition, we can express the image as the interpretation of the messages that people receive and the information they obtain, albeit limited, with the effect of their existing opinions and the evaluations they make as a result.

When national and international studies on image are examined, it is seen that different classifications are made regarding the types of image, but the image of the institution is definitely included in each classification. The image of the institution, which is defined as the outwardly reflected image of the institution (Peltekoğlu, 2016, p. 563), the associations it creates in its internal environment and external stakeholders (Bulduklu, 2015, p. 25), consists of the sum of corporate appearance, corporate communication and corporate behaviors (Bakan, 2005, p. 39), and it also fulfills a task such as creating a credible and reliable environment on the internal and external target audience and maintaining this environment (Solmaz, 2011, p. 33). In this

context, image is both the cause and the result of an institution's success. Namely, while a good image is formed as a result of the successful and effective work of the institution, a positive image can play a decisive role in the success of the institution in the future (Yonca, 2011, p. 16).

One of the institutions that attaches importance to, or in other words needs, having a positive image is the police department. Although the word polis, which is derived from the Greek words "politeia" and the Latin word "politia", etymologically means the administration of a site or city or political administrations, it means peace and security for people in today's society. In order to create these feelings of peace and trust, the society must trust the state institutions, especially the police units, in all matters. At this point, individuals' perspective on the police and the perception of the police in the society are key concepts. In addition to personal factors, there are opinions that the organizational structure of the police, the principles of practice in their work, and attitudes and behaviors towards individuals are also effective in shaping the perception of the society towards the police.

Since its establishment, that is, for about 150 years, the Turkish Police Organization has been organized with a strict and centralized understanding and has been an organization where hierarchy is felt very much (Çevik et al., 2008, p. 125). As a result of the changes it has undergone over the years, it has taken its current form and the central organization has been organized as units directly affiliated to the general director of security, departments affiliated to deputy general directors and units affiliated to the center and actually organized in the provinces, while the provincial organization has been structured as provincial police directorates and district police directorates/supervisors. Within this organization, police stations, police stations and points constitute the lowest unit (Geleri, 2003). The American police force, on the other hand, has been shaped in accordance with the political and social structure of the country, and the foundations of the modern police system have been taken from England and adapted to the country (Uchida, 1997). In the American police system, where there is a high level of 'localism', each unit largely avoids violating the other's jurisdictions, but cooperation, information and solidarity between units continue at a very high level (Geleri, 2003). From a general perspective, it is seen that there are a total of three types of police officers throughout the country: federal, state and local. Of these, the federal police, unlike the local police units that fight against all types of crime in the country, only deals with the types of crimes authorized by the congress and involving special situations (Demirci and Ülkemen, 2005), they are responsible for collecting evidence, investigating the crime and referring the criminals to the court within the scope of their duties (Delice, 2015). The main police units operating at the federal level are the FBI, DEA, Secret Service, US Marshals and FINCEN (Geleri, 2003). When the duties of the state police are examined, it is understood that they perform general police services such as patrolling the areas they are responsible for, traffic services, emergency assistance and conducting criminal investigations (Ratcliffe and Guidetti, 2008). Local police units, which constitute the most important and comprehensive part of the police services in the United States, consist of Municipal Police, Sheriffs and Officers (Geleri, 2003).

No matter how different the organizational structures are, the police profession is first and foremost a social activity, in other words, a humanitarian service. Both the tool and the purpose of this profession are people. Therefore, it is essential to establish a balance between the police and the public while performing such a service (Durmaz, 2000). However, police officers are not accepted equally by all segments of society. While some groups support the police, others are anti-police (Bahar, 1998, p. 140). While some of the people state that the duty of the police is to ensure peace, order and order, some people state that the police take bribes,

discriminate and humiliate people, and that the police do not do any work or work for show (Akşit and Demirtaş, 2003). Again, from the surveys conducted by different organizations in our country, it is understood that the most common complaint of the society about the police is the rudeness and behavioral disorder of the police (Kuyaksil, 2017, p. 92). Therefore, although police units carry out different activities in order to make the perception and image of the police in the society more positive, they will not be able to shape their image in the society as they wish unless they meet the expectations of the public. The expectation of the society from the police is to be honest, fair, harmonious and sensitive, to make the presence of the police felt and to have merit (Gallagher et al., 2001, p. 18). In addition, the fact that the police deal with the most problematic segments of the society and that the presence of negative jobs on the basis of their duties is the most negative factor in the formation of the image of the police (Gölge, 2009, p. 12). Police officers are constantly confronted with murder, rape, child abuse and many similar bad events that people read about in newspapers or watch on television, and they see the worst face of society every day (Caplan, 2003). For this reason, policing has become a professional business line that cannot be performed by people who do not have some basic characteristics and cannot cope with the difficulties brought by policing (Yıldız et al., 2008).

The most reliable way to understand the society's perspective on the police, that is, the image of the police in people's minds and how it is formed, is through surveys or interviews to measure people's attitudes and behaviors. Thus, in addition to understanding the perception of the police in individuals, issues such as how this occurs, what and to what extent it is affected during and after its formation will be understood more clearly. For example, in the research conducted by Maxson et al. (2003, p. 4) to determine the public's perception of the police and the factors affecting this perception; that the person's perception of the crime rate and disorder in the region of residence significantly affects their thoughts about the police, that people who are in informal communication with the police have more positive perceptions of the police than those who only interact with the police, that race or ethnicity is not a significant variable in the thoughts of people in areas where disorder and turmoil are intense, and finally, in the media's perception of the police. It has been determined that it does not have as significant an effect as it is thought.

In the early studies on people's attitudes towards the police, it was found that the experiences of the individual with the police were more effective than the person's own characteristics in their attitudes towards the police. For example, in a study conducted in the United States; It was determined that positive or negative contacts with the police were effective by 20% and demographic characteristics were only 2% effective in the attitudes of the people participating in the study towards the police (Skogan, 2005), and it was understood from the information obtained as a result of the research that the person's experiences with the police were more effective than the demographic characteristics. However, in another study conducted in the USA; It has been understood that personal factors such as race, age, gender and income level are the main determinants of people's attitudes towards the police (Johnson, 1993, p. 34). In some other studies aimed at understanding the society's perspective on the police and the factors affecting the public's perception of the police; It has also been obtained that people who are older in age, people with high socio-economic status or welfare level, people living in rural areas and people who have a positive opinion about the place they live have a more positive perception and perspective about the police (Gallagher et al., 2001, p. 9-10).

As mentioned above, many factors can be effective in the formation of the police image in the society, the strengthening or weakening of the image, or the positive/negative direction. Studies aimed at determining these factors, on the other hand, generally focused on factors other than the police, that is, individuals and society, and focused on the characteristics of individuals, so the factors originating from the police that affected the formation of the image remained in the background. However, factors related to the police and law enforcement can be effective as well as individual or social factors in the formation of the police image. In this context, it is possible to say that the structural dimension and heterogeneity of the police units, the availability of resources and equipment, the quality understanding of the management, the recruitment conditions, training and supervision, the functioning of the internal control mechanism and the rules arising from the police culture (Ivkovic, 2008) are the main factors related to the police that affect the image of the police.

As a result, it is not possible to attribute the factors that make up or affect the image of the police to a single cause. Many factors, from a person's political views to his interpretation of the world, from his characteristics to the geography he lives in, can play an important role in that person's perception of the police and therefore in shaping the image of the police in his mind. In addition to these, the attitudes and behaviors of the police, their activities in the society, their physical appearance and many other factors related to the police themselves are also very important in the perception of the police and the formation of the police image. And of course, the public's expectation of the police and how the police respond to this expectation is another important factor. In addition, the way the media presents the police to the society, and artificial characters such as police figures in movies and TV series can be effective in the formation of the police image.

Cinema, which is accepted to be an important tool in the formation of the police image and which millions of people today watch on television or in movie theaters and see as a means of entertainment, is an important mass media and art branch that has emerged as a result of many years of discoveries. The extent to which mass media affects people and how decisive it is in perceiving and interpreting the world and events is a controversial issue. However, how accurate and impartial it is in the content it offers to people is another aspect of the mass media that is discussed. Considering that cinema, which is described as the seventh art from this perspective, is a mass communication tool that can reach millions of people, the content it offers to the film industry and society is an important phenomenon.

Researchers who deal with the mass media with a Marxist approach have mostly described them as ideological apparatuses acting in line with the interests of the ruling powers. While Althusser categorizes these concepts, which he refers to as the ideological apparatus of the state, the press, broadcasting and television as the 'ideological apparatus of communication'; He also classified literature, fine arts, and sports as a 'cultural ideological apparatus' (Althusser, 2014, p. 50). In this context, since cinema is an important mass communication tool as well as an artistic activity, it is possible to say that it falls into the classes of both 'communication ideological apparatus' and 'cultural ideological apparatus' according to Althusser's classification. According to Köprü (2010), the reason why mass media is called an ideological apparatus is that it causes very serious costs during its activities and therefore has to get the support of the ruling powers. In Kazancı (1980, p. 129), he drew attention to the possibility that films capture people in their most natural state and convey some messages to them without them noticing, however, due to the cost of the film industry, they can be realized

with the support of large organizations, and therefore films can be prepared in line with the ideologies of the ruling powers.

All artistic activities aim to impress their readers, viewers or listeners, to activate their perception from different angles, and to create works that will enable people to react in the desired way. Likewise, the art of cinema is a method of presenting emotions, thoughts or events to the audience through images, supported by sound effects when necessary (Özön, 2008, p. 10). In parallel with this, the perception system beyond the threshold is used in all communication channels based on images, from television to cinema. According to this system, the indicators placed in the images are perceived without the person being aware of them, and in this way, some messages are given to the subconscious of the people without them noticing (Kutay, 2011, p. 36), and these messages received unconsciously help the person to shape their attitudes and behaviors. So much so that a movie that a person watches for a short time can cause him to build new value judgments and even create new social ties or interests based on these values (Clarke, 2012, p. 18).

2. Methodology of the Research

In this study, it has been focused on how the police are represented in Turkish and American cinema, so how American cinema presents Hollywood's American police and Turkish cinema's presentation of Turkish police to its audience has been the subject of this study. The aim of the research is to make a comparison between the image of the police in American cinema and the image of the police in Turkish cinema. For this purpose, research questions will be tried to be answered through the categories and sub-categories; In this way, a comparison will be made between the representations of the Turkish police and the American police in cinema, which perform the same task and try to meet the same expectations of the society, although they are very different from each other in terms of social, cultural and organization.

The perception of the police in the society, the image of the police and the factors affecting the formation of this image have been the subject of many studies both in our country and abroad. In these studies, it has been tried to determine what kind of police image people have and to explain various factors affecting this image. Research conducted abroad; Examples include "The public image of the police" by Gallagher et al., "A comparative study of public support for the police" by Ivković, "Factors that influence public opinion of the police" by Maxson et al., and "Citizen satisfaction with police encounters" by Skogan. To the studies carried out in our country; Draft and Akın's "A research on the factors affecting the image of the organization: The case of Yozgat Provincial Police Directorate", Arslan and Olgun's "Perceptions of university lecturers and students about the police and police profession, Erciyes University sample", Yüksel et al.'s "The main factors affecting the satisfaction of the police with traffic services", Yonca's "Police image in the Eastern and Southeastern Anatolia Regions and the factors affecting this image", Kıvrak's doctoral dissertations titled "Comparative analysis of the image of the Turkish police in television series and the perception of the police's own self-image, the case of the series Arka Sokaklar" and Gölge's master's study titled "A study on the perception of the image of the police in television series: A study on the presentation of fictional police in detective series broadcast on Turkish television" can be given as examples.

When the subject is considered within the scope of the studies on the perception and image of the police in the society and some examples of which are given above, it is seen that the studies are generally aimed at understanding the perception/image of the police in the society and determining the personal and social factors affecting the formation of this perception, however, in some academic studies, the image of the police in television series is

also investigated. This study, on the other hand, focuses on police characters in Turkish and American cinema, and in this context, it is investigated how the Turkish police are represented in Turkish cinema and the American police in American cinema. For this purpose, in order to determine how the police are represented in Turkish and American cinema;

I: What kind of police image is presented in Turkish and American films after the year 2000?

II: In Turkish and American detective films shot after 2000, who is the real winner at the end of the movie?

III: Are the heroes of detective films plainclothes cops or uniformed cops?

IV: Are the heroes in detective films police officers or high-ranking police officers?
Answers to four research questions will be sought.

In order to answer the research questions, the films determined as a sample were made using Beris Artan's *master's thesis titled "Cinema and Image Production: A Comparison on the Images of the American Army and the Turkish Army in Post-2000 Films"*;

1- The genre of the film,

2- Presentation of the police,

- *Good Cop/Bad Cop,*

- *Resourceful/Trained/Disciplined or Helpless/Incompetent,*

- *Police Uniform (Civilian/Uniformed) – Rank (Police Officer/Supervisor),*

- *Unity and Integrity within the Organization,*

- *Desired or Undesirable Institution to Be a Part of,*

- *Justice and Human Rights Defender Police,*

- *Intervention of External (Political or Bureaucratic) Factors to the Police,*

- *Citizen's Perspective and Assistance to the Police,*

- *Attitudes and Behaviors of the Police Towards Citizens,*

- *Nationalist rhetoric/dying for duty,*

3- The situation of conflict between the police and criminals,

4- The end of the film will be examined within the scope of the categories and sub-categories created in the form of research questions and research questions will be answered.

While examining the films under the title of "Good Cop/Bad Cop", *which is one of the sub-categories*, since the concepts of good and bad are relative expressions, police officers who fight crime and criminals by doing their duty within the framework of the law and do not get involved in crime are good cops; Police officers who use their profession for their own interests, go outside the law during their duty, or are involved in crime or cooperate with criminals are considered bad cops.

In addition, due to the fact that the Turkish and American police are organized in different ways, only two groups of policemen, police officer and supervisor class, are seen in Turkish films, while it is possible to see different classifications such as police officer, sheriff, deputy sheriff, lieutenant, captain, federal agent in American films. For this reason, *in the sub-category created as "Police Rank (Police Officer/Supervisor)"* while examining the films, those other than deputy commissioner, commissioner, chief commissioner, police chief in Turkish-made films, and those

who use titles indicating rank such as lieutenant and captain in American films are considered as police officers.

The universe of the research consists of Turkish and American films in the detective genre that were released after the year 2000 or in which at least one of the leading actors played the role of a policeman. The reason for choosing the films released after 2000 in the study is to investigate how the police are represented in recent movies. In addition, the reason why American-made, that is, Hollywood films, were chosen to make comparisons with Turkish films in the research is that American cinema dominates the world cinema industry and American lifestyle and institutions are tried to be imposed on the world through cinema.

The sample of the study was selected from Turkish and American films by the 'purposeful sampling' method. The reason why the purposeful sampling method is used in sample selection is that it provides the researcher with an in-depth study opportunity in cases that are thought to contain rich information (Yıldırım and Şimşek, 1999, p. 69). In addition, thanks to purposive sampling, the researcher can determine the most suitable units for his study and select them for his sample (Atabek and Atabek, 2007, p. 121). In this context, www.imdb.com address was used for Hollywood films, www.imdb.com, www.beyazperde.com, www.sinemalar.com, www.sinematürk.com and www.antraktsinema.com addresses were used for Turkish films. First of all, detective film genres were searched in the specified internet addresses, then the subjects of the films were read and their trailers were watched, and then a total of twenty films were selected, ten Turkish productions and ten Hollywood productions, which were released after 2000, in the detective genre or in which at least one of the leading actors played the role of a policeman, with an IMDB score of five and above. While making this selection, movies in which police characters who can reveal the image of the police in the movie were at the forefront were taken into consideration rather than the plot of the movie. In this direction *Training Day* (2001), *Red Dragon* (2002), *The Departed* (2006), *16 Blocks* (2006), *American Gangster* (2007), *Public Enemies* (2009), *Sherlock Holmes: A Game Of Shadows* (2011), *Robocop* (2014), *Sicario* (2015) and *Wind River* (2017) were produced in America; *Komser Şekspir* (2001), *Beyza'nın Kadınları* (2006), *Polis* (2007), *Pars: Kiraz Operasyonu* (2007), *Ejder Kapanı* (2010), *Av Mevsimi* (2010), *New York'ta Beş Minare* (2010), *Behzat Ç. Seni Kalbime Gömdüm* (2011), *Bir Zamanlar Anadolu'da* (2011) and *Cingöz Recai–Bir Efsanenin Dönüşü* (2017) were selected as samples.

The sample determined within the scope of the study was examined by 'qualitative content analysis' method. The fact that there is a whole set of methodological tools and methods that can be used in the examination of different genres (Bilgin, 2006, p. 1), and that the field of study is not limited to written texts, but can also be used in the examination of genres such as songs, paintings and films (Flick et al., 2004, p. 266) are the reasons for using the qualitative content analysis method in this study. In addition, the communication paradigm is explained as "who says whom, to whom, what, how, and what is its influence". One of the best methods that can be used to find answers to any of these questions is content analysis (Öğülmuş, 1991). However, content analysis is a type of method that can also be used to investigate the hidden meanings and intentions in the content sent by the source to the recipient audience (Tavşanlı and Aslan, 2001, p. 33). For these reasons, in this study, the representations of Turkish and American police in cinema will be compared with a qualitative research on the question of 'how'. Although many different disciplines are used in research problems and have not yet reached a common definition, it is imperative to apply a 'systematic' and 'impartial' method in content analysis (Koçak and Arun, 2006). Therefore, in order to be systematic and impartial in the study, the sample determined within the scope of four categories and ten subcategories will be

examined, so that the research questions will be answered by comparing the police presentation in Turkish and American films.

3. Findings

The films examined within the scope of the study were examined under four headings: the genre of the film, the presentation of the police, the conflict situation between the police and the criminals, and the end of the film with the qualitative content analysis method. As a result of the examination, it has been seen that Turkish and American cinema present police characters that are very similar to each other in some respects but have very different characteristics in some respects.

The films selected as a sample were first analyzed under the title of "film genre" and it was understood that there were similarities as well as differences between them. Namely, in the American-made films analyzed, the drama genre ranked first, while the action/adventure genre ranked second. For example, *Training Day*, *The Departed*, *American Gangster*, *Public Enemies* and *Wind River* are in the drama genre, while *Sherlock Holmes: A Game Of Shadows* is an action/adventure, *16 Blocks* and *Sicario* are both action/adventure and drama. In Turkish films, on the contrary, the action/adventure genre is at the forefront, followed by drama. For example, the films *Ejder Kapanı*, *Behzat Ç. Seni Kalbime Gömdüm*, *Bir Zamanlar Anadolu'da* and *Cingöz Recai (Bir Efsanenin Dönüşü)* are action/adventure; *Komser Şekspir* and *Av Mevsimi* are drama; *Polis*, *Pars: Kiraz Operasyonu* and *New York'ta Beş Minare* are both action/adventure and drama films. Despite this difference, it was observed that the thriller genre was widely used in the detective films of both countries. For example, the American films *Red Dragon* and *The Departed*, and the Turkish films *Beyza'nın Kadınları*, *Ejder Kapanı*, *Av Mevsimi* and *Bir Zamanlar Anadolu'da* are examples of this. In addition, while there was no comedy genre in the American-made films analyzed, it was determined that the Turkish-made films *Komser Şekspir* and *Cingöz Recai (Bir Efsanenin Dönüşü)* included comedy genres. Again, in terms of differences, *American Gangster* and *Public Enemies* included biography and *Robocop* included science fiction, while Turkish-made films did not include biography and science fiction genres.

Secondly, in order to understand *how the "police are presented"* in the films ; Good Cop/Bad Cop, Skilled/Trained/Disciplined or Helpless/Incompetent, Police Outfit (Civilian/Uniformed) – Rank (Police Officer/Supervisor), Unity and Integrity within the Institution, Desired or Undesirable Institution to Be a Part of, Justice and Human Rights Defender Police, Intervention of External (Political or Bureaucratic) Factors to the Police, Citizen's Perspective on the Police and Assistance, Ten sub-headings such as Attitudes and Behaviors of the Police Towards Citizens, Nationalist Discourses/Dying for Duty, were examined.

When the films are examined within the scope of the "Good Cop/Bad Cop" *distinction, which is the first sub-category of the second title of the study as "Presentation of the Police"*; In American-made detective films, it has been seen that bad cops usually appear in the movies along with the good cop. These police officers, who abuse their duties, sometimes ignore criminals in exchange for money, while others are involved in the crime themselves. However, at the end of the movie, it is understood that the good cops decipher the bad cops and catch them along with the criminals they are fighting. For example, in the movie 'First Day', rookie police officer Jake Hoyt revealed the dirty work of deputy commissioner Alonzo Harris, who was involved in many crimes, at the end of the movie, and in the movie 'Mole', bad cop Colin Sullivan paid with his life for what he did.

In the Turkish films examined, it was seen that the bad cop character was not given much space, and the bad cops in the few films, unlike the American films, did not engage in any crime

during their duties, and did some bad things outside of their duties. For example, in the movie 'Polis', the only reason why Musa Rami buys a gun without a license or hires a hitman is because he is helpless to fight the mafia trying to kill his family. Likewise, in the movie 'Ejder Kapanı', although the chief inspector Celal commits serial murders, his policing has no effect on his doing them. He does these things out of his duties, purely for his own personal reasons.

When the films were examined within the scope of "Skillful/Trained/Disciplined or Helpless/Incompetent", which is the second sub-category of the "Presentation of the Police", it was seen that the police were presented as skilled in all American-made films. However, most of these films do not include any information about the training of the police. Again, in these movies, good cops are mostly disciplined while doing their jobs, while bad cops are quite undisciplined. In addition, in the American-made films examined, the police officers were not very incompetent and helpless in the professional sense. In cases where they are inadequate and helpless, the reason is usually emotional problems caused by themselves or their inability to object to the instructions of the people in the higher positions they work with.

The cops in Turkish-made movies are generally competent and disciplined, just like in American-made movies. However, in the detective films that are made with the comedy genre, incompetent or undisciplined police characters also stand out. In addition, in the movie 'Komser Şekspir', it is seen that the police are ignorant in terms of general culture and do not even know who William Shakespeare is. In addition, there is no information on police training in Turkish movies.

In addition, it has been observed that the policemen in Turkish-made movies are more helpless and inadequate than the policemen in American-made films. The reason for this helplessness is due to the personal problems of the police character in some films and the professional inadequacies of the police officers in some films. For example, in the movie 'Polis', Musa Rami is helpless in the face of the murder of his family by the mafia, while in the movie 'Cingöz Recai', the police are helpless and inadequate in the face of Cingöz Recai's plans. Similarly, in the movie 'Av Mevsimi', it is seen that Hasan, who has just started policing, is quite inadequate in policing and has difficulty accepting his profession.

In the American films examined under the third subcategory of the "Presentation of the Police" title, "Police Outfit (Civilian/Uniformed) – Rank (Police Officer/Superior)", police characters are usually plainclothes policemen. However, in some films, uniformed police appear alongside these characters. Again, these police officers are mostly officers who do not have any rank such as FBI agents and detectives and correspond to police officers in the system in our country. In addition to these, a small number of high-ranking police officers also appear in the films.

In Turkish-made films, on the other hand, as in American-made films, police characters are usually plainclothes policemen, and uniformed policemen are seen as side characters alongside these policemen. However, the characters of the films 'Komser Şekspir' and 'Bir Zamanlar Anadolu'da' consist of uniformed police officers and there are no civilian police in these films. Again, in the vast majority of Turkish-made films examined, the main characters are high-ranking police officers, and police officers are also seen in the movie in supporting roles.

While some of the American-made films examined within the scope of "Unity and Integrity within the Institution", which is the fourth subcategory of the "Presentation of the Police" title, there is an emphasis on internal unity and integrity, while no such emphasis was found in some films. For example, after the murder of deputy commissioner Alonzo Harris by the Russian mafia in the movie 'The First Day', the authorities emphasized that the police department was in

solidarity with itself by making speeches about protecting Alonzo Haris' family. However, although there is no general emphasis on in-house integrity, it has been seen that the police officers working together in a small number of films are in unity and integrity with the team logic. For example, in the movie 'Red Dragon', FBI agent Will Graham, despite his retirement and his wife's objections, returns to policing to help his friends find the killer.

In the vast majority of Turkish films examined, there is no emphasis on internal unity and integrity. However, in some films, it has been seen that the police officers working together act in unity and integrity as a team. For example, in the movie 'Pars: Kiraz Operasyonu', as a result of political pressure, Attila was assigned to another branch, but the branch manager prevented this and made him work in narcotics. And he even said that they would be exiled to Hakkari together if necessary.

In the American films examined within the scope of "The Institution That You Want to Be a Part of or Not to Be a Part of", which is the fifth subcategory of the "Presentation of the Police", there was no clear emphasis on whether you wanted to be a part of the law enforcement agency. It was only in the movie 'First Day' that rookie police officer Jake Hoyt was seen wanting to be part of the police force, a successful narcotics detective or even a deputy commissioner.

Similarly, in the Turkish-made films examined, there was no clear statement about whether the police characters wanted to be a part of the police force, but in the majority of the films, it was understood that the characters were happy to be a police officer. However, in the movie 'Komser Şekspir', it was seen that Commissioner Cemil felt unhappy and lonely in general, and in the movie 'Av Mevsimi', it was seen that police officer Hasan could not adapt to policing and that he would quit policing.

In the vast majority of American-made films examined within the scope of "Police Defending Justice and Human Rights", which is the sixth subcategory of the "Presentation of the Police" title, the police officers try to ensure justice by doing their duties in the best way possible, and sometimes they even have to fight with the bad people (policemen) among themselves. For example, in the movies 'The Mole' and '16 Blocks', good cops had to fight not only with criminals, but also with police officers who committed crimes or cooperated with criminals in order to ensure justice, sometimes they got into armed conflicts, and even in the movie 'Mole', Billy Costigan was killed by Colin Sullivan, a policeman who collaborated with the mafia. However, in the American-made films, there is no emphasis on the police being human rights defenders.

In the Turkish-made films examined, police officers are people who try to ensure justice within the scope of their duties. For example, in the movie 'Pars: Kiraz Operasyonu', Ertuğrul did not get a desk job despite his wife's insistence and continued to fight drug dealers on the streets, and was eventually killed by a drug dealer. Similarly, in the movie 'Av Mevsimi', the policeman Ferman did not let go of the businessman despite the pressures put on him to solve the murder and find justice and finally proved that he was the murderer. And in the Turkish-made films, as in the American-made films, there is no emphasis on the police being human rights defenders.

There was no political or bureaucratic pressure on the police in the American-made films examined within the scope of "Intervention of External (Political or Bureaucratic) Factors in the Police", which is the seventh subcategory of the "Presentation of the Police" title.

Although there was no political or bureaucratic pressure on the police in the majority of the Turkish films examined, it was observed that in a small number of films such as 'Pars: Kiraz Operasyonu' and 'Av Mevsimi', the police were partially exposed to political pressures because they started investigating wealthy businesspeople on suspicion of crime.

In the majority of the American-made films examined within the scope of "Citizen's Perspective and Assistance to the Police", which is the eighth subcategory of the "Presentation of the Police", there were no clear scenes that would reflect people's perspective on the police, but in some films, criminals addressed the police as "pigs, scum", saw the police as bribers and tried to stay away from the police, however, in a small number of films, people had positive feelings towards the police. Again, in some of the American-made films examined, people tell what they know to the police who ask them about a crime, and in this way, they try to help the police, albeit partially.

In Turkish-made films, there are generally no clear scenes to reflect people's perspective on the police. In a small number of films, certain people respect or admire the police, but these views do not express a general acceptance, but only reflect the opinions of certain characters. In addition, some people tried to help the police, albeit partially, by telling the police officers who asked them questions what they knew.

In the American-made films examined within the scope of "Attitudes and Behaviors of the Police Towards Citizens", which is the ninth subcategory of the "Presentation of the Police" title, it is seen that some police officers behave respectfully and politely towards people within the framework of the law, while some police officers are disrespectful. Especially bad cop characters in movies are harsh and rude to people, while good cops are polite and respectful. In addition, in the majority of the films examined, it was observed that the police treated the suspects differently than normal citizens. For example, in the movie 'Enemies of the People', while the police treated ordinary citizens with respect, they tried to make an injured criminal talk by squeezing his throat, while not allowing the doctor who wanted to give the criminal a sedative injection for his wounds and threatening to arrest him if he helped.

In the Turkish films examined, it was determined that while some of the policemen communicated respectfully with the citizens, some of the policemen behaved harshly and rudely. Some policemen even beat or swear at people arbitrarily. For example, in the movie 'Komser Şekspir', Commissioner Cemil even beat the tea seller who came to take the empty tea cups in his room. In addition, as in the American films, in some of the Turkish films, the police treat the suspects very harshly and beat them by swearing, and even in the movie 'Behzat Ç. Seni Kalbime Gömdüm', the police put the criminals in a coffin and buried them in the grave in order to make them talk. In some films, the police are harsh and inconsistent with their own family members. For example, in the movie 'Polis', it is seen that Musa Rami's son Nihat, who is also a police officer and works in the Children's Branch Directorate, threatens to beat his own daughter with the butt of his pistol. It is an interesting irony that a policeman both serves in the juvenile unit of the police and threatens to beat his own daughter with the hilt of his gun, which carries negativities for the image of the Turkish police organization.

In the American-made films examined within the scope of "Nationalist Discourses / Dying for Duty", which is the tenth subcategory of the "Presentation of the Police" title, no nationalist discourse or emphasis on dying for duty was found, except for the movie "Robocop". In the movie 'Robocop', it was seen that there were often nationalist discourses, and even in the movie, it was emphasized that the Americans invaded Iran and that America was the largest country in the world.

Similar to American films, Turkish films do not show any nationalist rhetoric or emphasis on dying for duty. However, in some films, the police continued their duties despite all the risks and were killed by criminals because they were police officers. For example, in the movie 'Pars: Kiraz Operasyonu', Ertuğrul, the chief inspector, was killed as a result of his struggle with drug

dealers by not working at a desk job, and in the movie 'New York'ta Beş Minare', a policeman who had infiltrated the terrorist organization was exposed by the members of the organization and then killed by beheading.

As the third title of the study, when the films were examined within the scope of "*the conflict situation between the police and the criminals*", it was seen that there were scenes of armed conflict in all of the American films, and some of these conflicts took place between the police and the criminals, and some between the good cops and the bad cops. For example, in the movie 'The Mole', conflicts are sometimes between the police and criminals, sometimes between good cops and bad cops, and in the movie '16 Blocks', all of the conflicts take place between good cops and bad cops. It also appears that a large number of police officers and criminals have been killed or injured in these clashes.

In some of the Turkish films examined, there was a conflict between the police and the criminals, while in some of the films it was understood that there was no conflict scene. In addition, unlike American-made films, the police did not clash with each other in any of the Turkish films examined. Again, in Turkish films, it has been seen that many police officers and suspects were killed or injured as a result of the clashes. For example, in the movie 'New York'ta Beş Minare', six policemen lost their lives, two policemen were injured and 18 terrorists were killed in a clash with terrorists.

When the films were examined in terms of "the endings of the films", *which is the fourth title of the research*, the criminals were either caught or killed at the end of all the American-made films. Along with the criminals, the bad cops who collaborated with them were uncovered and arrested. For example, at the end of the movie 'American Gangster', mafia leader Frank Lucas was caught with his men, and as a result of the information he gave, three-quarters of the police officers working in the drug unit of the New York police department were arrested. In addition, at the end of some of the American-made films, there have been deaths from good cops trying to catch criminals.

When the Turkish films were examined in terms of endings, it was determined that the endings of the films differed considerably. For example, criminals were killed in the films 'Beyza'nın Kadınları' and 'Pars: Kiraz Operasyonu', criminals committed suicide in the films 'Ejder Kapanı' and 'Av Mevsimi', Musa Rami's family was killed by criminals in the movie 'Polis' and the criminals did not receive any punishment for their actions. In the movie 'Komser Şekspir', commissioner Cemil risked everything to realize his daughter's theater dream and eventually went to prison, and after being released from prison, he quit being a police officer.

Result

When a general evaluation was made by comparing Turkish and American films, it was seen that the stories in Turkish and American detective films were mostly told together with the action and drama genres. However, although it is generally expected to use action and adventure genres in detective films, as can be understood from the films examined, a dramatic content is also intensively covered in detective films. The reason for this is that murder is one of the most common subjects in the detective genre. Just as there are parties to the murder in the form of police and murderers, there is also a background in the form of the victim, that is, the murdered and his family. Therefore, the drama and pain they experience puts the detective genre and the drama genre in a close relationship. In addition, it is seen that biography and science fiction genres are used in the American films examined, and comedy elements are used in Turkish-made films.

When the films are evaluated within the scope of good cop bad cop, it is understood that American movies generally include good cops as well as bad cops, while there are no bad cops in Turkish-made movies. However, despite this difference, it has been seen that the cinema of both countries generally presents a skillful and disciplined police profile to its audience. Again, within the framework of the films examined, it was determined that there were more helpless and inadequate police characters in Turkish-made films than in American-made films.

When Turkish and American films are compared in terms of main characters, it is seen that the heroes in the movies generally consist of civilian policemen and uniformed policemen are included as side characters, but in a few Turkish-made films, the characters are uniformed policemen and there are no civilian police in the movie. In addition, in the American-made films examined, it was understood that the police officers were mostly people who did not have any rank such as FBI agents and detectives and corresponded to the police officers in the system in our country, while in the Turkish films, on the contrary, the police officers were generally high-ranking people and police officers were in the side role of these people. Therefore, it is possible to say that civilian police officers are the main characters in American-made movies and civilian police officers are the main characters in Turkish-made films.

It has been observed that in the Turkish and American films examined within the scope of the study, there is no emphasis on unity and integrity within the institution, but the police are generally in solidarity as a team. In addition, it has been understood that this kind of solidarity takes place more in Turkish films than in American films. Again, in the films examined, it was evaluated that there was no clear emphasis on whether they wanted to be a part of the police force, but especially the police characters in Turkish films were satisfied with being a policeman.

Again, in the Turkish and American films examined, it was seen that the police tried to help ensure justice by fulfilling their duties in the best way possible, and for this reason, they sometimes had to fight with criminals and sometimes with their own colleagues, and some police officers even lost their lives because of this, but there was no emphasis on the police being human rights defenders in Turkish and American films.

When the films were examined in terms of external pressure, it was understood that the police were not subjected to any political or bureaucratic pressure during their duties in the American films, but in a small number of Turkish films, the police officers fighting against criminals were pressured by some deputies and ministers.

In both the Turkish and American films examined, it was understood that the police did not engage in much dialogue with civilians and that people's thoughts about the police were not clearly included, therefore there were no clear scenes in the films to reflect the citizens' perspective on the police, however, in some American films, criminals addressed the police as 'pigs, scum', and in a few Turkish films, it was understood that some people were afraid of the police. Again, in the films of both countries, it has been seen that when the police ask questions, people try to help the police by telling what they know.

When the films are compared in terms of the behavior of the police towards the citizens, it is seen that in the American movies, the good cops are polite and respectful to the people, while the bad cops are harsh and rude, while in the Turkish-made movies, some policemen are respectful and some are aggressive and harsh. In addition, it has been determined that in both Turkish-made and American-made films, the police behaved very harshly towards the criminals, swearing and beating the suspects during interrogation.

While the vast majority of the American-made films examined and all of the Turkish-made films did not emphasize any nationalist discourse or dying for duty, it was understood that in some American and Turkish-made films, the police continued to fulfill their duties against all risks and therefore were killed by criminals.

When they met in terms of conflict scenes, in all American films, the cops got into armed conflicts with criminals, and even in some movies, good cops clashed with bad cops, and in these conflicts, many policemen died as well as criminals. On the other hand, it was determined that there were fewer conflict scenes in Turkish-made films than in American-made films, and some policemen lost their lives along with the criminals in these conflicts.

When the films are evaluated in terms of their endings, it is found that in all of the American-made films, the criminals were either caught or killed, and the bad cops who collaborated with the criminals were uncovered and arrested. On the other hand, Turkish-made films differed in terms of their endings; in some films the criminals were captured or killed, in some films the criminals had to commit suicide, but there were also films in which the criminals were not captured, as in the movie 'Polis'. Therefore, in all of the American-made films, criminals were punished, whereas in the Turkish-made films, it was observed that there were criminals who were not punished for what they did.

As a result, as mentioned in the previous sections of the study, in the studies on the image of the police, it has been determined that there are some segments of society who think that the police take bribes, discriminate and humiliate people, as well as people who think that the police ensure peace, order and public order, that is, that they fulfill their duties properly, so it has been determined that there is a negative image as well as a positive image of the police in society. Similarly, in the films examined within the scope of the study, it was seen that police officers with positive characteristics as well as police officers with negative qualities took part in the films, but at the end of the films, bad police officers were killed or arrested by good police officers and it was understood that the police force was cleaned of police characters that would create a negative image. Thus, it was evaluated that the movies created a positive image for the police.

As a final word, along with many other factors, cinema has the potential to affect society's perception of the police. Therefore, this should be taken into account when creating characters in movies, and when writing a movie character, help should be sought from professionals in that business, for example, from the police department for a police character. Thus, it is considered that the perception of individuals and institutions will be more positive and the films to be made will be more convincing.

Kaynakça

- Akşit, B. T., ve Demirtaş, A. (2003). Modernite ve polis-halk ilişkileri: Ankara'da yapılan bir niteliksel araştırmanın sonuçları. İçinde T.G. İçli ve F. Karaosmanoğlu (Edl.), *Uluslararası polislik ve iç güvenlik* (ss. 435-447), Nobel Yayıncılık.
- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. A. Tümertekin (Çev.), İthaki Yayınları.
- Artan, B. (2012). *Sinema ve imaj üretimi: Amerikan ordusu ve Türk ordusunun 2000 sonrası filmlerdeki imajları üzerine bir karşılaştırma* (Tez No. 320355) (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Atabek, G. Ş., ve Atabek, Ü. (2007). *Medya metinlerini çözümlmek: İçerik, göstergebilim ve söylem çözümleme yöntemleri*. Siyasal Kitabevi.

- Bahar, H. İ. (1998). *Poliste demokrasi ve insan hakları*. Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Bakan, Ö. (2005). *Kurumsal imaj*. Tablet Kitabevi.
- Bilgin, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: teknikler ve örnek çalışmalar*. Siyasal Kitabevi.
- Bulduklı, Y. (2015). *İmaj yönetimi yaklaşımlar, taktikler, stratejiler*. Literatürk Academia.
- Caplan, J. (2003). Police cynicism: police survival tool? *The Police Journal*, 76(4), 304-313.
- Clarke, J. (2012). *Sinema akımları, sinema dünyasını değiştiren filmler*. Ç. E. Babaoğlu (Çev.), Kalkedon Yayınları.
- Çakır, Ö. (2013). *Profesyonel yaşamda kişisel imaj*. Yapı Kredi Yayınları.
- Çevik, H. H., Göksu, T., Bilgiç, V. K., Karakaya, M., Seyhan, K. ve Gül, S. K. (2008). *Kamu kurumlarında performans yönetimi*. Seçkin Yayıncılık
- Delice, M. (2015). Polis teşkilatlanmasının farklı ülkelerden örneklerle karşılaştırılması. *Türk İdare Dergisi*, (481), 433-476
- Demirci, S., ve Ülkemen, S. (2005). Amerika Birleşik Devletleri polis teşkilatı. *Polis Bilimleri Dergisi*. 7(3), 59-97.
- Deneçli, C. (2014). Reklamda kadın imajı. İçinde G. I. Aydınalp (Ed.), *İmaj üretimi* (ss. 71-86). Nobel Yayınları.
- Durmaz, M. (2000). Polis ve halkla ilişkiler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. (10), 253-259
- Flick, U., von Kardoff, E., ve Steinke, I. (Eds.). (2004). *A companion to qualitative research*. Sage.
- Gallagher, C., Mastrofski, S. D., Maguire, E., ve Reisig, M. D. (2001). *The public image of the police*.
- Geleri, A. (2003). Karşılaştırmalı polis sistemleri. İçinde T. G. İçli ve F. Karaosmanoğlu (Edl.), *Uluslararası polislik ve iç güvenlik* (ss. 29-53). Nobel Yayın Dağıtım.
- Gölge, S. (2009). *Televizyon dizilerindeki polis imajının algılanması üzerine bir çalışma: Türk televizyonlarında yayınlanan polisiye dizilerdeki kurmaca polis sunumu üzerine bir inceleme*. (Tez No. 262803) (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ivković, S.K. (2008). A comparative study of public support for the police. *International Criminal Justice Review*. 18(4), 406-434.
- Johnson, T. R. (1993). *The public and the police in the city of Chicago*. Center for Urban Affairs and Policy Research. Northwestern University.
- Karaköse, T. (2012). *Kurumların DNA'sı itibar ve yönetimi*. Nobel Yayınları
- Kazancı, M. (1980). *Halkla ilişkiler*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
- Koçak, A. ve Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim Dergisi*. 4(3), 21-28.
- Köprü, M. (2010). Yeni Hollywood'da yeni gerçekçilik arayışları. İçinde Y. G. Topçu (Ed.), *Hollywood'a yeniden bakmak* (ss. 83-105). De Ki Yayınları.
- Kula, S., ve Çakar, B. (2015). Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında toplumda bireylerin güvenlik algısı ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(12), 191-210.
- Kutay, U. (2011). *Sinema politik, sosyo-semiyoloji notları*. Es Yayınları.
- Kuyuksil, A. (2017). *Demokratik polislik ve insan hakları*. Hukuk Yayınları.

- Maxson, C. L., Hennigan, K., ve Sloane, D. C. (2003). *Factors that influence public opinion of the police*. Washington DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Okay, A. (2013). *Kurum kimliği*. Derin Yayınları.
- Öğülmüş, S. (1991). İçerik çözümlemesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 24(1), 213-228.
- Özön, N. (2008). *Sinema sanatına giriş*. Agora Kitaplığı.
- Öztürk, R.G. ve Tatlı, E. (2014). Reklamcılıkta marka imajı yönetimi. İçinde G. I. Aydınalp (Ed.), *İmaj Üretimi* (ss. 47-70). Nobel Yayınları.
- Özüpek, M.N. (2013). *Kurum imajı ve sosyal sorumluluk*. Eğitim Yayınevi.
- Peltekoğlu, F.B. (2016). *Halkla ilişkiler nedir?*. Beta Yayıncılık.
- Skogan, W. G. (2005). Citizen satisfaction with police encounters. *Police quarterly*. 8(3), 298-321.
- Solmaz, B. (2011). *Kurumsal iletişim yönetimi*. Tablet Yayınları
- Ratcliffe, J. H., ve Guidetti, R. (2008). State police investigative structure and the adoption of intelligence-led policing. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*. 31(1), 109-128.
- Tavşancıl, E. ve Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınları.
- Tikveş, Ö. (2003). *Halkla ilişkiler ve reklamcılık: Temel bilgiler, uygulamalar*. Beta Yayınları.
- Uchida, C.D. (1997). The development of the American police. *Critical issues in policing: Contemporary readings*. 14-30.
- Ulağlı, S. (2018). *Ötekinin bilimine giriş, İmgebilim*. Motto Yayınları
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınevi
- Yıldız, E., Karaaslan, İ. A., ve Gültekin, B. (2008). Polis adaylarının duygusal zekalarıyla polislik mesleğine ilişkin tutumlarının incelenmesi: Rüştü Ünsal PMYO Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6(9), 15-29.
- Yonca, O. (2011). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde polis imajı ve bu imaja etki eden faktörler: Uygulamalı bir çalışma*. (Tez No. 280963), (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). YÖK Tez Merkezi.

SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM SÜRECİNDE KADİM TÜRKLERDE TOY GELENEĞİ VE GÜNÜMÜZE YANSIMALARI*

Celal ASLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, Türkiye
celalasan46@gmail.com
Orcid ID: 0000-0002-3743-2697

Mehmet KIRMIZIGÜL

Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay, Türkiye
gasmekmehmetkirmizigul@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-2864-2796

Makale Geliş Tarihi: 28/10/2023

Makale Kabul Tarihi: 20/03/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Aslan C. & Kırmızıgül M. (2024). Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kadim Türklerde Toy Geleneği ve Günümüze Yansımaları. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 75-89

Öz

Toy törenleri, Türk kültüründe önemli bir konuma sahiptir. Doğayla bütünleşmiş yaşam tarzının olması, boylar arası mücadeleler, hayvancılık ve tarımsal faaliyetler gibi etkenler toy törenlerinin düzenlenmesine ortam oluşturmuştur. Toylarda, dinî, siyasî, sosyal, ekonomik, askerî ve diğer konular üzerine istişare yapılır ve kararlar alınır. Toylar sayesinde millî birlik ve dayanışma ruhu diri tutulmuştur. Yılın belli dönemlerinde düzenlenen toylara hükümdar başkanlık yapmış ve üst düzey devlet görevlileri de katılım sağlamıştır. Toylarda halka ziyafetler verilir ve ziyafetlerde kımız içilir, at yarışı ve ok atma gibi çeşitli spor etkinlikleri düzenlenirdi. Toyların, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da devam ettiğini görmekteyiz. Selçuklu, Osmanlı, Timurlular, Akkoyunlu, Karakoyunlu, ve birçok Türk Devletinde farklı vesilelerle toy icra edilmiştir. Türkler farklı coğrafyalara göç etmiş olsa da geleneklerini sürdürmede örnek bir millet olmuştur. Sosyo-kültürel değişim süreci beraberinde siyasî, ekonomik ve toplumsal farklılaşmaya da ortam hazırlamıştır. Bu değişime rağmen toy geleneği günümüzde de Oğuzlara bağlı boylar tarafından yılın belli dönemlerinde icra edilmektedir.

Bu çalışmada sosyo-kültürel değişim sürecinde kadim Türklerde toy geleneği ve etkileri konusunu inceleyeceğiz. Bu kapsamda gerek geçmiş uygulamaları gerekse de günümüze yansımaları konusunda yeterli çalışma olmaması bizi bu çalışmanın hazırlanmasına götüren asli sebep olmuştur. Konuya ilişkin kaynaklar taranarak ve günümüz uygulamalarıyla kıyaslanarak mevcut çalışma meydana getirilmiştir.

Anahtar kelimeler; Toy, Toy Törenleri, Şenlik.

* Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

TOY TRADITION AND ITS EFFECTS IN THE ANCIENT TURKS IN THE PROCESS OF SOCIO-CULTURAL CHANGE

Abstract

Toy ceremonies have an important place in Turkish culture. Factors such as a lifestyle integrated with nature, struggles between tribes, animal husbandry and agricultural activities have created an environment for the organization of toy ceremonies. During the toy ceremonies, consultations were held and decisions were made on religious, political, social, economic, military and other issues. Thanks to the toys, the spirit of national unity and solidarity was kept alive. The monarch presided over the toys, which were held at certain times of the year, and high-ranking state officials also participated. Banquets were given to the public during the celebrations, kumiss was drunk, and various sports events such as horse racing and archery were organized. We see that toys continued after the Turks accepted Islam. Toy ceremonies were performed on different occasions in the Seljuks, Ottomans, Timurids, Akkoyunlu, Karakoyunlu, and many Turkish States. Even though the Turks migrated to different geographies, they have become an exemplary nation in maintaining their traditions. The process of socio-cultural change has also created an environment for political, economic and social differentiation. Despite this change, the toy ceremony tradition is still performed by Oghuz tribes at certain times of the year.

In this study, we will examine the tradition of toy ceremony and its effects in the ancient Turks in the process of socio-cultural change. In this context, the lack of sufficient studies on both past practices and their reflections on the present was the main reason that led us to prepare this study. The current study was created by making a literature review on the subject and comparing them with today's practices.

Keywords: Toy, Toy Ceremonies, Festival

Giriş

Kadim Türk Devlet teşkilatı yapısında askerî, idarî ve siyasî konuları değerlendirmek üzere oluşturulmuş kurulların olduğu bilinmektedir. Yönetim ve teşkilatlanma sürecinde hükümdara danışmanlık yapan toy ya da Kengeş meclisleri bu kurullar içerisinde oldukça önemli bir işleve sahipti.

Hunlardan itibaren varlığını gösteren toy meclisleri, Hakan'ın devlet yönetimi sürecinde önemli roller üstlenmiştir. "Eski Türklerde Devlet Meclisi 'Toy' Üzerine Düşünceler" çalışmasında toy törenleri; "Devlet meclisi toylar gerek karar alma ve meclis nitelikleriyle ve gerekse dini tören, festival, eğlence ve yarışmalarıyla idarî, siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel yönlerden Türk toplumuna birleştirici ve yararlı hizmetler yapmış kurullar olmuşlardır." şeklinde açıklanmıştır (Seyitdanlıoğlu, 2009, s. 10).

Göktürklerde en önemli toy meclisi ilkbaharda yapılır ve bu toplantıya halk da katılım sağlardı. Bu mevsimde yapılan toylarda, at yarışları düzenlenir, türküler söylenir ve halka kımız ikram edilirdi (İzgi, 1977, s. 32). Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da toy törenlerinin sürdürüldüğünü görmekteyiz. Selçuklu, Osmanlı, Timurlular, Akkoyunlu, Karakoyunlu ve daha birçok Türk devletinde farklı vesilelerle toy törenleri icra edilmiştir.

Toy meclisine, Timurlular Devleti Hükümdarı Emir Timur da büyük önem vermiş ve yönetim sürecinde toy düzenlemeyi ihmal etmemiştir. Emir Timur, devletini kurarken istişare kültürünü hep ön planda tutmuştur. Timurlular döneminde düzenlenen toy meclisleri eski Türk Devletlerinde tertip edilen meclislerin devamı niteliğindeydi. Emir Timur'un vefatından sonra da Timurlu devletinde toy geleneği sürdürülmüştür. Bu devlette uygulanan toy geleneği Akkoyunlu

ve Karakoyunlu Türkmenlerinde de uygulanmış ve genel olarak devletin önemli meselelerini görüşmek için toplantılar yapılmıştır (Paydaş, 2021, s. 261).

Toy şöenlerinin Türklerin yaşamında önemli bir yeri vardır. Doğayla iç içe yaşamın beraberinde getirmiş olduğu zorluklar, inançlar, tarımsal faaliyetler, hayvancılıkla uğraşlar gibi çeşitli faktörlerin toyların düzenlenmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Örneğin kurbanla ilgili şöen şeklinde adlandırılan bir ritüel vardır. Eski Türklerden günümüze kadar geçen süreçte de toy gelenekleri devam ettirilmiştir (Bakırcı, 2019, s. 130). Toy Meclisleri vasıtasıyla hükümdarlar; yönetim, idarî ve ahlâkî konulardaki düşünce ve tavsiyelerini halka iletebiliyordu. Toyların düzenlenmesindeki temel düşüncelerden birisinin de toplumsal açıdan ortak payda da birleşme amacı olduğu görülmektedir. Toyların, hükümdarların halkla buluşmasında ve halkın taleplerinin doğrudan hükümdara ulaşmasında önemli rolü vardı (Bakırcı, 2019, s. 131). Yine Türk toplumunda kültürel değerlerin aktarılmasında da toy törenleri esnasında verilen ziyafetler önemli bir yer tutmuştur. Toplumsal açıdan sosyal anlamlar taşıyan yetkinlik, güç ve yönetimin kabul görmesi gibi süreçlerde ziyafetler ve ikramlar yapılmaktaydı. Bu ikramlar sırasında göçebe ve yarı göçebe Türk topluluklarında görülen sofrada oturma düzeni ve ikramların paylaşımı gibi sembolik unsurların yönetim, itaat, güç ve sadakat temelinde anlamlar taşıdığı bilinmektedir (Beşirli, 2011, s. 139).

Türkler, Anadolu'yu yurt edindikten sonra birçok geleneğini de beraberinde getirmişlerdir. Bunlardan biri de toy geleneği olmuştur. Selçuklu Devleti, Suriye Atabeyliği ve Osmanlı Devleti gibi birçok Türk devleti ve aşiretleri toy geleneğini devam ettirmiştir (Sümer, 1972, s. 412).

Türk milleti, tarih boyunca çeşitli coğrafyalara göç etmiş olsa da Toyların, gelecek nesillere aktarılmasını ve yaşatılmasını sağlamıştır. Bu çalışmada sosyo-kültürel değişim sürecinde kadim Türklerde toy geleneği ve günümüze yansımaları araştırıldı.

“Toy”un Tanımı

Toy meclisleri için aynı zamanda kengeş meclisi ifadesi de kullanılmaktadır. ‘Kengeşmek’, eski türkçede ‘münakaşa etmek, danışmak’, anlamına geliyordu." Türk saraylarında pek çok danışman vardı. ‘Kengeşçi’ denen Uygur müşavirleri bunların en çok görülenleridir. Cengiz-Han çağındaki müşavirler saraylarda ‘Tayangu’ unvanı ile görülüyorlardı (Ögel, 1971, s. 106). Toy, bütün Türk dillerinde "meclis-toplantı" olarak tanımlanmış ve devlette müessesesi adı olarak, sonraki yıllarda kurultay olarak benimsenmiştir. Toya katılma hakkına sahip olanlara da “toygun” denilmiştir (Kafesoğlu, 2000, s. 261-262). Toy veya Kengeş meclisleri, Anadolu'nun eski tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Kengeş meclisi, Cengiz Han İmparatorluğundaki kurultay müessesesinin Türklerdeki karşılığıdır. Batı Türklerinde ise Kengeş meclisi devlet yönetimi ile ilgili hususları kapsamaktaydı (Ögel, 1978, s. 173). *Moğolların Gizli Tarihi* isimli eserde toy; "*Düğün, doğum, evlenme ve buna benzer hallerde tertip edilen meclis.*" olarak tanımlanmıştır (Temir, 1986, s. 53)

Özakdağ, *Gagavuz Türkçesinin Söz Varlığında "Toy Kelimesi Üzerine"* başlıklı çalışmada; "*Türk boylarında ve devletlerinde tarih boyunca dinî, siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda birçok gelenekler vardı. Bu geleneklerden birinin adı da Toy'du. Türk yazı dilinin ilk kaynaklarından itibaren toy biçiminde kullanılan kelime 'ziyafet, şöen, şenlik anlamındadır'*" şeklinde ifade etmiştir (Özakdağ, 2018, s. 128).

"*Türk Destanlarındaki Toy Geleneğinde At Yarışı: Hakas Destanı Altın Yayıcı*" adlı çalışmada toy ifadesinin etimolojisi hakkında; "Toy kelimesi etimolojik olarak incelenirse bu kelime hep "meclis, toplantı, bir araya gelme, düğün, şöen, ziyafet" anlamları ile birlikte ele alınmaktadır (Uluişik ve Kara, 2018, s. 100-101).

Asya Hun Devleti'nde hükümdarlar yılbaşı, ilkbahar ve güz mevsimleri olmak üzere yılda üç kez toplantı yaparlardı. Özellikle ilkbahardaki toplantıya hükümdar ve ailesinin yanı sıra üst düzey devlet görevlileri ve Asya Hun Devletine bağlı beyler de katılırlardı. Beylerin toya katılım sağlamaları devlete bağlılıklarının göstergesi sayılmış, katılım sağlamayan beylerin bu tavrı ise isyan işareti olarak kabul edilmiştir (İzgi, 1977, s. 31).

Toylarda, siyasî ve idarî işler istişare edilir, hükümdar olarak seçilecek kişinin seçimi yapılırdı. Aynı zamanda malî ve sosyo-kültürel konular da görüşülürdü (Kafesoğlu, 2000, s. 264). Eski Türkçede "ordu karargâhı" demek olan toy kelimesi "ziyafet, düğün" anlamında kullanılmıştır. Türk tarihinin İslâmî dönem kaynaklarında toy bazen Moğolca şölen (şilân), bazen de Farsça hân-ı yağmâ (yağma sofrası) sözüyle ifade edilmiştir. Ziyafete katılanların ziyafetten sonra hükümdarın veya beyin sofra takımını yağmalamaları bir gelenektir. Bundan dolayı toylara hân-ı yağmâ denilmiş olması muhtemeldir (Koca, 2012, s. 270-271).

İbn Battuta Seyahatnamesi I kitabında, Moğolların her yıl "tûy" [=toy] adını verdikleri bir toplantı düzenlediklerinden bahsedilmektedir. Tûy ifadesinin şölen günü manasına geldiği ve bu şölene ülkenin farklı bölgelerinde bulunan Çingiz Han'ın oğullarının, hatunların, büyük kumandanların ve ordunun ileri gelen subaylarının katılım sağladıkları aynı zamanda devlet meselelerinin istişare edildiği, kanunlarının görüşüldüğü ve mevcut hükümdarın yönetimle ilgili yanlış bir uygulaması varsa gerekli cezanın da şöleninde verildiği anlatılmaktadır (İbn Batûta, 2000, s. 535). Hükümdarın başkanlığında toplanan toy'a, hatun, aygucu (Başbakan), prensler, buyruklar ile üst düzey askerî ve sivil görevliler katılmaktaydı. Hükümdarın davetine icabet edilmemesi isyan emaresi sayılarak gerekli tedbirler alınırdı (Seyitdanlıoğlu, 2009, s. 6).

Kadim Türklere Düzenlenen Toy Törenlerine Genel Bir Bakış

Toy törenlerinde oturma düzeni, sofrada yemeklerin dağıtımı ve ikramların içeriği belli bir kurala göre yapılırdı. Örneğin *Türk Millî Kültürü* adlı eserde toy törenlerinde belirli boylara mensup kişilerin meclislerde ve toylarda belirli yere oturması kuralından bahsedilmektedir. Kaşgarlı Mahmut, *Divan-ı Lûgati't Türk* adlı eserde toy törenlerinde uygulanan Ülüş¹ ile ilgili olarak "*Toylarda veya ziyafetlerde yiyeceklerin belirli kurala göre pay edilmesidir.*" tanımını yapmıştır. Aynı zamanda ziyafet toyları için; "*Hakanların şölenleri ya da bayramlarda kurulan, herkesin gönlünce, yağmalarcasına yemek yediği bir sofradır, bu sofraya minare gibi uzar gider, neredeyse otuz arşın yüksekliğinde et yığılırdı buna "Kençliyü" denirdi* (Kaşgarlı, 2005, s. 438)." ifadesini kullanmıştır.

Türk Kültür Tarihine Giriş IV kitabında toy törenlerinde ve düğünlerde yemeklerin yendiğinden ve yemeksiz toy ve düğünün düşünülmemeyeceğinden bahsedilmiş ve bunun sosyal bir dayanışma olduğu belirtilmiştir. Han toyları, yağma toyları, akın toyları, av toyları, dilek toyları, ad verme toyları, düğün toyları, uğurlama toyları, ölü aşları, gibi şenliklerin ve törenlerin hepsinde yemeklerin yapıldığı ve yendiği toylar olarak anlatılmıştır (Ögel, 1978, s. 404-405).

Dede Korkut Hikâyelerinde, Bayındır Han'ın yılda bir kez toy ziyafeti verdiği yazılmaktadır. Bu toy şöleni için Bayındır Han'ın her yıl Şami² otağını yeryüzüne diktirdiği, ipek halılar döşeterek misafirlerini ağırladığı ifade edilmektedir (Ergin, 2003, s. 11). Oğuz beylerinin tamamı toya davet edilirdi. Davete icabet şarttı. Aynı zamanda toylarda, Bayındır Han'ın, halkın istek ve ihtiyaçlarını dinlediği, sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak için istişareler

¹ Ülüş: "Hisse, pay, parça, bölüm, kısım" anlamındaki ülüş "bölmek, ayırmak, paylaşmak" mânasına gelen ül-mek/ülü-mek fiilinden türemiştir. Halk arasında payların dağıtılması (detaylı bilgi için bakınız: Kaşgarlı, 2005, s. 636).

² "Bir cins çadır, bir çadır cinsi" (Detaylı bilgi için bakınız: Ergin, 2003, s. 11)

yaptığı ve bu uygulama ile de Oğuz beylerinin birliğini ve beraberliğini sağlamayı amaçladığı belirtilmektedir (Bakırcı, 2019, s. 133). Hükümdarlar aldıkları kararları ziyafetler ve şöenler eşliğinde halka bildirirdi. Böylece halkın desteğini alırken, zamanla yapacağı faaliyetleri de halkla paylaşırdı (Çelepi, 2017, s. 23). Eski Türklerde tertip edilen şöenler için potlaç³ tabiri de kullanılmıştır. Şöeni tertip eden bey, davetlilere ziyafette bulunduktan sonra ve varsa onların borçlarını ödedikten sonra, hatununun koluna girerek otağını terk ederdi. Hükümdarın bu davranışının akabinde davete katılanlar, toyu düzenleyen Bey'in çadırını, sürülerini ve diğer mallarını yağmalarlardı (Gökalp, 1976, s. 203).

Ülkeyi yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanan hükümdarlar, yılın belli zamanlarında düzenledikleri toylarda ziyafetler vererek mallarını yağmalatırlardı. Türklerde hükümdarlık anlayışının gereği olarak devleti yönetenlerin katılmak zorunda oldukları büyük ziyafetler verilirdi. Bu ziyafetlerde, Hükümdarın sofrası halka açık olur ve yemekten sonra sofraya takımları davetliler tarafından "yağma"⁴ edilirdi (Kafesoğlu, 2000, s. 256). *Dede Korkut Hikâyelerinde*; İç Oğuz, Dış Oğuz'un asi olup Beyrek'in öldürüldüğü kısmın anlatıldığı destanda Kazan Han'ın, toydaki ziyafetin akabinde evini yağmalattığı, yağma esnasında hanımı ile birlikte çadırı terk ederek yağmaya müsaade ettiği ve bundan sonra yağmanın gerçekleştiği yazılmaktadır (Ergin, 2003, s. 142).

Dede Korkut Hikâyelerinde, çocuğu olmayan beylerin bu eksikliği gidermek için çeşitli yollara başvurdukları yazılmaktadır. Nitekim Dirse Han'ın hanımına çocuk konusunda serzenişte bulunması üzerine Dirse Han'ın Hanımı: *Hay Dirse Han, bana gazap etme, incitip acı laflar söyleme, yerinden doğrul, alaca otağını yeryüzüne diktir. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes; İç Oğuzun, Dış Oğuzun beylerini topla, açları doyur, çıplakları giydir; borçluları borcundan kurtar, dağ gibi et yığ göl gibi kırmızı sağıdır ve büyük toy ver. Dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Allah bize bir çocuk verir* dedi. Dirse Han, hanımının bu isteği üzerine büyük bir toy düzenledi. Attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kestirir; İç Oğuzun, Dış Oğuzun beylerini toplar, açları doyurur, çıplakları giydirir, borçluları borcundan kurtarır ve hep birlikte Dirse Han için dua ederler. Dirse Han'ın hanımı hamile kalır ve Allah onlara bir erkek evlat verir. Bu hikâyeden anlaşılacağı üzere çocuğu olmayan beylerin, bu eksikliği gidermek için çeşitli yollara başvurduğu ve toylar düzenlediği bilinmektedir. (Ergin, 2003, s. 13).

Türk Kültürünün Gelişme Çağları kitabında, Uygur Hakanlarının, büyük toylar düzenleyerek halka ziyafetler verdikleri, bu vesileyle halkı bir araya getirip, yemekler yedirip, eğlendirdiklerinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu şöenler sayesinde millette, bir birlik ve beraberlik havası oluştuğu, halkta da hakana karşı bir güven ve saygı ortamının oluşmasını sağladığı belirtilmiştir (Ögel, 1971, s. 125).

Selçuklu hükümdarları da Moğol hükümdarları gibi bir kimseyi onurlandırmak için misafire kırmızı ikram etmişlerdir. Suriye hükümdarı Nureddin Mahmud'un ve Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in de sık sık toylar tertip ederek Türk geleneğini devam ettirdikleri bilinmektedir (Sümer, 1972, s. 104-105)

Timur devletinde düzenlenen toy törenlerinde törene toplumun her kesiminden katılım sağlanmış ve halka büyük ziyafetler verilmiştir. Toy şöenlerindeki ziyafet ve sunulan ikramlar, devletin ihtişamını da göstermesi bakımından önem arz etmekteydi. Nitekim Timur Hanın bu törenlerde halkı ziyadesiyle memnun ettiği ve oldukça cömert davrandığı belirtilmiştir. Devlet

³ "Potlaç, karşıdaki tarafı, karşılık yapmaktan âciz bırakacak israfçı, debdebeli ve meydan okuyucu bir ziyafettir. Bu ziyafete eski Türklerde 'şöen' adı verilmiştir" (Detaylı bilgi için bakınız: Gökalp, 1976, s. 202)

⁴ "Farsça manzum ve mensur eserlerde görülen hân-i yağma (yağma sofrası) sözü yağmalı toyu ifade etmektedir." (Detaylı bilgi için bakınız: Sümer, 1972, s. 412)

yönetimi sürecinde toylar daha çok danışma meclisi olarak görülmüş, askerî, siyasî ve yönetim konularında yine son söz Timur'a ait olmuştur. Timur'un toy şölenlerindeki tutumu onun da diğer Türk hükümdarları gibi halkın huzur ve refahını gözettiğini ortaya koyması açısından önemlidir (Koçak, 2020, s. 164-165).

Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenleri, Timurlular ile yakın ilişki içerisinde bulunmalarının bir sonucu olarak onlardan etkilenmişler ve devlet ile ilgili meseleleri ele almak için hükümdarların başkanlığında, hükümdarın kardeşleri, oğulları, hanımları, aşiret reisleri ve komutanların katılım sağladığı Kengeş meclisi tertip etmişlerdir. Savaş veya olağanüstü durumlarda tertip edilen Kengeş meclisinde bazen savaş kararı alınırken bazen de sulh yapılmıştır (Paydaş, 2021, s. 264). Akkoyunluların ve Karakoyunluların düzenledikleri toy törenlerinde; çeşitli yarışmalar ve müzik dinletileri yapılır, toyun düzenleneceği alan süslenir ve geniş sofralar kurulurdu. Özenle hazırlanan şölede herkes yerini alır ve çeşitli oyunlar tertip edilirdi (Arayancan, 2013, s. 119).

Kadim Türklere Toy Türleri ve Düzenlenme Şekli

Fakir ya da zengin ayrımı yapılmadan herkesin toy şölenlerine katılabilmesi, Türklerin medeniyet seviyesinin ne derece ileri seviyede olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Eski Türklere millet devleti beslemezdi, devlet milleti beslerdi. Orhun Kitabesinde Gök-Türk Hakanı diyor ki "Zengin bir millete gönderilmedim. Türk milleti az idi çoğalttım; aç idi doyurdum; çıplaktı giydirdim, kuşattım." (Gökalp, 1976, s. 206).

Eski Türklere Nevruz kutlamalarında toylar yapılmış ve atalara saygı göstergesi olarak önce kurbanlar kesilmiştir. Daha sonra boy beyleri devlet işlerini üzerine istişare yaparak kararlar almışlardır. Toplantılar bittikten sonra büyük sofralar kurulmuş ve halka ziyafet verilmiştir. Günümüzde de özellikle Asya Bölgesindeki Türk Devletleri tarafından Nevruz kutlamaları eskisi gibi gerçekleştirilmektedir (Kıldıroğlu, 2020, s. 319).

Toylar av merasimi, doğum, dilekte bulunma, bir belâdan kurtulma gibi gerekçelerle de düzenleniyordu. Toy şölenleri yalnızca beyler için değil, halk içinde yapıyordu (Sümer, 1972, s. 411).

Orhan Şaik Gökyay, *Dede Korkut Kitabı*'ndan hareketle toy çeşitlerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Han Toyları
2. Yağma Toyları
3. Akın Toyları
4. Av Toyları
5. Dilek Toyları
6. Ad Verme Toyları
7. Düğün Toyları

Han Toyları: Hükümdarın bizzat başkanlık yaptığı bu toyda, askeri amaçla nüfus tespiti ve hayvan sayımı yapılır, devletle ilgili önemli konular görüşülür, hükümdarın veya hükümdar adayının meşruiyeti onaylanırdı. Bazı dönemlerde hükümdar adayı olarak belirlenen kişi, toy meclisi tarafından kabul görülmemiş ve değişiklik yapılmıştır. Bu uygulama, hükümdarın sınırsız yetkiye sahip olmadığını ve toy meclisinin devlet yönetiminde etkin olduğunu göstermektedir (İzgi, 1977, s. 32).

Yağma Toyları; Türk Devletlerinde yağmalı Toy geleneği geniş çapta tatbik edilmiştir. Oğuzlar, bozkırlarda her daim mevcut olan Toy geleneğinin yerleşik hayatta da yapılmasında bir

farklılık görmüyorlardı (Sümer, 1972, s. 116). *Dede Korkut Kitabı*'nda Salur Kazan'ın vermiş olduğu ziyafet sonrasında hanımını alarak çadırından çıkarak evini yağmalatmasında yağma toyunun en bariz örneği açıkça görülmektedir (Ergin, 2003, s. 142).

Akın Toylar: Eski Türkler, sevinçlerini paylaşmak ve başarılarını kutlamak için de toylar düzenlemişlerdir. Hükümdarların, bir akına başlamadan önce ve akından sonra toy tertip ettikleri bilinmektedir (Bakırcı, 2019, s. 133). *Dede Korkut Hikâyelerinden* anlaşılacağı üzere Oğuz beyi yiğitliğini ispatladıktan sonra akına çıkmak için toy tertip etmiştir. Daha sonra Oğuzların akın faaliyetlerinden sonra da toy düzenlediği anlaşılmaktadır

Av toyları: Hükümdarların öncülüğünde her yıl halkla birlikte av törenleri tertip edilmiştir. Halkın ormanda veya dağda rastladıkları av hayvanlarını toplayarak avlaması için hükümdarın bulunduğu yere doğru kovaladıkları bu merasimler, aynı zamanda kişilerin savaşçılık özelliklerinin gelişmesine katkı sağlamaktaydı (Bakırcı, 2019, s. 132-134). Çocuklara, buldukları coğrafi şartlara alışmalarını sağlamak amacıyla küçük yaştan itibaren ok atma, ata binme ve avlanma yöntemleri öğretilirdi. Çocuklara bu eğitimlerin verilmesindeki amaçlardan biri ilerleyen yaşlarda savaş teçhizatlarını kullanma yeteneği kazandırmak ve toplumda birey olarak kabul görmelerine destek olmaktır. İşte Türklerin daha çocuk yaşta geliştirilen bu yetenekleri büyüklüklerinde av toyları sırasında da çok işlerine yaramaktaydı.

Dilek Toyları: Dilek ya da hacet toyları olarak tertip edilen bu toylarda yemek ziyafetleri dışında çıplakları giydirme, borçluları borcundan kurtarma ve çocuğu olmayanlar için birlikte Tanrıya dua etme amacının olduğu da görülmektedir. Türklerde çocuk sahibi olmak çok önemli idi. Nitekim çocukla aile bütünlüğünün korunacağı çocuk olmadığında ailede hep bir eksiklik olacağı düşünülmekteydi. Özellikle erkek çocuğun olması, soyun devamlılığı için oldukça önemli bir husus olarak görülmüştür (Bakırcı, 2019, s. 136). *Dede Korkut Hikâyelerinde* geçen Dirse Han'ın çocuğunun olmaması dolayısıyla büyük bir ziyafet vermesi ve burada yapılan duaların kabul edilmesi neticesinde bir erkek evlada kavuşması hikayesi bu toy kapsamındaki güzel örneklerden birisidir.

Günümüz Anadolu coğrafyasında da çocuğu olmayan ailelerin tıbbî yöntemlerin yanı sıra geleneksel yöntemleri uyguladıkları bilinmektedir. Bunlar arasında; dua etmek, türbe ziyaretlerinde bulunmak, dinî yönden güçlü olduğuna inanılan insanların duasını almak gibi uygulamaların olduğunu da görmekteyiz (Gönen, 2005, s. 107).

Ad Verme Toyları: Eski Türklerde bireyin kahraman olması için bazı kıstaslar vardı. Bu kıstaslar, arasında doğadaki bir unsura güç yetirmesi veya savaştığı kişiyi yenmesi olabilir. Adı olmayan kahraman bir kişi yapacağı kahramanlık sonucunda ad almayı hak edebilirdi. Toplumsal açıdan bakıldığında kahramanın ad alması onun yetişkinler grubuna dâhil olması anlamına geliyordu. Bu vesileyle bir Toy tertip edilmesi gerekiyordu (Bakırcı, 2019, s. 136). Yine hikâyelerde geçen *Dede Korkut* ad verme ve o kişinin geleceğine ilişkin hayır duada bulunma konusunda hep ön plana çıkan isimdir. Buradan da anlaşılıyor ki ad alan yiğidin yanı sıra toyda ad veren kişi de toplum tarafından kabul görmüş, bilge birisi olmalıydı.

Düğün Toyları: Aile gibi son derece önemli bir yapının kurulması insanlarda bir memnuniyet oluşturduğundan geniş kitlelerin bir araya gelmesi gayet doğaldı. Düğün Toyları, hükümdar ailesine özel bir uygulama gibi bilirse de aslında toplumun her kesiminden insanlar düzenleyebilmektedir. Bu toyda düğüne katılanlara çeşitli ikramların sunulduğu ve ziyafetlerin verildiğini görmekteyiz (Çelepi, 2017, s. 37).

Toy'un Önemi ve Üyeleri

Başkanlığını hükümdarın yaptığı toya, hükümdarın eşi, prensler, hükümet üyeleri ve boy beylerinin yanı sıra asker-sivil bütün yüksek makam sahipleri ve halk katılım sağlardı. Boy

beylerinin toya iştirak etmeleri zorunluymuştu. Toy vesilesiyle hükümdar tarafından ikram edilen sofrada hazır bulunmak devlete bağlılık olarak kabul edilirdi. Hükümdarın verdiği ziyafete katılmamak isyan anlamına geliyordu (Kafesoğlu, 2000, s. 259).

Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Günümüz Türkiye'sinde ve Türk Devletlerinde Düzenlenen Toy Törenleri

Türkiye'de birçok ilde yılın belli dönemlerinde çeşitli vesilelerle Oğuz boylarına mensup aileler tarafından toylar düzenlenmektedir. Bu toylara devlet erkânının da katılım sağladığı bilinmektedir. Günümüzde genellikle dernekler ve çeşitli kuruluşlar vasıtasıyla tertip edilen şöenler veya şenlikler, mahiyet olarak değişiklik gösterse de yine coşkulu şekilde kutlanmaktadır.

Her yıl Bilecik'in Söğüt ilçesinde yapılan ve 735 yıldır devam ettirilen Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük şenlikleri yapılmaktadır. Kayı boyuna mensup aileler tarafından düzenlenen bu şenliklere, Türkiye'de farklı şehirlerde yaşayan Yörükler ve Türkmenler katılmaktadır. "Toy" adı verilen bu şenliklerin eski Türklerdeki "toy" geleneğine dayandığı bilinmektedir. Kayı boyuna mensup önemli önderler toplanarak katılımcılara ziyafet verirken, diğer taraftan da şenlikte güreşler yapılır ve cirit atma yarışları düzenlenmektedir (<https://www.trthaber.com>, 2016). Anma programı, Karakeçili Aşiretine mensup bireylerin zeybek kıyafetlerini giyerek toplu geçiş törenleri ile başlamaktadır. Şöen başlangıcında mevlid-i şerif ve Kur'an-ı Kerim okunur, Ertuğrul Gazi Türbesinin etrafında cirit gösterisi düzenlenerek çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Ayrıca halka şifalı olduğuna ve çocuk sahibi olamayanların derdine çare olduğuna inanılan etli, nohutlu bulgur pilavı dağıtılır. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük şenliklerine Karakeçili boylarından yoğun katılım olduğu için bu şöenlere "Yörük Bayramı" da denilmektedir. Bayram havasında yapılan şenlikler, diğer Türkmen boylarının, Bilecik Valiliğinin ve Söğüt Kaymakamlığının teşrifleriyle daha geniş ve görkemli bir hâl almaktadır. Şöenlerde düzenlenen halk oyunları, konserler ve sinevizyon gösterileri gibi çeşitli faaliyetler ve sempozyumlar bu millî şöeni oldukça görkemli bir hale dönüştürmektedir (Duymaz, 2015, s. 64-70). Ertuğrul Gazi için düzenlenen şenlikleri, Türk Devletlerinde uygulanan toy geleneği çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Çünkü şenlik kapsamındaki etkinliklerde çağın gereklerine göre bazı değişiklikler ve eklemeler olsa da Türklerin eski toy kültürünün özelliklerini açık olarak yansıtmaya devam etmektedir. Toy geleneğinin yaşatılmasında Türkiye'nin farklı illerinde yaşayan Karakeçili aşiretine mensup ailelerin önemli katkıları göz ardı etmemek gerekir.

Söğütte ve Türkiye'nin farklı illerinde düzenlenen şenliklerin yanı sıra Gaziantep ili Şahinbey İlçesinde bulunan Kumru Dağı olarak bilinen bölgede de 2010 yılında Karakeçili şenlikleri düzenlenmiştir. Devlet erkânının da katılım sağladığı şenliklerde Kumru Dağı'na tırmanma yarışı, âşık atışmaları, kıyafet defilesi, aba güreşi, at ile gelin alayı gezdirme ve getirme seremonisi yapılmaktaydı. Ayrıca şenliğe katılan tüm halka misafirlere etli pilav ikram edilmekteydi (<https://uygaralbayram.blogspot.com/2010/12/kumru-dag-senligi.html>).

Türkiye'de Yaşayan Karaçay-Balkarlıların Festivali, başlıklı çalışmada farklı ülkelerden Anadolu topraklarına göç eden bazı toplulukların toy geleneğini devam ettirdikleri ve Eskişehir'de Kuzey Kafkas Karaçay-Balkar Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından Karaçay-Balkar Halkı'nın geleneklerini sürdürmek için Nartları Toyünü (Nartların Düğününü) adıyla 1996 yılında ilk kez büyük bir toplantı düzenlediklerinden bahsedilmiştir (Koçkar, 2018, s. 83).

Toyda, nikâh ya da düğün törenlerinde ve sonrasındaki ritüeller, toplumsal açıdan birliğin ve beraberliğin sağlanmasında çok önemli rol oynamıştır. Bu uygulamaların sosyal yaşamda, toplumsal dayanışmayı ve Türk toplumunun yönetsel becerisini ortaya çıkarmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Toy törenlerinde icra edilen âdetler ve gelenekler, Selçuklularda da

uygulanmıştır. Ayrıca bu uygulamalar, Türk kültürünün nesilden nesile aktarılmasını ve yaşatılmasını sağlamıştır. Nitekim devletler veya hanedanlıklar yıkılsa da Türk toplumunun geleneklerini ve törenlerini her zaman yaşatma gayreti içinde olduğunu görmekteyiz (Başdin, 2017, s. 405).

Özbek Türklerinin Milli Geleneklerine Genel Bakış, başlıklı çalışmada Orta Asya bölgesinde yaşayan Türklerin yeni doğan bebekler için toy düzenlediklerinden ve toya katılanların bebek için hediye takdiminden bahsedilmektedir. Bebeğe isim verme sürecinin de merasimle yapıldığı, imam veya Aksakal tarafından çocuğun kulağına ezan okunarak isminin verildiği anlatılmaktadır. Törene katılan misafirlere de ziyafet verilmekteydi (Yüce ve Khamrabaeva, 2020, s. 324-325).

Günümüz Kırgızistan Toylarında Yaşatılmakta Olan Somut Geleneksel Kültürel Değerler, başlıklı çalışmada toy geleneğinin Kırgız kültüründe önemli bir unsur olduğundan ve bu geleneğin kuşaktan kuşağa aktarılarak korunduğundan bahsedilmektedir. Öyle ki Kırgızlar, toy geleneğini tüm dünyaya tanıtmada önemli bir rol üstlenmişlerdir. Millî ve manevi değerlerin korunmasının toylar vasıtasıyla sağlanabildiği ifade edilmiştir. Yine Kırgızlarda bebeklik çağından aile hayatı kurulana kadar geçen zamanda yaşanan heyecan ve sevincin paylaşılması amacıyla yapılan toylarda misafirlere izzet ve ikramlarda bulunulmuş, Kırgız kültüründe çok önemli bir yeri olan Manas Destanı okunarak geçmişten gelen kültürel miras günümüze aktarılmıştır (Okayay ve Akman, 2022, s. 240).

Türk tarihinde çok eski bir geçmişi olan toy törenleri zaman içerisinde gelenek haline dönüşerek geniş coğrafyaya yayılmıştır. Türklerin geniş alana yayılmalarının doğal bir sonucu olarak sosyal ve kültürel alanlarda da değişimler yaşanmıştır. Bu değişime rağmen geleneklerini sürdürmüştür. Toplumsal yaşamda kendileri için önemli kabul edilen olaylarda tören, kutlama veya şenlik gibi etkinlikler yapılmıştır. Bunların başında doğum, ölüm, evlenme gibi olaylar gelmektedir. Eski Türklerde evlenecek erkeğin kız ailesine bir nevi teminat olarak verdiği "kalın", İslamiyet'ten sonra "mehir" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer gelenekte "saçı geleneği"dir. Bu uygulama eski Türklerde olduğu gibi İslamiyet'in kabulünden sonra da sosyal yaşam içerisinde devam etmektedir (Başdin, 2017, s. 400).

Türk toplumunun temelini aile müessesesi oluşturmaktadır. Bu yapı eski Türklerden günümüze kadar her zaman korunmuştur. Aile müessesesi oluşturulurken düğün yapılı ve bütün akrabalar ve aileler davet edilir. Düğünler, Türklerde en etkili ve en yaygın olan toy törenleri arasında yer almaktadır. Genellikle toy ile düğün eş anlamı olarak kullanılmıştır. Esasında düğün Türk toylarının temelini oluşturmaktadır. Ali Şir Nevai bu hususta " kız göçürür toylar" ifadesini kullanarak Türk şenliklerinin en önemli unsuru olarak tanımlamıştır. Bu gelenek İslamiyet'in kabulünden sonra da devam etmiştir. Düğün törenleri, günümüzde de aynı heyecan ve coşku ile yapılmaktadır. Türklerde düğün toyu, kurulacak ailenin ilk mutluluğu olarak kabul edilmektedir (Baykara, 2000, s. 871-873).

Düğün toyunun yanı sıra çocuğun doğumunda, çocuğa ad verilmesinde ve sünnet sürecinde de toylar düzenlenirdi. Belirtilen vesilelerle düzenlenen toylarda insanlar hem geleneklerini yaşatıyor hem de sevinçlerini paylaşıyordu. Dede Korkut Hikâyelerinden anlaşılacağı üzere çocuğun ad alma hakkını kazanmasının ardından çocuğa ad konması ve sonrasında çocuğun sünnet edilmesi belli bir ritüele bağlanmış ve bu süreçlerde büyük toylar tertip edilmiştir.

Eski Türklerde vefat eden kişi için yapılan tören uygulaması, günümüzde taziye ve mevlit olarak düzenlenmektedir. Ayrıca misafirlere ve halka, yemek ve helva dağıtımı yapılmaktadır (Mandaloğlu, 2012, s. 229).

Toy şenliklerinde önemli etkinliklerden biri de atlı sporlar veya benzeri etkinliklerdir. Türk kültürü içerisinde oldukça önemli olan at yarışları, yuğ (yas) ve toy (şölen) günlerinde icra edilmekteydi. Türklerde bu etkinliğin temeli dini inancın etkisinden öte daha çok savaşçı bir toplum olmasına dayandırılmaktadır. Eski Türklerde düz at yarışları, gökbörü, çevgen, cirit, aygır yarışı, cırta tartu, atlı okçuluk, atlı avcılık, yar atlama, sağmen, rahvan gibi farklı yöntemlerle atlı etkinlikler yapılmaktaydı (İmamoğlu vd., 1997, s. 139). Günümüzde ulaşım araçlarının farklılaşması, şehirleşme, geçim kaynaklarının değişmesi gibi birçok farklı gerekçelerin sonucu olarak, Eski Türklerde farklı isimlerle icra edilen atlı etkinliklerin birçoğunun günümüz toylarında icra edilmediği ve genel olarak at yarışları ve cirit oynama adı altında yapıldığı bilinmektedir.

Eski Türklerde toy törenleri belli bir bölgede düzenlenirken zamanla ulaşım imkânlarının artmasına bağlı olarak buralarda yapılan şenliklere farklı ülkelerden ve şehirlerden katılım sağlandığı bilinmektedir. Örneğin Karakeçili ilçesinde 1995 yılından beri “Karakeçili Uluslararası Kültür Şenliği” adıyla Bursa, Söğüt, Urfa Antalya, Antep ve Eskişehir illerinde düzenlenen etkinliklere Yörük-Türkmen aşiretleri ile birlikte, her yıl Eylül ayında düzenlenen kültürel şenliklere Türkmenistan, Azerbaycan ve Balkan coğrafyasından temsilci düzeyinde katılım sağlanmıştır (Akalan, 2022, s. 94).

Siyasî Alanda Yaşanan Değişimlerin Günümüz Toy Törenlerine Yansımaları

Eski Türklerde devletle ilgili kararlar toy meclislerinde alınırken siyasî anlayışın ve yapının değişmesine bağlı olarak günümüzde bu gelenek uygulanmamaktadır. Ancak günümüzde ise devlet erkânın sembolik olarak katılım sağladığı görmektediriz.

Tarihsel Süreçten Günümüze Meclisin, Devlet Yönetimi ve Karar Alma Üzerine Etkisi; başlıklı çalışmada, toy, kurultay veya kengeş gibi yapıların, işlevi itibarıyla millet meclisi olarak tanımlanabileceğinden bahsedilmiş ve günümüzdeki şekli ile meclisi oluşturan kişiler halk tarafından seçilmiş olmasa da, devleti oluşturan unsurların boy beyleri ve ileri gelenlerden oluşması bakımından değerlendirildiğinde ve hükümdarın meşruiyetinin onaylamasının bu yapılar tarafından gerçekleşmesi hususu Toyların işlevsel açıdan meclise benzediğini ortaya koymuştur (Yazıcı ve Dursunoğlu, 2019, s. 94).

Selçuklu ve Osmanlı Devleti’nde istişare, şura, meşveret ve divan olarak tanımlanan kurumsal yapı eski Türklerde toy meclisi olarak tanımlanmakta idi. Toy meclisi, Milli mücadele dönemi süresince de Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının sürekli istişare halinde olmaları ile karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Atatürk, önemli kararları yakın arkadaşları ile istişare eder ve uygun görülmesi halinde hep birlikte imza altına alınırdı. Günümüzde uygulanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde de yönetimde hız ve etkinlik ekseni yönetim anlayışının gereği olarak önemli kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumların başında Cumhurbaşkanlığı Yüksek İstişare Kurulu, Cumhurbaşkanı Danışmanları ve Politika Kurulları gelmektedir (İzci ve Karhan, 2022, s. 143).

Dinî Alanda Yaşanan Değişimlerin Günümüz Toy Törenlerine Yansımaları

İslamiyet’in kabulünden önce töreye bağlılığın esas alındığı Türklerde, hükümdar dâhil herkes töreye uymaktaydı. Töreye aykırı kararlar alınmazdı. İslamiyet’in kabulünden sonra şer’î hükümlerin uygulanmaya başlanması ile toplumsal alanda büyük bir değişim ve dönüşüm görülmüştür. Şer’î hükümlerin yanı sıra eski Türk geleneklerinin devamı olan örfî hukuk da tatbik edilmiştir. Din değişikliğine rağmen Türklerde yazılı veya sözlü hukuka uymak devletin varlığı için bir gerekçe kabul edilmiştir. İslamiyet’in kabulünden önce Türklerin siyasî ve sosyal yaşamında önemli bir konuma sahip olan toy/kurultay meclisleri, İslamiyet’in kabulünden sonra da meşveret ve divan meclisi olarak yerini almıştır.

Toylarda daha önce uygulanan bazı uygulamalar İslam dinine aykırı olmasından ötürü terk edilmiştir. Örneğin; Eski Türk toylarında çokça tüketilen kımızın, İslamiyet'in kabulünden sonra dinen caiz görülmediği için yaygın olarak tüketilmediği bilinmektedir.

Kımızın Türk Tarihi ve Kültüründeki Yeri, başlıklı çalışmada Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kımızın yapılışı esnasında mayalanmasından kaynaklı süreçte oluşan kısmi alkol oluşumu sebebiyle şüphe olduğundan ve tüketiminin büyük ölçüde azaldığından bahsedilmiştir. İslam dininde alkol içeren bir ürünün tüketilmesi haram sayılmakta ve dolayısıyla Müslüman Türkler tarafından artık çok fazla tüketilmemektedir (Yalımel, 2021, s. 1).

Dede Korkut Destanlarında geçen "*Tepe gibi et, göl gibi kımız*" ifadesi, Ertuğrul Gazi'yi Anma Şenlikleri kapsamında düzenlenen Toylarda, "*Tepe gibi pilav ve üzüm*" şekline dönüştürülmüştür. Bu ifade ile de destanlarla da bir bağ oluşturulmuştur (Aydın, 2018, s. 26).

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, İslamiyet'in kabulünden sonraki süreçte düzenlenen toy törenlerinde kımız tüketiminin azaldığı bunun yerine daha çok alkolsüz meşrubat ve içeceklerin tüketildiği söylenebilir.

Sonuç

Türk devletlerinde toy törenlerinin gelenekselleştiği ve zamanla birçok Türk Devleti ve boyları tarafından şölen, şenlik veya kurultay adıyla düzenlendiği bilinmektedir. Göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Türk toplumunda toy törenlerinin, yerleşik yaşama geçtikten sonra da devam ettiğini görmekteyiz. Siyasî, sosyal, ekonomik ve askerî koşulların değişmesine bağlı olarak toy törenlerinin düzenlenme şekillerinde ve türlerinde değişiklikler olmuştur. Ancak yapılan toylar, mahiyeti itibarıyla ilk dönemlerde tertip edilen toylara benzemektedir. Türk yaşam tarzının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve farklı olaylarda farklı isimlerle düzenlenen toylar, Türklerde sosyal ve kültürel yaşamın zenginliğini ortaya koymaktadır. Toylarda yönetenlerin ve yönetilenlerin ortak payda da buluşması, aynı sofrada bulunmaları, dayanışma ruhunu güçlendirdiği gibi hükümdarın da halk nazarında itibarının ve etki alanının genişlemesine katkı sağlamıştır. Toylarda sosyal devlet anlayışının en güzel örneği ise kişilerin gelir seviyelerine göre bir ayırım yapılmamış olması ve bütün halkın davet edilmiş olmasıdır. Bu bakış açısı, kadim Türk Devletlerinden bugüne kadar devam etmiş ve "*İnsanı yaşat ki devlet yaşasın*" şiarının Türk Devletlerinde her dönem tatbik edildiğini ortaya koymuştur. Toylarda verilen ziyafetler, Türk hükümdarlarının cömertliğini ve halka olan sevgisini göstermesi konusunda da bir fırsat olmuştur.

Hükümdar, hatun, sivil ve askerî yetkililer, boy beyleri ve halkın katıldığı toylarda oturma düzeni zengin ya da fakir olma durumuna göre değil hiyerarşiye göre olurdu. Toy meclisleri, istişare ve karar alma niteliğiyle önemli bir kurul olma özelliği göstermiştir. Ayrıca siyasî, askerî, idarî, ekonomik, toplumsal ve kültürel konularda topluma faydalı hizmetler yapmış, millî birliğin ve dayanışmanın oluşmasında önemli bir müessese olmuştur. Toylar çeşitli vesilelerle düzenlenirdi. Genellikle han toyları, dilek toyları, akın toyları, av toyları, düğün toyları, ad koyma toyları ve İslamiyet'in kabulünden sonra da sünnet toyları en sık yapılan toylar arasında yer almaktadır. Sosyo-kültürel değişimlere ve gelişmelere bağlı olarak zamanla toy törenlerinin tertip edilme şekillerinde ve türlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişikliklere gerekçe olarak tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazanması, İslamiyet'in kabulünden sonra din değişikliğinin etkisi, son yıllarda teknoloji ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler gösterilebilir. Tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazanmasına bağlı olarak yerleşik yaşama geçişler artmış ve bunun sonucunda av ve hayvancılığa dayalı toylarda azalmalar görülürken tarımsal faaliyetlerle ilgili toylar artmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra din değişikliğinin etkisiyle sosyo-kültürel alanda kısmî dönüşümler yaşanmış ve bu durum toy törenlerine de yansımıştır. Örneğin Sünnet toyu, Ramazan ve Kurban

Bayramı için yapılan törenler, İslamiyet'in kabulünden sonra yapılmaya başlanmıştır. Son yıllarda iletişim ve teknoloji alanında yaşanan büyük değişimlerin etkisi ile toy törenleri geniş kitlelere ulaşabilmekte ve bu vesileyle de farklı coğrafyalarda toy törenlerinin tanınması ve yaygınlaşması kolaylaşmaktadır. Türk Devletlerinde ve ülkemizin birçok ilinde geniş katılımların sağlandığı toy şenliklerine hem halkın hem de devlet erkânının ilgi göstermesi bu geleneğin yaşatılmasına ve nesilden nesile aktarılmasına önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakça

- Arayancan, A. A. (2013). Karakoyunlu ve Akkoyunlularda toy, şenlik ve eğlence kültürüne genel bir bakış, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(27), 119-126.
- Akalan, A. O. (2022). Anadolu'da yaşayan karakeçili yörüklerinin idari ve sosyal durumları. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 87-96.
- Aydın, S. (2018). Düünden bugüne Eskişehir ve yöresindeki 16 etkinliğin öyküsü (festivaller, şenlikler, özel günler). İçinde N. Kozak (Edl.), *Ertuğrul Gazi'yi anma ve söğüt şenlikleri*, 11-31. Eskişehir Tepebaşı Belediyesi.
- Tanci, İ. B. (2000). *İbn Battûta seyahatnâmesi I*. Yapı Kredi Yayınları,
- Bakırcı, N. (2019). Dede Korkut kitabı bağlamında oğuzlarda toy geleneği. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(20), 130-142.
- Başdin, A. (2017). İçtimai gelenekler açısından selçuklularda toy, düğün törenleri ve gelenekleri (sultan alp arslan dönemi). *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 400-406.
- Baykara, T. (2000). Türklere şenlikler, kutlamalar, toylar ve eğlenceler. *Erdem*, 12(36), 867-898.
- Beşirli, H. (2011). Türk kültüründe güç, iktidar, itaat ve sadakatin yemek sembolizmi esasında değerlendirilmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 1(58), 139-142.
- Çelepi, M. S. (2017). *Türk kültür evreninde toy: Denizli örneği*. Kömen Yayınevi.
- Dilek, İ. ve Türker, F. (2015). *Türkmen bilgesi*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Duymaz, A. (2015). *Ertuğrul Gazi türbesi etrafında oluşan inanış ve uygulamalar üzerine bir değerlendirme*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 64-70.
- Ergin, M. (2003). *Dede Korkut kitabı*. Hisar Kültür Gönüllüleri.
- Gökbalp, Z. (1976). *Türk medeniyeti tarihi*. Kültür Bakanlığı.
- Gökyay, O. Ş. (1980). *Dede Korkut hikâyeleri*. Tercüman Gazetesi.
- Gönen, G. S. (2005). Dede Korkut hikâyelerinden günümüze yansıyan doğum âdetleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 18, 103-112.
- İmamoğlu, O., ve Taşmekteplioğlu, Y., Türkmen, M. (1997). Türk kültüründe spor. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 139-144.
- İzci, F. ve Karhan, Z. (2022). Türk devlet yönetimi geleneğinde istişare fonksiyonu: Geçmişten günümüze bir analizi. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5(2). 141-163.
- İzgi, Ö. (1977). Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar'da geleneksel festivaller ve eğlenceler. *Tarih Dergisi*, 31, 32-35.

Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Kadim Türklerde Toy Geleneği ve Günümüze Yansımaları

- Kafesoğlu, İ. (2000). Türk millî kültürü. Ötüken Yayınları.
- Kâşgarlı M. (2005). *Divanü Lûgatit Türk*. S. Ural ve S.T. Yurteser (çev.). Kabcacı Yayınevi.
- Kayı-Karakeçili Alibayramoğulları Derneği: Erişim Adresi: Uygur Albayram: Kumru Dağı Şenliği, (2010, Aralık 28). 24 Ocak 2024 tarihinde saat 22:40'ta <https://uygaralbayram.blogspot.com/2010/12/kumru-dag-senligi.html> adresinden erişildi.
- Kıldıroğlu, M. (2020). Geçmişten günümüze Türklerde nevrüz. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 315-338.
- Koca, S. (2012). "Toy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41, 270-272.
- Koçak, M. E. (2020). Türk kültüründe yağmalı toy: Timurlular örneği (1370-1405). *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 153-169.
- Koçkar, M. (2018). Türkiye'de Yaşayan Karaçay-Balkarlılar'ın festivali: Nartlanı Toy Künü. *Dünden Bugüne Eskişehir ve Yöresindeki 16 Etkinliğin Öyküsü (Festivaller, Şenlikler, Özel Günler)*, 83-85.
- Mandaloğlu, M. (2012). İslamiyet'ten önce türklerde toplantı ve törenler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 162(162), 211-236.
- Okyay, Z. ve Akman, E. (2022). Günümüz Kırgızistan toylarında yaşatılmakta olan somut geleneksel kültürel değerler. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 230-243.
- Ögel, B. (1971). *Türk kültürünün gelişme çağları*. Millî Eğitim Basımevi.
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür tarihine giriş IV*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- Özakdağ, N. (2018). Gagauz Türkçesinin söz varlığında toy kelimesi üzerine. *STAD Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 128.
- Paydaş, K. (2021). Ak-koyunlu, Timurlular ve Ak-koyunlu, Kara-koyunlu Türkmenlerinde kengeş meclisi, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 261-268.
- Seyitdanlıoğlu, M. (2009). Eski türklerde devlet meclisi "toy" üzerine düşünceler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28, 1-11.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) tarihleri-boy teşkilâtı-destanları*. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Temir, A. (1986). *Moğolların gizli tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Toy Geleneği 7 asırdır yaşatılıyor: Toy Geleneği 7 Asırdır Yaşatılıyor: Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com>. (2016,Eylül 8). 18 Mayıs 2023 tarihinde saat 19.00'da <https://www.trthaber.com/haber/yasam/termal-bayramda-arap-ve-turklerle-dolup-tasacak-270675.html> adresinden erişildi.
- Uluşık, Y. P. ve Kara, M. (2018). Türk destanlarındaki toy geleneğinde at yarışı: Hakas destanı altın yaycı örneği. *İdil Dergisi*, 7(42), 99-105.
- Yalımel, M. (2021). Kimizin türk tarihi ve kültüründeki yeri. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 1-8.
- Yazıcı, S. ve Dursunoğlu, İ. (2019). Tarihsel süreçten günümüze meclisin devlet yönetimi ve karar

alma üzerine etkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 91-111.

Yüce, M., ve Khamrabaeva, L. (2020). Özbek Türklerinin milli geleneklerine genel bakış. *Akademik Bakış Dergisi*, 319-341.

Extended Abstract

Introduction

It is known that there were committees established to evaluate military, administrative and political issues in the ancient Turkish State organization structure. The toy or Kengeş assemblies, which advised the ruler in the management and organization process, had a very important function within these councils. The naive assemblies, which have existed since the Huns, played important roles in Hakan's state administration process. In the study of "Thoughts on the State Council Toy in Ancient turks" is explained as follows: Toy ceremonies The state councils have been committees that have provided unifying and beneficial services to the Turkish society in administrative, political, military, economic, social and cultural aspects, both with their decision-making and parliamentary qualities and with their religious ceremonies, festivals, entertainment and competitions.

The naive assemblies, which have existed since the Huns, played important roles in Hakan's state administration process. In the study, It is explained as follows: "Thoughts on the State Council 'Toy' in Ancient Turks", toy ceremonies; "The state councils have been committees that have provided unifying and beneficial services to the Turkish society in administrative, political, military, economic, social and cultural aspects, both with their decision-making and parliamentary qualities and with their religious ceremonies, festivals, entertainment and competitions."

Among the Gokturks, the most important toy (toy) assembly was held in the spring and the public also participated in this meeting. During the toy ceremonies held in this season, horse races were held, folk songs were sung and kumiss was served to the public. We see that toy ceremonies continued after the Turks accepted Islam. Toy ceremonies were performed on different occasions in the Seljuks, Ottomans, Timurids, Akkoyunlu, Karakoyunlu and many other Turkish states.

Emir Timur, the ruler of the Timurid State, also gave great importance to the toy assembly and did not neglect to organize the toy ceremony during the administration process. Emir Timur always prioritized the culture of consultation when establishing his state. The toy assemblies held during the Timurid period were a continuation of the assemblies held in the old Turkish States. After the death of Emir Timur, the toy ceremony tradition continued in the Timurid state. The toy ceremony practiced in this state was also implemented in Akkoyunlu and Karakoyunlu Turkmens, and meetings were generally held to discuss important issues of the state.

During the toy ceremonies, political and administrative affairs were discussed and the person to be elected as the ruler was chosen. At the same time, financial and socio-cultural issues were also discussed. Word toy, which means "army headquarters" in Old Turkish, was used in the meaning of "feast, toy". In the Islamic period sources of Turkish history, toy was sometimes expressed with the Mongolian word şölen (şilân) and sometimes with the Persian word khan-ı yağmâ (plunder table). It was a tradition for those attending the banquet to plunder the ruler's or lord's tableware after the feast. For this reason, it is possible that the naives were called khan-ı yağma.

The fact that everyone, regardless of poor or rich, can participate in toy feasts is important in terms of revealing how advanced the level of civilization of the Turks is. In the ancient Turks, the nation did not feed the state, the state fed the nation. In the Orkhon Inscription, the Gok-Turk Khan says: "I was not sent to a rich nation. The Turkish nation was small, I increased it; it was hungry, I fed it; it was naked, I clothed it and surrounded it. Toy ceremonies were also held for reasons such as hunting ceremonies, birth, making a wish, or getting rid of trouble. Toy feasts were held not only for the lords but also among the public. Based on the Book of Dede Korkut, Orhan Şaik Gökyay listed the types of toy as follows: Khan Toys, Plunder Toys, Akin Bustards, Hunting Bustards, Wish Toys, Naming Toys, Toy Toys. One of the important activities in toy festivals is equestrian sports or similar events. Horse races, which are very important in Turkish culture, were held on *yuğ* (mourning) and toy (feast) days. The basis of this activity in the Turks is based on the fact that they are a warrior society rather than the influence of religious belief. In the ancient Turks, equestrian events were held with different methods such as flat horse races, *Gökbörü*, *Çevgen*, javelin, stallion race, *cirga tartu*, horseback archery, horseback hunting, *yar jumping*, *milkman*, *rahfan*. The institutional structure defined as consultation, council, *meşveret* and *divan* in the Seljuk and Ottoman Empires was defined as the toy council in the ancient Turks. The Toy Council appears with the constant consultation of Gazi Mustafa Kemal Atatürk and his comrades-in-arms during the period of the War of Independence. As a matter of fact, Atatürk would consult with his close friends about important decisions and if deemed appropriate, they would be signed together. In the Presidential Government System implemented today, important institutions have been established as a requirement of the speed and efficiency-oriented management approach. The most important of these institutions are the Presidential High Advisory Board, Presidential Advisors and Policy Boards. After the adoption of Islam, there were partial transformations in the socio-cultural field due to the change of religion, and this was also reflected in the toy ceremonies. For example, ceremonies for Circumcision, Ramadan and Eid al-Adha began to be held after the acceptance of Islam. With the impact of the great changes in the field of communication and technology in recent years, toy ceremony ceremonies can reach large masses, and thus, it becomes easier for toy ceremonies to be recognized and spread in different geographies. The interest of both the public and the state officials in the toy festivals, which attract wide participation in Turkish States and many provinces of our country, contributes significantly to keeping this tradition alive and transferring it from generation to generation.

KAMU KURUMLARINDA KILIK KIYAFET SERBESTLİĞİNİN ÇALIŞAN MOTİVASYONU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Deniz İrfan SAYANER YALÇIN

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
sayanerdeniz@gmail.com
Orcid ID: 0009-0005-1632-7117

Ali ÖZCAN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
ali.ozcan@nisantasi.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-3751-8148

Şerafettin SEVGİLİ

Dr., İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul, Türkiye
serafettin.sevgili@nisantasi.edu.tr
Orcid ID: 0009-0003-1268-0138

Makale Geliş Tarihi: 10/11/2023

Makale Kabul Tarihi: 24/06/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Sayaner Yalçın, D.İ. & Özcan, A. & Sevgili, Ş. (2024). Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 90-109

Öz

Bu araştırmada kamu kurumlarında kılık kıyafet serbestliğinin çalışan motivasyonu üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Genel Müdürlüğü İstanbul'da yer alan ve Türkiye'de 29 ilde şubesi bulunan bir kamu kuruluşunda çalışan kamu personelleri oluşturmaktadır. Araştırmada %95 güven seviyesini sağlamak adına en az 190 kişiye ulaşılması hedeflenmiş ve 202 kişiye ulaşılarak anket çalışması yapılmıştır. Anket formu demografik özelliklere yönelik sorulardan, kılık kıyafet uygulamasına yönelik sorulardan ve Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeğinden oluşmaktadır. Araştırmada verilerin analiz edilmesinde SPSS 27.0.1 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi kapsamında tanımlayıcı istatistikler, t-testi ve ANOVA testi, Tamhane T2 testi ve Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu çalışanların cinsiyetleri, yaşları, medeni durumu ve eğitim durumu ve unvan değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak çalışanların çalışma yılı ve maaş

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu çalışma, 18/05/2023 tarih 2023/19 sayılı ile İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurul'undan izin alınarak gerçekleştirilmiştir.

- Bu makale, "Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

değişkenlerine göre farklılık analiz edilmiştir. Araştırmada serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışırken rahat etme ve maddi yük olma durumu ile motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Rahat etmeye yönelik bulgular incelendiğinde katılımcıların %72,8'inin "evet" cevabı verdiği görülmektedir. Ancak yapılan korelasyon analizi sonucunda çalışırken rahat etme durumu ile motivasyon arasında herhangi bir ilişki tespit edilememiştir. Serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumuna yönelik bulgulara incelendiğinde katılımcıların büyük kısmının "Serbest kılık kıyafet uygulaması daha az harcamama neden oluyor." cevabını verdikleri görülmüştür. Yapılan korelasyon analizine göre de serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumu ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Serbest kıyafet uygulaması ile çalışanın çalışma arkadaşlarıyla olan ilişkisi, yöneticiyle olan ilişkisi, kamu kurumuna gelen vatandaşlarla ilişkisi ve genel çalışma disiplini ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Kılık kıyafet, serbestlik, motivasyon, kamu kurumları

THE EFFECT OF CLOTHING LIBERALISATION IN THE PUBLIC SECTOR ON EMPLOYEE MOTIVATION

Abstract

In this study, it is aimed to examine the effect of freedom of dress code on employee motivation in public institutions. Descriptive survey model was used in the research. The population of the research consists of public employees working in a public organization whose headquarters is located in Istanbul and has branches in 29 provinces in Turkey. In order to ensure 95% confidence level in the research, it was aimed to reach at least 190 people and a survey was conducted by reaching 202 people. The questionnaire form consists of questions about demographic characteristics, questions about the dress code practice and the Multidimensional Work Motivation Scale. SPSS 27.0.1 package program was used to analyze the data. Descriptive statistics, t-test and ANOVA test, Tamhane T2 test and Pearson Correlation test were used to analyze the data. As a result of the research, no significant difference was found between the gender, age, marital status, educational status and title variables of the employees. However, the difference was analyzed according to the working years and salary variables. In the study, it was examined whether there was a significant relationship between the free dress code practice and the comfort and financial burden of the employees and their motivation. When the findings regarding comfort are analyzed, it is seen that 72.8% of the participants answered "yes". However, as a result of the correlation analysis, no relationship was found between comfort while working and motivation. When the findings regarding the financial burden of the free dress code practice were examined, it was seen that most of the participants answered, "The free dress code practice causes me to spend less". According to the correlation analysis, it was determined that there was a significant relationship between the financial burden of the free dress code practice and motivation. No significant relationship was found between the free dress code and the employee's relationship with colleagues, relationship with the manager, relationship with citizens coming to the public institution and general discipline and motivation.

Keywords: Dress, freedom, motivation, public institutions

Giriş

İnsanlık tarihi açısından giyim önemli bir yere sahiptir. Giyim insanlıkla birlikte var olmuş ve ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar önemi gün geçtikçe artmıştır. Örtünme, neredeyse insanlık tarihi kadar eski bir insan özelliğidir ve dünya çapında uygulanmaktadır

(Haddadadil, 1988, s. 11). Toplumsal kültürün bir parçası olan giyim kuşam, saç modeli, aksesuar, makyaj gibi başa ve ayağa giyilen pek çok şeyi içermektedir. Giyim sadece bir meta değil, önemli bir sosyal meseledir. Giyim, bir gruba ait olmanın sosyal bir sembolü olarak görülür. Kişinin duygularını, statüsünü, kabilesini, cinsiyetini, bölgesini, ulusunu ve medeniyetini temsil edebilen ve ortaya koyabilen önemli bir semboldür (Abalı, 2009, s. 14). Giyinme ihtiyacı yalnızca sosyal ve toplumsal hayatta değil aynı zamanda çalışma ortamında da önemli bir yere sahiptir. Çalışma ortamında rahat olan insanlar, işe daha motive olmuş olup böylelikle daha etkin ve verimli çalışmaktadırlar. Acun (2014)'a göre; "motive olmuş çalışanların bulunduğu kurum ve kuruluşlar daha kaliteli hizmet sunduklarından daha başarılı olmaktadır." Buna göre; kamu hizmetlerinin vatandaşa en iyi şekilde sunulması ve vatandaş memnuniyetinin artırılması için çalışanların motive edilmesi gerekmektedir (Yüksel, 2000, s. 15). Kamu kuruluşlarının iyiliği ve kalitesi vatandaşa sunduğu hizmetlerle değerlendirilmektedir. Vatandaşlar, işini motive olmuş ve mutlu bir şekilde yapan kamu çalışanından aldıkları kamu hizmetinden memnun kalırlar ve böylelikle kamu kurumlarına olan güven artar (Acun, 2014, s. 2). İş yerindeki kılık kıyafet serbestliği, çalışanların motivasyonunu etkileyebilir. Rahat bir kıyafet seçimi genellikle çalışanların kendilerini daha iyi hissetmelerine ve işlerine odaklanmalarına yardımcı olabilir. Ancak, bazı durumlarda resmi bir giyim kodu, profesyonellik ve ciddiyet hissiyatını artırabilir. Özetle, kılık kıyafet politikasının motivasyon üzerindeki etkisi kurumun kültürüne ve bireysel tercihlere bağlı olarak değişebilir.

Türkiye'de kamu kurumlarında çalışanların kılık kıyafetlerine yönelik düzenlemeler söz konusudur ve bu düzenlemeler kapsamında kamu personelinin giyinmesi esastır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda Anayasa'ya uygun olarak 12 Mayıs 1982 tarihinde "*Kıyafet mecburiyeti*" başlığı ile eklenen bir madde ile değişiklik yapılmış, kamu görevlilerine kanun, tüzük ve yönetmeliklerin belirlediği kılık ve kıyafet kurallarına uyma zorunluluğu getirilmiştir (Devlet Memurları Kanunu). 1982 tarihinden günümüze kadar bahsi geçen kıyafet mecburiyetinde bazı değişimler olmuştur. Kamu kurumlarında son yıllarda uygulanan kılık kıyafet serbestliği, çalışanların çeşitli örgütsel davranış ve tutumları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu araştırmada kamu kurumlarında kılık kıyafet serbestliğinin çalışanların iş motivasyonlarını ne yönlü etkilediği sorusuna cevap aranacaktır. Literatürde motivasyon kavramıyla ilgili birçok araştırma olmasına rağmen kılık kıyafet ve motivasyon kavramlarını bir arada ele alan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple çalışma sonunda elde edilecek verilerin literatüre katkı sağlayacağı ve günümüz şartları göz önüne alınarak kamu sektöründe kılık kıyafet ile ilgili yapılacak yönetmelik değişikliklerine ışık tutacağı düşünülmektedir.

Çalışan Motivasyonunun Tanımı

Baron (1991, s. 1), motivasyonun modern örgütsel araştırmaların en temel ilgi alanlarından biri olduğuna inanmaktadır. Moorhead ve Griffin (1998, s. 26), yönetim girişimlerinin öncelikle çalışanların motivasyonunu artırmaya yönelik olması gerektiğini, böylece örgütsel hedeflerin belirleneceğini ve bunların genel verimliliğe katkıda bulunacağını belirtmektedir.

Schein (2006, s. 188), iş motivasyonuna ilişkin farklı görüşlerin altında yatan dört temel felsefe olduğunu belirtmiştir. Bu dört farklı görüşü rasyonel-ekonomik insan, sosyal insan, kendini gerçekleştiren insan ve karmaşık insan olarak açıklamıştır. Yazarlar, rasyonel-iktisadi insan yaklaşımının, ekonomik kaygıların çalışanları motive edebileceğini varsaydığını, dolayısıyla karar alma süreçlerinde rasyonel ekonomik olanı dikkate aldıklarını belirtmektedir. Sosyal insan varsayımı, sosyal ihtiyaçların çalışanları güçlü bir şekilde motive ettiğini gösterir. Bu bakış açısı, çalışanların işyeri olarak tatmin edici bir sosyal ilişki sürdürebilecekleri bir ortam oluşturmaya odaklanmaktadır. Kendini gerçekleştiren insan varsayımı, çalışanların içsel motivasyonları

olduğu için başarılarının onları tatmin ettiğini söylemektedir. Bu bakış açısının birincil özelliği, ödül sistemlerinin yüksek oranda performans odaklı olmasıdır. Karmaşık insan yaklaşımı, çalışanları motive eden farklı faktörlerin olduğunu ve bu motivasyonların zaman içinde değiştiğini söylemektedir. Bu perspektifin destekçileri, çalışma ortamının yüksek derecede karar verme özerkliği ile tanımlanması gerektiğinde ısrar etmektedir.

Yukarıda belirtilen bakış açılarıyla ilgili olarak, bazı bilim adamları yeni motivasyon tanımları yapmışlardır. Schultz ve Schultz (1998, s. 11), işyeri ve kişisel faktörlerin kombinasyonunun, çalışanın çalışma ortamındaki davranışını gösterdiği motivasyonun gerçek anlamını açıkladığını tanımlamıştır. Hedeflere veya ödüllere ulaşma isteği, motivasyonun bir tanımıdır. Davranışçı bakış açısına göre, ödüllendirilmeyen veya cezalandırılmayan çalışan davranışı sönme eğilimindeyken, ödüllendirilen davranış tekrarlanacaktır.

İşle ilgili davranışı başlatan ve biçimini, yönünü, yoğunluğunu ve süresini belirleyen iç ve dış güçler kümesi, iş motivasyonunun bir tanımıdır (Pinder, 1998, s. 46). Bu açıklama yalnızca iş bağlamına atıfta bulunur ve iş davranışını belirleyen içsel ve dışsal etkilerden etkilenir. Tüm çalışanların ortak güdülleri şunlardır: iş bazında gerçekleştirilen belirli bir kişisel gelir düzeyine ulaşmak, işte daha fazla ilerlemek için çıkarlar, görevlerin yerine getirilmesinde bağımsızlık derecesi, kişisel onay fırsatları vb. bireyin güdüsü ve bunlar herhangi bir bilimsel güdüleme kuramında çeşitli açılardan ele alınır.

Motivasyon, eylemi teşvik eden insani duygu veya ihtiyaç anlamına gelen "güdü" kelimesinin türetilmesiyle ilgilidir. Kanfer'e (1990, s. 89) göre motivasyon, şirketin hedefine ulaşma isteğidir. Güdüler her zaman belirli davranışlara neden olur. Psikolojik faktör açısından, duygular, içgüdüler vb. şeklinde farklıdır. Çoğu zaman insanlar bir şeyi neden yaptıklarını bile anlamazlar ya da niyetlerini açıklayamadıklarını bildiklerini dahi bilmemektedirler. Motivasyon, insan davranışını belirleyen, tutan ve hedef alan dürtüdür. Davranış ve ihtiyaçların karşılanması arasındaki ilişkiler olgusundan kaynaklanır.

Motivasyonun özü insan ihtiyaçlarıdır. Karmaşık bir süreç olarak motivasyon, her zaman karşılıklı ilişki içinde olan farklı ihtiyaçlara dayanmaktadır. Görevlerin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için bireyin formda olması gerekir. Görevlerini yapacak beceriye sahip değilse, bu ona hiçbir saik ve teşvikte yardımcı olmamaktadır (Kaplan, 2007, s. 84-87). Farklı olarak, bu, uğraşılan tüm fiziksel ve psikolojik yönlerin, kişinin kendi içinde veya tüm işletmede bir tepkiye yol açtığı anlamına gelmektedir. Tepki olumlu veya olumsuz olabilir ve bu, farklı performans ve motivasyon seviyelerine yol açmaktadır.

Kıyafet Yükümlülüğünün Hukuki Temelleri

Geleneksel toplumlardan farklı olarak günümüz devlet teşkilatı ve bürokrasisi hâkim bir dikey yapıya ve geniş bir yatay yapıya kavuşmuştur. Yönetim denen araç, hayatın her alanında olduğu gibi büyük bir organizasyon gerektirir. Her yerleşim yerinde ve hayatın her alanında örgütlü geniş bir yapı ortaya çıkmıştır (Kızılyel, 2016, s. 284).

Yönetim tüzel kişilik olduğu için hayalidir. Resmi görevli olarak adlandırılan gerçek kişiler, fiilen var olmayan bu tüzel kişi adına faaliyetlerde bulunurlar. İdare adına yetki kullanan bu görevlilerin çalışma esasları, hak ve görevleri kanunla düzenlenir. Görevleri gereği kendilerine getirilen bazı kısıtlamalar vardır. Bu sınırlardan biri de kıyafet yönetmeliğidir.

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda Anayasa'ya uygun olarak 12 Mayıs 1982 tarihinde "Kıyafet mecburiyeti" başlığı ile eklenen bir madde ile değişiklik yapılmış, kamu görevlilerine kanun, tüzük ve yönetmeliklerin belirlediği kılık ve kıyafet kurallarına uyma zorunluluğu getirilmiştir (Devlet Memurları Kanunu, 1965). Kanunun ilk baskısında yer almayan düzenleme,

personel yönetiminde önemli bir yere sahip olan kılık kıyafet görev ve sorumluluğunun kanunda yer alması gerektiği gerekçesiyle kabul edilmiştir (Kızılyel, 2016, s. 293).

1982 yılında yayınlanan 17849 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik'in 5. maddesi, erkekler ve kadınlar için ayrı kıyafet kuralları öngörmektedir. Maddenin ilk halinin kadınlar için olan bölümü *"Kadınlar; Elbiseler temiz, düzgün, ütülü, sade; ayakkabılar ve/veya çizmeler sade ve normal topuklu, boyalı; görev mahallinde baş daima açık, saçlar düzgün taranmış veya toplanmış; tırnaklar normal kesilmiş olur. Ancak bazı hizmetler için özel iş kıyafeti varsa görev sırasında kurum amirinin izni ile bu kıyafet kullanılır. Pantolon, kolsuz ve çok açık yakalı gömlek, bluz veya elbise giyilmez. Etek boyu dizden yukarı ve yırtmaçlı olamaz. Terlik tipi (sandalet) ayakkabı giyilmez."*dir. Erkekler için olan bölümü ise *"Elbiseler temiz, düzgün, ütülü ve sade; ayakkabılar kapalı, temiz ve boyalı giyilir. Sandalet veya atkılı ayakkabı giyilmez. Bina içinde ve görev mahallinde baş daima açık bulundurulur. Kulak ortasından aşağıda favori bırakılmaz. Saçlar, kulağı kapatmayacak biçimde ve normal duruşta enseden gömlek yakasını aşmayacak şekilde uzatılabilir, temiz, bakımlı ve taranmış olur. Her gün sakal tıraşı olunur ve sakal bırakılmaz. Bıyık tabii olarak bırakılır, uzunluğu üst dudak boyunu geçemez, üstten alınmaz, yanlar üst dudak hizasında olur, alt uçları dudak hizasından kesilir. Kravat takılır, kravatı örtecek şekilde balıkçı yaka veya benzeri süveterler giyilmez. Hizmet gereğine uygun olarak verilmişse tek tip elbise giyilir. Bina içinde ceketsiz, gömleksiz, kravatsız ve çorapsız dolaşmaz."*dir (Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik, 1982).

Tarihsel süreçte bahsedilen Yönetmelikte bazı serbestleşme çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle ilk serbestleşme, 7 Ağustos 1991 tarihli ve 91/2048 sayılı karar ile erkek personelin bina içinde ceketsiz dolaşmalarını mümkün kılan değişikliktir. Kadın personel için ise serbestleşmeye ilk adım 10 Aralık 2001 tarih ve 2001/3459 sayılı karar ile pantolon giyme yasağının ortadan kaldırılmasıdır. Artık kadınlar da pantolon giyebilmektedir. 8 Ekim 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile kadın çalışanlar için büyük değişimler söz konusu olmuştur. Değişikliğe göre kadınlar için başı açık olma zorunluluğu kaldırılmıştır. Öte yandan, kadın memurların giyeceği elbise, pantolon, eteğin temiz, ütülü ve sade olması, ayakkabı ve çizmelerin sade ve normal topuklu olması ile boyalı olmasını öngören düzenleme hükümleri kaldırılmıştır. Ancak günümüzde sıklıkla kullanılan kot ve benzeri pantolonların giyilmesi kadın çalışanlar için hala yasaktır. Ancak erkek çalışanlar için böyle bir sınırlama yoktur. Yönetmeliğe bakıldığında sorumluluk sadece giyim ile sınırlı değildir. Saç ve sakalın nasıl olması gerektiğinin de çerçevesi belirtilmiştir. Ancak erkek çalışanların daha rahat olabilmeleri adına Danıştay 2. Dairesinin 18 Kasım 2020 tarihli ve 2020/3432 sayılı kararı ile *"Kulak ortasından aşağı favori bırakılmaz. Saçlar, kulağı kapatmayacak biçimde ve normal duruşta enseden gömlek yakasını aşmayacak şekilde uzatılabilir."* hükmü iptal edilmiştir. Buna ek olarak *"Her gün sakal tıraşı olunur ve sakal bırakılmaz."* hükmü de Danıştay On ikinci Dairesinin 20 Nisan 2022 tarihli ve 2022/2247 sayılı kararı ile iptal edilmiştir (Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik, 2013).

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, kamu kurumlarında kılık kıyafet serbestliğinin çalışan motivasyonu üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik olarak betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma'nın evrenini; Genel Müdürlüğü İstanbul'da yer alan ve Türkiye'de 29 ilde şubesi bulunan bir kamu kuruluşunda çalışan kamu personeli oluşturmaktadır. Araştırmanın

örnekleminin belirlenmesinde tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden kolayda örnekleme seçilmiştir. Kolayda örnekleme, ulaşılabilen herkesin örnekleme dahil edildiği yöntemdir (Tutar ve Erdem, 2020, s. 245). Bu yöntemle 230 kişiye ulaşılmış ancak hatalı olduğu tespit edilen anketler elenerek 202 anket geçerli kabul edilmiştir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) çalışmalarında sonsuz evren için %95 güven seviyesinde en az 190 kişiye ulaşılması gerektiğini belirtmiş, bu çalışmada 202 kişiye ulaşılarak anket çalışması yapılmıştır. Anket formu hazırlanırken öncelikle konuyla ilgili literatür incelenmiş, bir kısım kamu çalışanıyla ön görüşme yapılmış ve elde edilen verilerle konuya ilişkin güncel ve doğru bilgilere ulaştırılabileceği düşünülen 3 bölümden oluşan bir anket formu oluşturulmuştur.

Veri Toplama Araçları

Birinci bölümde, kamu çalışanlarına ait cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumu bilgilerinden oluşan demografik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde serbest kılık kıyafetin çalışanı rahat ettirme durumu, maddi yük olma durumu ve çalışma ortamına etkisi ile ilgili sorular sorulmuştur. Üçüncü bölüm ise Çok Boyutlu İş Motivasyon Ölçeğinden oluşmaktadır. Ölçek sorularının kullanım izni alınmıştır.

Çok Boyutlu İş Motivasyon Ölçeği (ÇBİMÖ): Kamu kurumlarında kılık kıyafet serbestliğinin çalışan motivasyonu üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla Gagné, Forest, Gilbert, Aubé, Morin ve Malorni tarafından 2010 yılında geliştirilen, Şekercioğlu ve Çivilidağ (2017) tarafından da Türkçeye uyarlanan “Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeği” kullanılmıştır. Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeği 19 maddeden oluşmakta olup, 7’li likert tip ölçek kullanılmıştır. Ölçek; 1: Hiç Uygun Değil, 2: Çoğunlukla Uygun Değil, 3: Uygun Değil, 4: Orta, 5: Uygun, 6: Oldukça Uygun ve 7: Tamamen Uygun şıklarından meydana gelmektedir.

Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeğinin alt boyutları; “Motive Olamama”, “İçsel Motivasyon”, “Dışsal Düzenleme-Sosyal”, “Kişisel Düzenleme”, “Dışsal Düzenleme-Maddesel”, “İçe Yansıtılan Düzenleme” şeklindedir.

Anket, 22 Mayıs 2023 ve 23 Haziran 2023 tarihleri arasında Google forms ile kullanıcılara ulaştırılmıştır. Anket çalışmasının etik kurallara uygunluğu Nişantaşı Üniversitesi Etik Kurulu’nun 18.05.2023 ve 2023/19 sayılı yazısı ile onaylanmıştır.

Uygulama ve Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analiz edilmesinde SPSS 27.0.1 paket programı kullanılmıştır. Verilerin analiz edilmesi kapsamında tanımlayıcı istatistikler, t-testi, tek yönlü ANOVA testi, Tamhane T2 testi ve Pearson Korelasyon testi kullanılmıştır. Parametrik test tercihinde ölçeğin ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri dikkate alınmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında yer alması nedeniyle normal dağılım koşullarının sağlandığı varsayılmış ve parametrik testler uygulanmıştır. Çok Boyutlu İş Motivasyonu Ölçeği bu araştırmada 202 kişiye uygulanmış ve analiz sonucunda Cronbach’s Alpha değeri 0,78 olarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Tablo 1: Demografik Özelliklere Yönelik Bulgular

	Frekans	%
Cinsiyet		
Kadın	106	52,5
Erkek	96	47,5
Yaş		
18-25	8	4,0
26-35	52	25,7

Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi

36-49	96	47,5
50 ve üzeri	46	22,8
Medeni Durum		
Bekar	138	68,3
Evli	64	31,7
Eğitim Durumu		
İlköğretim	20	9,9
Ortaöğretim	30	14,9
Ön lisans	126	62,4
Lisans	26	12,9
Çalışma Yılı		
1-4 yıl	34	16,8
5-9 yıl	38	18,8
10-19 yıl	56	27,7
20 yıl ve üzeri	74	36,6
Unvan Durumu		
Memur	134	66,3
Şef Yardımcısı	20	9,9
Şef	14	6,9
Müdür Yardımcısı	34	16,8
Gelir Durumu		
9.000-14.000 TL	58	28,7
15.000-20.000 TL	92	45,5
21.000-26.000 TL	36	17,8
27.000 TL ve üzeri	16	7,9

Katılımcıların %52,5'si kadın ve %47,5'i erkektir. Katılımcıların %4'sü 18-25 yaş arasında, %25,7'si 26-35 yaş arasında, %47,5'i 36-49 yaş arasında ve %22,8'i 50 ve üzeri yaşındadır. Katılımcıların %31,7'si evli ve %68,3'ü bekadır. Katılımcıların %9,9'u ilköğretim, %14,9'u ortaöğretim, %62,4'u ön lisans ve %12,9'u lisans mezunudur. Katılımcıların %16,8'i 1-4 yıl, %18,8'i 5-9 yıl, %27,7'si 10-19 yıl ve %36,6'sı 20 yıl ve üzeri çalışma yılına sahiptir. Unvan durumuna yönelik bulgular incelenmiştir. Buna göre katılımcıların %66,3'ü memur, %9,9'u şef yardımcısı, %6,9'u şef ve %16,8'i müdür yardımcısı olarak görev almaktadır. Katılımcıların %28,7'si 9.000-14.000 TL arasında, %45,5'i 15.000-20.000 TL arasında, %17,8'i 21.000-26.000 TL ve %7,9'u 27.000 TL ve üzeri gelire sahiptir. Anket çalışması 2023 yılı temmuz ayından önce uygulandığı için o tarihlerde en düşük devlet memuru maaşı 9 bin 105 Türk Lirasıdır (Doğan, 2022).

Tablo 2: Serbest Kılık Kıyafet Uygulamasının Çalışırken Rahat Etme Durumuna Yönelik Bulguları

	Frekans	%
Evet	147	72,8
Hayır	6	2,98
Kısmen	49	24,3

Serbest kılık kıyafet uygulamasını çalışırken rahat etme durumuna yönelik bulgular incelenmiş ve katılımcıların %72,8'i evet cevabını vermiştir.

Tablo 3: Serbest Kılık Kıyafet Uygulamasının Maddi Yük Olma Durumuna Yönelik Bulguları

	Frekans	%
Serbest kılık kıyafet uygulaması daha az harcama yapmama neden oluyor.	110	54,5
Serbest kılık kıyafet uygulaması daha fazla harcama yapmama neden oluyor.	28	13,9
Serbest kılık kıyafet uygulaması harcamamı değiştirmedim.	64	31,7

Serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumu incelendiğinde; katılımcıların büyük kısmının (%54,5) “serbest kılık kıyafet uygulaması daha az harcama yapmama neden oluyor”, % 31,7’sinin ise “serbest kıyafet uygulaması harcamalarını değiştirmedim” cevabını verdiği görülmüştür.

Tablo 4: Serbest Kılık Kıyafet Uygulamasının Çalışma Ortamına Etkisine Yönelik Bulgular

	Frekans	%
Çalışma Arkadaşlarıyla İlişkiye Olan Etkisi		
Etkisi olmadı	8	4
Olumlu etkiledi	138	68,3
Olumsuz etkiledi	56	27,7
Yöneticiyle İlişkiye Olan Etkisi		
Etkisi olmadı	20	9,9
Olumlu etkiledi	142	70,3
Olumsuz etkiledi	40	19,8
Kamu Kurumuna Gelen Vatandaşlarla İlişisine Olan Etkisi		
Etkisi olmadı	26	12,9
Olumlu etkiledi	122	60,4
Olumsuz etkiledi	54	26,7
Genel Çalışma Disiplinine Olan Etkisi		
Etkisi olmadı	32	15,8
Olumlu etkiledi	80	39,6
Olumsuz etkiledi	90	44,6

Serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışma ortamına etkisine yönelik bulgular incelenmiştir. Katılımcıların %68,3’ü çalışma arkadaşlarıyla olan ilişkisine, %70,3’ü yöneticiyle olan ilişkisine, %60,4’ü kamu kurumlarına gelen vatandaşlara olan etkisine ve %39,6’sı genel çalışma disiplinine olumlu etkisi olduğunu belirtmiştir.

Hipotezlere ait bulgular

Hipotez 1: Kamu kurumlarında çalışanların cinsiyetleri ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 5: ÇBİMÖ Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Gruplar	N	X	ss	t	t-testi sd.	p
Motive Olamama	Kadın	106	2,314	1,35	1,745	200	0,083
	Erkek	96	2,000	1,19			
Kişisel Düzenleme	Kadın	106	3,817	2,02	-1,834	200	0,068
	Erkek	96	4,333	1,96			
İçsel Motivasyon	Kadın	106	3,345	1,44	-0,590	200	0,556
	Erkek	96	3,479	1,76			
İçe Yansıtılan Düzenleme	Kadın	106	4,358	2,01	-0,901	200	0,369
	Erkek	96	4,611	1,96			

Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi

Dışsal Düzenleme-Maddesel	Kadın	106	3,018	1,62	0,439	200	0,661
	Erkek	96	2,916	1,68			
Dışsal Düzenleme-Sosyal	Kadın	106	2,786	1,55	1,106	200	0,270
	Erkek	96	2,541	1,58			

Tablo 5'te görüleceği üzere cinsiyet değişkenine göre, motive olamama, içsel motivasyon, dışsal düzenleme sosyal, kişisel düzenleme, dışsal düzenleme maddesel, içe yansıtılan düzenleme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre çalışanların cinsiyetlerine göre motivasyon algıları farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Yani araştırmaya katılan kamu personelinin cinsiyetine göre motivasyon algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığından H_1 hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 2: Kamu kurumlarında çalışanların yaşları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 6: ÇBİMÖ Puanlarının Yaşa Göre ANOVA Testi Sonuçları

Yaş	N	X	St.	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
18-25	8	2,647	0,72	G. Arası	9,557	3	3,186		
26-35	52	3,552	1,12	G. İçi	266,45	198	1,346		
36-49	96	3,324	1,12	Toplam	276,007	201		2,367	0,072
50 ve 50 +	46	3,053	1,32						
Toplam	202	3,294	1,17						

Tablo 6'da kamu kurumlarında çalışanların yaşları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre kamu kurumlarında çalışanların yaşları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($F=2,367$; $p=0,072>0,05$). Farklı yaş grubunda olan kamu çalışanlarının benzer bir motivasyon algısına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Çalışanların yaşları ve motivasyon algıları arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığından H_2 hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 3: Kamu kurumlarında çalışanların eğitim durumu ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 7: ÇBİMÖ Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Eğitim Durumu	N	X	St.	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
İlköğretim	20	2,917	1,20	G. Arası	4,964	3	1,655		
Ortaöğretim	30	3,533	1,30	G. İçi	271,043	198	1,369		
Önlisans	126	3,2736	1,11	Toplam	276,007	201		1,209	0,308
Lisans	26	3,4118	1,23						
Toplam	202	3,2947	1,17						

Tablo 7’de kamu kurumlarında çalışan personelin eğitim durumları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre, kamu kurumlarında çalışanların eğitim durumları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($F=1,209$; $p=0,308>0,05$). Farklı yaş grubunda olan kamu çalışanlarının benzer bir motivasyon algısına sahip olduğunu ifade etmek mümkündür. Çalışanların yaşları ve motivasyon algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığından H_3 hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 4: Kamu kurumlarında çalışanların çalışma yılı ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 8: ÇBİMÖ Puanlarının Çalışma Yılı Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Çalışma yılı	N	X	St.	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
1-4 yıl	34	3,643	0,85	G. Arası	10,507	3	3,502		
5-9 yıl	38	3,430	1,17	G. İçi	265,500	198	1,341		
10-19 yıl	56	3,350	1,27	Toplam	276,007	201		2,612	0,048
20 yıl ve üzeri	74	3,022	1,17						
Toplam	202	3,294	1,17						

Tablo 8’de kamu çalışanlarının çalışma yılları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan ANOVA testi sonucunda, $p<0,05$ olarak bulunduğu için kamu çalışanlarının çalışma yılları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=3,462$; $p=0,048<0,05$). Bu farkın kaynağını görmek için ve varyanslar homojen dağılmadığından Post Hoc testlerinden Tamhane T2 testi yapılmıştır. Yapılan test sonucuna göre, 1-4 yıl arasında çalışan kamu personeli ile 20 yıl ve üzeri çalışan kamu personeli arasında motivasyon açısından anlamlı bir farklılık gözlenmektedir. 1-4 yıl arasında çalışan kamu personelinin motivasyonlarının 20 yıl ve üzeri çalışandan daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Sonuç olarak H_4 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 5: Kamu kurumlarında çalışanların unvanları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 9: ÇBİMÖ Puanlarının Unvan Durumuna Göre ANOVA Testi Sonuçları

Unvan	N	X	St.	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Memur	134	3,385	1,20	G. Arası	7,544	3	2,515		
Şef Yard.	20	3,152	1,35	G. İçi	268,463	198	1,356		
Şef	14	3,563	0,88	Toplam	276,007	201		1,855	0,139
Müdür Yrd.	34	2,910	0,95						
Toplam	202	3,294	1,17						

Tablo 9’da kamu çalışanlarının unvanları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan ANOVA testi sonucunda, kamu kurumlarında çalışanların

Kamu Kurumlarında Kılık Kıyafet Serbestliğinin Çalışan Motivasyonu Üzerindeki Etkisi

unvanları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($F=1,855$; $p=0,139>0,05$). Kamu çalışanlarının farklı unvana sahip olmaları motivasyon algıları üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Farklı unvanda görev alan kamu çalışanlarının benzer bir motivasyon algısı olduğu ifade edilebilir. H_5 hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 6: Kamu kurumlarında çalışanların medeni durumları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 10: ÇBİMÖ Puanlarının Medeni Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları

Alt boyutlar	Gruplar	N	X	ss	t-testi		
					t	sd.	p
Motive Olamama	Evli	64	2,0417	1,09	-0,928	200	0,354
	Bekar	138	2,222	1,36			
Kişisel Düzenleme	Evli	64	4,125	1,97	0,300	200	0,765
	Bekar	138	4,033	2,02			
İçsel Motivasyon	Evli	64	3,614	1,69	1,243	200	0,215
	Bekar	138	3,314	1,55			
İçe Yansıtılan Düzenleme	Evli	64	4,500	2,045	0,104	200	0,917
	Bekar	138	4,468	1,97			
Dışsal Düzenleme-Maddesel	Evli	64	3,260	1,74	1,711	200	0,089
	Bekar	138	2,835	1,59			
Dışsal Düzenleme-Sosyal	Evli	64	2,947	1,80	1,722	200	0,087
	Bekar	138	2,541	1,43			

Tablo 10'da kamu çalışanlarının medeni durumları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Buna göre çalışanların medeni durumlarına göre motivasyon algıları farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Katılımcıların evli veya bekar olmaları motivasyon algıları üzerinde farklılık yaratmadığından H_6 hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 7: Kamu kurumlarında çalışanların maaşları ile motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Tablo 11: ÇBİMÖ Puanlarının Maaş Durumlarına Göre ANOVA Testi Sonuçları

Maaş	N	X	St.	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
9.000 - 14.000 TL	58	3,369	1,06	G. Arası	13,756	3	4,585		
15.000 - 20.000 TL	92	3,414	1,17	G. İçi	262,251	198	1,324		
21.000 - 26.000 TL	36	2,745	1,08	Toplam	276,007	201		3,462	0,017
27.000 TL ve üzeri	16	3,573	1,41						
Toplam	202	3,294	1,17						

Tablo 11’de kamu çalışanlarının maaşları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan ANOVA testi sonucunda, $p < 0,05$ olarak bulunduğu için kamu çalışanlarının maaşları ile motivasyon algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F=3,462$; $p=0,017 < 0,05$). Bu farkın kaynağını görmek için ve varyanslar homojen dağılmadığından Post Hoc testlerinden Tamhane T2 testinden faydalanılmıştır. Yapılan testi sonuçlarına göre, 15.000-20.000 TL aralığında maaş alanlar ile 21.000-26.000 TL aralığında maaş alanlar arasında motivasyon açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere maaşları 15.000-20.000 TL aralığında olan çalışanların motivasyonlarının 21.000-26.000 TL aralığında olan çalışanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer maaş oranları incelendiğinde çalışanların motivasyonlarına göre anlamlı bir fark söz konusu değildir. H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

Hipotez 8: Serbest kılık kıyafet uygulamasında kamu çalışanlarının çalışırken rahat etme durumu ile motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 12: Serbest Kıyafet Uygulamasında Çalışırken Rahat Etme Durumu ile Motivasyon Algısı Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
	Pearson r	-0,086
Serbest kılık kıyafet uygulamasında çalışırken rahat etme durumu	p	0,222
	n	202

Tablo 12’de verilen Pearson Korelasyon analizinden de anlaşılacağı üzere kamu kurumlarında çalışanların serbest kıyafet uygulamasında çalışırken rahat etme durumu ile iş motivasyon düzeyleri arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir ($p=0,222 > 0,05$). Bu bulguya göre H_8 hipotezi reddedilmiştir. Bu soruya “Evet” diyen kamu çalışanları 147 kişi, “Hayır” diyen 6 kişi, “Kısmen” diyen ise 49 kişi olmasına rağmen motivasyonları ile kıyafetleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Hipotez 9: Serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumu ile kamu çalışanlarının motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 13: Serbest Kıyafet Uygulamasının Maddi Yük Olma Durumu ile Kamu Kurumlarında Çalışanların Motivasyonları Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
	Pearson r	0,163
Serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumu	p	0,010
	n	202

Tablo 13’te verilen Pearson Korelasyon analizinden anlaşılacağı üzere serbest kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumu ile kamu kurumlarında çalışanların motivasyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p=0,010 < 0,05$). Bu bulguya göre H_9 hipotezi kabul edilmiştir. Serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumuna katılımcıların büyük kısmının (%54,5) “serbest kılık kıyafet uygulaması daha az harcama yapmama neden oluyor” cevabını verdiği de göz önünde bulundurularak çalışanların iş yeri kıyafeti için ek bir maliyet oluşturmuyor olmalarının motivasyonlarına pozitif bir etki yarattığı söylenebilir.

Hipotez 10: Serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışanın çalışma arkadaşlarıyla ilişkisine etkisi ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 14: Serbest Kıyafet Uygulamasının Çalışanın Çalışma Arkadaşlarıyla İlişkisine Etkisi ile Motivasyonları Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
Çalışma Arkadaşlarıyla İlişkisine Etkisi	Pearson r	0,113
	p	0,109
	n	202

Tablo 14’te yer alan analizden de anlaşılacağı üzere kamu kurumlarında çalışanların serbest kıyafet uygulamasının çalışanın çalışma arkadaşlarıyla ilişkisine etkisi ile iş motivasyon düzeyleri arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir ($p=0,222>0,05$). Bu bulguya göre H_{10} hipotezi reddedilmiştir. Bu soruya katılımcıların büyük çoğunluğu “Etkilemedi” (%68,3) cevabını vermiş olmalarına rağmen motivasyonları ile kıyafetleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Hipotez 11: Serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışanın yöneticisi ile ilişkisine etkisi ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 15: Serbest Kıyafet Uygulamasının Çalışanın Yöneticisi ile İlişkisine Etkisi ile Motivasyonları Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
Yöneticisi ile İlişkisine Etkisi	Pearson r	0,066
	p	0,605
	n	202

Tablo 15’de gösterilen analizinden de anlaşılacağı üzere serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışanın yöneticisiyle ilişkisine etkisi ile motivasyonları arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. ($p=0,605>0,05$) Bu bulguya göre H_{11} hipotezi reddedilmiştir. Bu soruya “Olumlu etkiledi” diyen kamu çalışanları %70,3 olmasına rağmen çalışanların yöneticisiyle ilişki durumu ile motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Hipotez 12: Serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışanın kuruma gelen vatandaş ile ilişkisine etkisi ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 16: Serbest Kıyafet Uygulamasının Çalışanın Kamu Kurumuna Gelen Vatandaşla İlişkisine Etkisi ile Motivasyonları Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
Çalışanın Kamu Kurumuna Gelen Vatandaşla İlişkisine Etkisi	Pearson r	0,077
	p	0,253
	n	202

Tablo 16’da gösterilen analizinden de anlaşılacağı üzere serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışanın kamu kurumuna gelen vatandaş ile ilişkisine etkisi ile motivasyonları arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir ($p=0,253>0,05$). Bu bulguya göre H_{12} hipotezi reddedilmiştir.

Hipotez 13: Serbest kılık kıyafet uygulamasının genel çalışma disiplinine etkisi ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

Tablo 17: Serbest Kıyafet Uygulamasının Genel Çalışma Disiplinine Etkisi ile Motivasyon Arasındaki İlişkiyi Açıklayan Pearson Korelasyon Analizi

		Motivasyon
Genel Çalışma Disiplinine Etkisi	Pearson r	0,092
	p	0,097
	n	202

Tablo 17’de verilen Pearson Korelasyon analizinden de anlaşılacağı üzere serbest kıyafetin genel çalışma disiplinine etkisi işe motivasyon arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir ($p=0,097>0,05$). Bu bulguya göre H_{13} hipotezi reddedilmiştir. Bu soruya katılımcıların çoğunluğu “Olumsuz Etkiledi” cevabını verseler de analiz sonuçlarına göre motivasyon ile bir ilişki bulunamamıştır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada kamu kurumlarında kılık kıyafet serbestliğinin çeşitli değişkenlere göre çalışan motivasyonu üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, yapılan t-testi ve ANOVA testi sonuçlarına göre kamu çalışanlarının cinsiyetleri, yaşları, medeni durumu, eğitim durumu ve unvanları ile motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Devlet memurluğunun eşitlik ilkesine göre yönetilmesi, demografik ve çalışma özelliklerine göre motivasyon algısının değişmemesinin önemli bir nedeni olarak gösterilebilir. Kamu çalışanları benzer haklara ve benzer vatandaş ilişkisine sahiptirler (Gözübüyük ve Tan, 2011, s. 12). Diğer yapılan çalışmalarda da aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Köse (2019, s. 144), araştırmasında yaş ve eğitim durumu değişkeni ile iş motivasyonu arasında anlamlı bir ilişki olmadığını belirlemiştir. Yaş değişkeni ile iş motivasyonu arasında anlamlı ilişki bulunmayan bir diğer araştırma da Alduaji (2013, s. 188) tarafından gerçekleştirilmiştir. İbicioğlu vd. (2013, s. 103) yaptığı araştırmada da yaş ve eğitim değişkeniyle katılımcıların motivasyon düzeyleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Öztürk’de (2019, s. 90) demografik özellikler ile motivasyon arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öte yandan Göksel (2021, s. 2184), medeni durum ile iş motivasyonu boyutları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Yapılan diğer ANOVA testleri sonucunda çalışma yılı ve maaş değişkeni ile motivasyon arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma yılı ile motivasyon düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tamhane T2 testi sonucunda 1-4 yıl arasında çalışan kamu personelinin motivasyonlarının 20 yıl ve üzeri çalışan personelden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna yılların tükenmişliğinin ve yaşın etkisinin olduğu söylenebilir. İbicioğlu vd (2013, s.105) ve Göksel (2021, s. 2187)’in yaptıkları farklı araştırmalarda çalışma yılının motivasyonu etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Karahan (2015, s. 85) “Kamu Kurumlarında Çalışan Memurların Motivasyon Düzeyinin İş Tatminine Etkilerine Yönelik Bir Uygulama” başlıklı araştırmasında çalışma yılı daha çok olan memurların daha az olan memurlara göre iş motivasyonlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ücret tek başına olmasa bile çalışanları motive eden en önemli kaynaklardan biridir. Çalışan emek verdiği işte hak ettiği maaşı aldığı daha motive olmuş olarak çalışır. Maaş durumu ile motivasyon düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek için yapılan Tamhane T2 testi sonucunda 15.000-20.000 TL aralığında olan çalışanların motivasyonlarının 21.000-26.000 TL aralığında olan çalışanlara göre daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Maaşı düşük olan çalışanların çalışma yılı olarak daha yeni olduğu düşünülürse yukarı da çıkan sonuçla bu sonuç örtüşmektedir. Yazıcı (2019, s. 52), bu sonuçtan farklı olarak memurların maaşları ile motivasyonları arasında herhangi bir ilişki bulunamamış, bunu da çalışanların kamuda çalışıyor olmayı kabullendikleri şeklinde yorumlamıştır.

Kansoy vd. (2008, s. 309) günün 8 saatini aynı kıyafetle geçiren çalışanların sağlık ve güvenlik için rahat ve vücut özelliklerine uygun kıyafetler tercih etmeleri gerektiğini söylemektedir. Ayrıca iş yerinde kullanılan kıyafetlerin çalışanın ruh ve beden sağlığını koruyarak çalışma verimini de artırıcı bir rol oynadığından bahsetmektedir. Bu araştırmada; katılımcıların serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışırken rahat etme durumuna yönelik bulguları

incelendiğinde, serbest kıyafetin çalışırken personelin rahat etmesini sağladığı sonucu çıkmaktadır. Ancak yapılan korelasyon analizinde serbest kıyafetle çalışırken rahat etme durumu ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Her ne kadar sonuç böyle çıksa da araştırma sonuçları, anket çalışması daha resmi bir kurumda çalışan kamu personeline uygulandığında değişiklik gösterebilir. Çünkü çalışanların serbest kılık kıyafetin rahatlığına bakış açıları çalıştıkları kurumun kurum kültürü, profesyonellik derecesi, bakan veya bürokrat gibi üst düzey yöneticilerle aynı ortamda çalışıyor ya da çalışmıyor olmaları sebebiyle farklılaşabilir. Eğer çalışan serbestleşme öncesinde de kılık kıyafet yönetmeliğine uygun bir şekilde giyinmiyorsa serbestleşme öncesi ve sonrası ayırımını yapamayabilir.

Kıyafet seçimi insanların bütçesiyle doğru orantılıdır. Kıyafet seçiminde en önemli faktör, bireyin gelir durumu ve kıyafetin fiyatıdır. Az geliri olan kişiler mecburi ihtiyaçlarını karşılamak için gelirini kullanırken geliri fazla olan insanlar beğenilerini gidermek için maddi olanaklarını kullanmaktadırlar (İci, 2019, s. 65). Aynı zamanda İci (2019, s. 35), giyim kuşama yapılan harcamanın apaçık bir şekilde insanların maddi durumunun göstergesi olduğunu; üst ve alt gelir durumuna sahip sınıfların simgesel olarak farklı olduğundan bahsetmektedir. Bu çalışmada katılımcıların serbest kılık kıyafet uygulamasının maddi yük olma durumuna yönelik bulgular incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun “serbest kılık kıyafet uygulamasının daha az harcama yapmalarına neden oluyor” cevabını işaretlediği görülmüştür. Bununla birlikte serbest kıyafetin maddi boyutu ile motivasyon ilişkisini anlamak için yapılan korelasyon analizi sonunda; serbest kıyafetin maddi yük olma durumu ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş ve bu ilişkinin pozitif yönde olduğu düşünülmüştür. Kamu çalışanı, iş yerinde giymek için kıyafet almamakta zaten mevcut olanları kullanmaktadır. Bu durum, günümüz ekonomik şartlarında kurumda giymek için ek bir para harcamayan memurları pozitif yönde etkileyebilmektedir.

Kıyafetler bir bireyin kendini ifade etme şekillerinden biridir. İnsanlar genellikle ilk izlenimlerini görsel unsurlar üzerinden oluştururlar. Bu nedenle, bir bireyin giyimi, ilk karşılaşmada diğer insanlar üzerinde etkili bir izlenim bırakabilir. Bu, iş görüşmeleri, iş toplantıları veya sosyal etkileşimlerde önemli bir rol oynar. Buna en güzel örnek olarak Nasrettin Hoca'nın “Ye Kürküm ye” fıkrası verilebilir. İş dünyasında, profesyonel bir görünüm genellikle güvenilirlik ve yetkinlikle ilişkilendirilir. Bu nedenle, iş ortamında giyim tarzı ve profesyonel kıyafet seçimi, iletişimsel bir mesaj iletebilir ve işyerindeki ilişkilere etki edebilir. Keklik (2012, s. 140), öğretim görevlileri ve öğrenciler arasında yaptığı bir çalışmada tüm öğrencilerin öğretim üyelerinden kişisel bakımlarına özen göstererek derse şık gelmelerini beklediklerini çünkü bakımlı giyinirlerse öğrencilerin derse daha çok motive olduğunu, öğretim üyesine karşı saygının artacağını sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca erkek öğrencilerin dış görünüme daha fazla dikkat ettiği, resmi giyinen hocalara daha çok güvendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada katılımcıların serbest kılık kıyafet uygulamasının çalışma ortamına etkisine yönelik bulgular çalışma arkadaşlarıyla ilişkine etkisi, yöneticisiyle olan ilişkisine etkisi ve kamu kurumuna gelen vatandaşlarla ilişkisine etkisine göre 3'e ayrılmıştır. Memurlar, serbest kıyafetin çalışma arkadaşlarıyla, yöneticileriyle ve kuruma gelen vatandaşla olan ilişkilere olumlu katkı sağladığını fakat genel çalışma disiplinini olumsuz etkilediği cevaplarını vermişlerdir. Diğer yandan bu değişkenler ile motivasyon arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığının incelenmesi için yapılan korelasyon analizleri sonucunda aralarında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Araştırma geneline bakıldığında çıkan istatistiki bilgiler ışığında kamuda serbest kılık kıyafet uygulaması çalışanın motivasyon algısı üzerinde anlamlı bir etki yaratmamaktadır. Ayrıca literatüre baktığımızda kamuda serbest kılık kıyafet uygulamasının motivasyona etkisini açıklayan bir araştırma da yoktur.

Araştırma kapsamında öneriler şu şekildedir:

• T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı önderliğinde Türkiye’de çalışan tüm kamu personeline nasıl giyinmek istediklerine dair anket uygulanarak mevcut kıyafet Yönetmeliği bu veriler ışığında revize edilmelidir.

• İleride yapılacak olan çalışmalarda kentsel ve kırsal alandaki kamu çalışanlarına anket uygulanarak farklılıklar değerlendirilebilir.

• Her ne kadar bir Yönetmeliğe tabii olsalar da kamu çalışanlarının giyimleri illere göre bile değişebilmektedir. Örneğin İstanbul’da çalışan kamu personelinin daha rahat Ankara’da çalışan kamu personelinin ise daha resmi giyindiğini gözlemleyebilmekteyiz. Bu sebeple ileride yapılacak araştırmalarda illere göre, kurumlara göre ve hatta meslek gruplarına göre daraltılmaları gidilmelidir. Çünkü kurum kültürünün de mesleğin de kılık kıyafete etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir.

• Anket sorularında detaylı bilgiler elde edilemediği için yüz yüze görüşme yöntemiyle veriler toplanmalıdır.

Kaynakça

- Abalı, N. (2009). *Geleneksellik ve modernizm açısından kılık kıyafet*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Acun, M. İ. (2014). *Kamu hastanelerinde çalışma ortamı-çalışma koşulları ve motivasyon*. (Tez No. 384024) [Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Alduaij, H. S. (2013). A study of work motivation among Kuwaiti employees. *International Journal of Business and Social Science*, 4(10), 184-188.
- Baron, R. A. (1991). Motivation in work settings: Reflections on the core of organizational research. *Motivation and Emotion*. 15(1), 1-8.
- Devlet Memurları Kanunu*. (1965). T.C. Resmi Gazete, 12056, 27.07.1965. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.657.pdf>.
- Doğan, N. (2022, Temmuz 7). En düşük memur maaşı 9 bin 105 lira. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/noyan-dogan/en-dusuk-memur-maasi-9-bin-105-lira-42097044>. Erişim tarihi: 15.09.2022.
- Göksel, A. (2021). Kamu ve özel sektörde iş motivasyonu uygulaması: Çok boyutlu bir analiz. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3). 2174-2187.
- Gözübüyük, Ş., & Tan, T. (2011). *İdare hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Haddadadil, G. A. (1988). *Çıplaklık kültürü/kültürel çıplaklık*. (Çev: Sabah Kara). İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- İbicioğlu, H., Özdaşlı, K., Dalğar, H. & Yılmaz, T. (2013). Muhasebe meslek mensuplarının içsel ve dışsal motivasyon düzeylerinin tespitine yönelik bir araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 93-105.
- İci, S. (2019). *Gençlerin kıyafet tercihleri üzerine sosyolojik bir araştırma: Cumhuriyet Üniversitesi örneği*. (Tez No. 595073) [Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik*. (1982). T.C. Resmi Gazete, 17849, 25 Ekim 1982. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17849.pdf> (20.10.2022)

- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik. (2013). T.C. Resmi Gazete, 28789, 8 Ekim 2013. Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.85105.pdf (20.10.2022)
- Kanfer, R. (1990). Motivation theory and industrial and organizational psychology. *Handbook of Industrial and Organizational Psychology*, 1(2), 75-130.
- Kansoy, O., Dirgar, E., & Kırtay, E. (2008). Progressing suitable work clothes for workers in industry. *Textile and Apparel*, 18(4), 306-310.
- Kaplan, M. (2007). *Motivasyon teorileri kapsamında uygulanan özendirme araçlarının işgören performansına etkisi ve bir uygulama*. (Tez No. 189732) [Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Karahan, F. (2015). *Kamu kurumlarında çalışan memurların motivasyon düzeyinin iş tatminine etkilerine yönelik bir uygulama*. (Tez No: 407039) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Keklik, B. (2012). Öğretim üyelerinin dış görünüşlerinin öğrenciler tarafından algılanma biçiminin incelenmesine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 129-141.
- Kızılyel, S. (2016). Kamu görevlilerinin kıyafet özgürlüğü üzerine düşünceler. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(3), 283-303.
- Köse, E. (2019). Çalışanların iş tatmini algıları ile iş motivasyonu düzeyleri arasındaki ilişkinin araştırılması. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 131-148.
- Moorhead, G., & Griffin, R. W. (1998). *Managing people and organizations: Organizational behavior*. Pennsylvania: Houghton Mifflin.
- Öztürk, A. (2019). *Motivasyon faktörlerinin sivil havacılık yer işletmelerindeki personeller üzerindeki etkileri ve bu motivasyon faktörlerinin iş performansı ile olan ilişkisinin incelenmesi, İstanbul ili örneği*. (Tez No. 578008) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Pinder, C. C. (1998). Motivation in work organizations. *College Student Journal*, 48(1), 45-56.
- Schein, H. E. (2006). *Career Anchors, Participant Workbook, Third Edition*. USA: John Wiley & Sons Inc.
- Schultz, D. E., & Schultz, H. F. (1998). Transitioning marketing communication into the twenty-first century. *Journal of Marketing Communications*, 4(1), 9-26.
- Şekercioğlu, G., & Çivilidağ, A. (2017). Çok boyutlu iş motivasyonu ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Mediterranean Journal of Humanities*, 7(1), 143-156.
- Tutar, H., & Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle bilimsel araştırma yöntemleri ve SPSS uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yazıcı, O. (2019). *Motivasyonu etkileyen iç ve dış faktörler üzerine bir çalışma*. (Tez No: 578441) [Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yüksel, Ö. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Extended Abstract

Introduction

Clothing has an important place in human history. Clothing has existed with humanity and its importance has increased day by day from primitive societies to modern societies. Veiling is a human trait almost as old as human history and is practiced worldwide (Haddadadil, 1988: 11). Clothing, which is a part of social culture, includes many things worn on the head and feet, such as hairstyle, accessories and make-up. Clothing is not just a commodity; it is an important social issue. Clothing is seen as a social symbol of belonging to a group. It is an important symbol that can represent and reveal a person's emotions, status, tribe, gender, region, nation and civilization (Abalı, 2009: 14). The need to dress has an important place not only in social and social life, but also in the working environment. People who are comfortable in the work environment are more motivated to work and thus work more effectively and efficiently. In Turkey, there are regulations regarding the clothing of employees in public institutions, and it is essential for public personnel to dress within the scope of these regulations.

Law No. 657 on Civil Servants was amended on May 12, 1982, with an article titled "Dress code" in accordance with the Constitution, and public officials were obliged to comply with the dress code determined by laws, by-laws and regulations (Civil Servants Law). There have been some changes in the aforementioned dress code since 1982 until today. The freedom of dress code applied in public institutions in recent years may have an impact on various organizational behaviors and attitudes of employees. In this research, the question of how the freedom of dress code in public institutions affects the work motivation of employees will be sought for an answer. Although there are many studies on the concept of motivation in the literature, there is no research that deals with the concepts of dress code and motivation together. For this reason, it is thought that the data to be obtained at the end of the study will contribute to the literature and will shed light on the regulation changes to be made regarding dress code in the public sector considering today's conditions.

Methodology

In the research, descriptive survey model was used to determine the effect of freedom of dress code on employee motivation in public institutions.

The population of the research consists of public employees working in a public organization whose headquarters is located in Istanbul and has branches in 29 provinces in Turkey. In determining the sample of the research, convenience sampling was selected from non-random sampling types. Convenience sampling is a method in which everyone who can be reached is included in the sample (Tutar & Erdem, 2020:245). With this method, 230 people were reached, but 202 questionnaires were accepted as valid by eliminating the questionnaires that were found to be faulty.

Yazıcıoğlu and Erdoğan (2004) stated in their study that at least 190 people should be reached at 95% confidence level for an infinite universe, and in this study, 202 people were reached and a survey was conducted. An online survey form was used as a data collection tool in the study. The questionnaire consisted of three sections. In the first section, demographic questions were asked about gender, age, marital status, educational status, years of employment, title and income status of public employees. In the second part, questions were asked about the effect of free dress code on the comfort of the employee, financial burden and the effect on the working environment. The third part consists of the Multidimensional Work Motivation Scale. Permission to use the scale questions was obtained. Multidimensional Work Motivation Scale (MWMSS): The "Multidimensional Work Motivation Scale" developed by

Gagné, Forest, Gilbert, Aubé, Morin and Malorni in 2010 and adapted into Turkish by Çivilidağ and Şekercioğlu (2017) was used to measure the effect of freedom of dress code on employee motivation in public institutions. The scale consists of 1: Not at All Appropriate, 2: Mostly Not Appropriate, 3: Not Appropriate, 4: Moderate, 5: Appropriate, 6: Fairly Appropriate and 7: Fully Appropriate. The sub-dimensions of the Multidimensional Work Motivation Scale are "Unmotivation", "Intrinsic Motivation", "External Regulation-Social", "Personal Regulation", "External Regulation-Material", "Internal Reflected Regulation".

SPSS 27.0.1 package program was used to analyze the data. Descriptive statistics, t-test, one-way ANOVA test, Tamhane T2 test and Pearson Correlation test were used to analyze the data. Skewness and kurtosis values of the scale and its sub-dimensions were taken into consideration in the parametric test preference. Since the skewness and kurtosis values were between +2 and -2, it was assumed that normal distribution conditions were met and parametric tests were applied. The Multidimensional Work Motivation Scale was applied to 202 people in this study and Cronbach's Alpha value was calculated as 0.78 as a result of the analysis.

Findings

In this study, the effect of free dress code in public institutions on employee motivation according to various variables is examined.

When the findings of the research are analyzed, according to the results of the t-test and ANOVA test, no significant relationship was found between the motivating feature of the free dress code practice and the variables of gender, age, marital status, educational status, years of employment, title status and income status of the employees. The fact that the civil service is managed according to the principle of equality can be shown as an important reason why the perception of motivation does not change according to demographic and working characteristics. Public employees have similar rights and similar citizen relations (Gözübüyük & Tan, 2011: 12).

When the findings on the effects of the Free Dress Code practice on motivation are analyzed, the lowest mean is 2.07 for the statement "Motivation increases if you come to the institution in official clothes (suits, dresses, etc.)". However, it is seen that the other statements have a mean close to 3. A significant portion of the participants remained undecided. There may be many material or moral reasons for public employees to remain undecided about dress code. In addition, making regulations within the scope of laws and regulations may cause employees to feel obliged and therefore remain undecided.

When the findings regarding the physical comfort of the participants while working with free dress code were analyzed, it was seen that 430 of them answered "Yes" (86%), 24 of them answered "No" (4.8%), and 46 of them answered "Partially" (9.2%). Therefore, it is thought that free dress code makes the staff comfortable while working, and thus, comfortable people will work in a more motivated way. On the other hand, as a result of the ANOVA test conducted to understand whether there is a significant relationship between the physical comfort of the free dress code practice and the sub-dimensions of the Multidimensional Work Motivation Scale, a significant relationship was found according to the personal regulation, introjected regulation sub-dimensions and total scale score. Accordingly, the scores of the participants who answered partially in the personal regulation sub-dimension, introjected regulation sub-dimension and total scale scores are lower. There is no significant relationship with the other sub-dimensions of being unmotivated, intrinsic motivation, external regulation social and external regulation material.

When the findings regarding the financial burden of the free dress code practice are

analyzed, it is seen that 178 of the participants answered, "It causes me to spend less" (35.6%), 80 of them answered "It causes me to spend more" (16%) and 242 of them answered "It did not change my spending" (48.4%). Therefore, staff mostly do not buy free clothes to wear at work but use the existing ones. The implementation of free dress code ANOVA test was conducted to determine whether there is a significant relationship between the status of being a financial burden and the sub-dimensions of the Multidimensional Work Motivation Scale. A significant relationship was determined according to intrinsic motivation, personal regulation, introjected regulation sub-dimensions and total scale score. Accordingly, the scores of those who spend more for disguise clothes are the lowest in intrinsic motivation, personal regulation, self-reflected regulation sub-dimensions and total scale score. The motivation of employees who spend more for free dress code is lower. There is no significant relationship between the other sub-dimensions.

The findings related to the impact of the flexible dress code practice on participants' work environment were categorized into three groups: its influence on relationships with colleagues, managers, and citizens visiting the public institution. Concerning relationships with coworkers, 322 participants (64.4%) reported "No effect," 150 participants (30%) indicated a "Positive effect," and 28 participants (5.6%) noted a "Negative effect." An ANOVA test was conducted to explore any significant relationship between the flexible dress code practice and coworkers' sub-dimensions of the Multidimensional Work Motivation Scale. A notable correlation was identified in the unmotivation and external regulation material sub-dimensions, as well as the overall scale score. Post Hoc tests, specifically the Tukey test, revealed that participants who perceived a negative impact on relationships with colleagues scored lower in the external regulation sub-dimension and overall motivation perception. This suggests that a negative influence on coworker relations diminishes employee motivation. No significant relationship was found in other sub-dimensions.

In terms of relationships with managers, 344 participants (68.8%) reported "No effect," 108 participants (21.6%) reported a "Positive effect," and 48 participants (9.6%) reported a "Negative effect." An ANOVA test examining the relationship between the flexible dress code practice and public employees' relationships with their managers, as well as their work motivation levels, yielded no significant results.

Regarding relationships with citizens visiting the public institution, 290 participants (58%) reported "No effect," 122 participants (24.4%) reported a "Positive effect," and 88 participants (17.6%) reported a "Negative effect." An ANOVA test on the relationship between the flexible dress code practice and public employees' interactions with citizens, along with their work motivation levels, did not reveal any significant relationship.

In conclusion, based on the statistical findings, the flexible dress code practice in the public sector does not significantly impact employees' perception of motivation.

ANTEP SAVUNMASI VE AÇLIK*

Mustafa ÇABUK

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye
cabukm@yahoo.com
Orcid ID: 0000-0001-5560-8193

Deniz AYATA

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Türkiye
denizayata93@gmail.com
Orcid ID: 0000-0003-4692-5589

Makale Geliş Tarihi: 14/03/2024

Makale Kabul Tarihi: 26/06/2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Atıf: Çabuk, M. & Ayata, D. (2024). Antep savunması ve açlık. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(53), 110-125

Öz

Birinci Dünya savaşından sonra Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi imzalandı. Mütarekeden sonra İngilizler, Antep, Urfa ve Maraş'ı işgal ettiler. Daha sonra İngilizler Fransızlarla yaptığı bir antlaşmayla Antep, Urfa ve Maraş'ı Fransızlara bıraktı. Fransız işgaline bölge halkı silahlı direnişe başladı. Halkın direnişi sonucunda Fransızlar önce Maraş'ı ardından Urfa'yı terk ettiler. Antep'teki işgali ise devam ettirdiler. Antep'te Kuvayı Milliye birlikleri işgal güçlerine karşı şiddetli bir direniş gösterdiler. Fransızlar silah gücü bakımından üstün olmalarına rağmen Antep'teki direnişi kıramadılar. Bunun üzerine şehri abluka altında tutarak, Antep'liyi şehri teslim etmeye zorladılar.

1 Nisan 1920 tarihinden 9 Şubat 1921 tarihine kadar Antep halkı Fransız işgal güçlerine karşı şiddetli bir direniş gösterdi. Bu zaman diliminde düşmanın top atışlarına, ağır silahlarına karşı direnen halk diğer yandan da soğuk hava şartları ile abluka sonucu ortaya çıkan kıtlık ve açlıkla mücadele etmek zorunda kaldı. Açlık nedeniyle halk at, eşek, kedi ve köpek gibi hayvanlar dahil ne bulduysa yemek zorunda kaldı. Halkın birçoğu ağaç kabuğu, süpürge tohumu, ot yiyerek mücadeleye devam ettiler. Zerdali çekirdeği ile karışık bir undan yapılan ekmeği halk aylarca yemek zorunda kaldı. Zerdali çekirdeklerinden zehirlenip hayatını kaybedenler oldu. Bu ekmeğin yenmesi yasaklanmasına rağmen yiyecek kıtlığından dolayı halk yemeye devam etti.

Bu araştırmada Milli Mücadele döneminde Antep'in işgal edilmesi ve bu işgallere karşı halkın direnişi ele alındı. Çalışmada özellikle işgal yıllarında Antep'teki direniş ortaya koyulurken, şehrin açlık, kıtlık, soğuk ve salgın hastalıklarla olan mücadelesi üzerinde durularak açlığın, soğğun, kıtlığın ve salgının şehir direnişine verdiği zarar ve direnişin seyrine olan etkisi incelendi.

Anahtar Kelimeler: Antep, Savaş, İşgal, Direniş, Açlık

* - Bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

- Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemektedir.

DEFENSE OF AYNTAB AND STARVATION

Abstract

After the First World War, the Armistice of Mondros was signed between the Ottoman State and the Allied Powers. After the Armistice, the British occupied Antep, Urfa and Maraş. Later, the British left Antep, Urfa and Maraş to the French with a treaty with the French. The people of the region started armed resistance to the French occupation. As a result of the resistance of the people, the French first left Maraş and then Urfa. They continued the occupation in Ayntab. In Ayntab, the Kuvayı Milliye troops showed a fierce resistance against the occupation forces. Although the French were superior in terms of weaponry, they could not break the resistance in Ayntab. Thereupon, they blockaded the city and forced the people of Ayntab to surrender the city.

From 1 April 1920 to 9 February 1921, the people of Antep showed fierce resistance against the French occupation forces. During this period, the people who resisted against the enemy's artillery and heavy weapons had to struggle against the cold weather conditions and the famine and hunger that emerged as a result of the blockade. Due to hunger, the people had to eat whatever they could find, including animals such as horses, donkeys, cats and dogs. Many people continued to struggle by eating bark, broom seeds and grass. For months the people had to eat bread made from a flour mixed with turmeric seeds. Some people died after being poisoned by the zerdali seeds. Although this bread was banned, people continued to eat it due to food shortages.

In this study, the occupation of Ayntab during the National Struggle period and the resistance of the people and the Kuvayı Milliye against these occupations were discussed. In the study, while revealing the resistance in Ayntab, especially during the years of occupation, the struggle of the city with hunger, famine, cold and epidemic diseases was emphasized, and the damage caused by hunger, cold, famine and epidemic to the resistance of the city and its effect on the course of the resistance was examined.

Keywords: *Ayntab, War, Occupation, Resistance, Starvation*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Almanya'nın başını çektiği İttifak grubunun yanında savaşa girdi. Savaş sırasında Kafkaslar ve Kanal cephelerinde taarruz savaşı verirken Çanakkale, Irak, Suriye, Hicaz, Yemen, Kuzey Afrika ve Filistin cephelerinde ise savunma savaşları verdi. Savaşın en zorlu zamanlarında özellikle de Ortadoğu'daki cephelerde çatışmalar sürerken Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerinde müttefiklerine yardım için asker gönderdi. Savaştan önce başlayan bir süreçte Osmanlı ordusunda Alman subaylar istihdam edilmeye başlanmıştı. Savaş sırasında Osmanlı ordusundaki Alman subay ve komutanların sayısı ve etkinliği daha da arttı birçok cephede Türk askerinin komuta ve idaresi Alman subaylara verildi. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşına fiilen girmesinde İtilaf Devletlerinden kaçarken Çanakkale Boğazından içeri giren ve satın alınmış gibi gösterilen Goeben ve Breslau gemilerinin Amiral Souchon komutasında Karadeniz'e çıkarak 29/30 Ekim gecesi Odessa, Sivastopol ve Novorossisk limanlarını bombalamasıyla Osmanlı Devleti savaşa girdi.

Almanya için Osmanlı devletinin savaştaki rolü temelde Avrupa'daki cephelerde Almanların rahatlaması için Çanakkale'de, Mısır'da, Irak'ta, Kafkaslarda ne kadar çok İtilaf askerini tutup meşgul ederse o kadar iyidir mantığı üzerine oturtulmuştu. Bu durum, Osmanlı ordusundaki Alman komutanların yaptıkları icraatlar de açıkça görülmektedir.

Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Osmanlı Ordusu özellikle de başta Kanal Harekâtı olmak üzere Ortadoğu'daki cepelerde çok fazla zayıf vererek son Osmanlı Mebusan Meclisinin Misak-ı Milli dediği sınırlara kadar çekilmek zorunda kaldı. İtilaf Devletleri ise Mondros Mütarekesi ile Misak-ı Milli sınırlarını da ortadan kaldırmaya Anadolu'da dahi Türk hâkimiyetini sonlandırmaya çalıştı. Bu bağlamda Adana, Antep, Maraş, Urfa gibi şehirler önce İngilizler tarafından ardından da kendi aralarında yaptıkları bir antlaşmayla Fransızlar tarafından işgal edildi.

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Güney bölgesinde de işgallere karşı yöre halkı çok büyük bir tepki vererek kendi içlerinde organize olarak silahlı direniş hareketleri başlattılar. Milli Kuvvetlerin başlatıldığı bu direniş harekâtı ilk zaferini Maraş'ta kazandı. Şehirde 22 gece ve gündüz süren direniş sonucunda Fransız işgal güçleri ve işbirlikçisi Ermeni lejyon taburları şehirleri şehri terk etmek zorunda kaldılar. Maraş'taki bu zafer aynı zamanda Kuvayı Milliye güçlerinin işgal güçlerine karşı kazandığı ilk zaferdi. Bu zafer düşmanın yenilebileceğini gösterdi. Ardından Urfa'yı da Fransız güçleri halkın direnişi sonucu terk etmek zorunda kaldı.

O yıllarda Halep Vilayetine bağlı bir sancak olan Antep 17 Aralık 1918 tarihinde önce İngilizler tarafından işgal edildi. 1919 yılının ekim ayında İngilizler yapılan antlaşma gereği şehri Fransız işgaline bıraktı. 5 Kasım 1919 tarihinde Fransızlara tarafından Antep resmen işgal edildi. Antep halkı bu işgali tanımayarak Fransız işgal kuvvetleri ve onların iş birlikçisi Ermeni lejyonerlere karşı direniş başlattı. Öncelikle Şahin Bey liderliğinde düşman Antep'e girişini engellemek için Antep Kilis arasında efsanevi direniş gösterildi. Şahin Bey şehit olunca İşgale güçleri Antep'e ulaştılar. Bu kez de Antep halkı düşman işgaline karşı şehir savaşı başlattılar. 1 Nisan 1920 tarihinden 9 Şubat 1921 tarihine kadar Antep'iler Fransız işgal güçlerine karşı şiddetli bir direniş gösterdi. Fransızlar şehre hakim olamayınca şehrin dış dünya ile hatta en yakınındaki köylerle dahi iletişimini keserek şehri kuşatma altına aldılar. Antep halkı Fransız işgal güçlerine karşı çok büyük fedakârlıklar göstererek uzun süre direndi. Antep halkı bu muhasara altında uzun süre dirense de en sonunda açlık ve kıtlık şehir halkının bu direnişini kırdı. Açlığa dayanamayan Antep halkı 9 Şubat 1921 tarihinde şehri Fransız işgal güçlerine teslim etmek zorunda kaldı.

Bu makalede Antep savunması ele alınıp incelenirken, işgal güçlerinin ablukası sonucu şehirde yaşanan kıtlık ve açlık ele alınıp incelenerek açlığın Antep direnişine verdiği zarar ve şehir savunmasının kırılmasındaki belirleyici rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Antep'in İşgali

I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu İttifak güçleri savaşı kaybetti. Savaşın sonra Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros 30 Ekim 1918 tarihinde Mütarekesi imzalandı. Mütarekenin 7. maddesine dayanarak 17 Aralık 1918'de İngilizler 80.000 nüfuslu Antep şehrini işgal ettiler (Atay, 2011, 15). İngilizler 7. Maddeyi kullanarak süvarilerini daha iyi barındırmak ve kendi tutunma bölgelerini genişletmek amacıyla Antep'i işgal etmişti (Öztaş, 2012, 25). Antep'in işgali halkta büyük bir hayal kırıklığına neden oldu. Müslüman halk işgalden kurtulmak için direniş hareketlerini örgütlemeye başladı (Bozgeyik, 1996, 42). Antep, İngilizler tarafından otomobilli makineli tüfek birlikleri, 3. Hintli Süvari Tugayı, güçlü bir batarya top ve süvari müfrezesiyle işgal edildi. İngiliz işgal birlikleri şehirde Amerikan Koleji (şimdiki Üniversite Hastanesinin bulunduğu yer ve çevresi) Zerdalilik (şimdiki Gaziantep Lisesinin bulunduğu yerler), şehir içinde o zaman askeri fırın olan (şimdiki Şehit Kamil İlkokulu), Beyazın Oğlunun Hanı'na (eski Tekel Başmüdürlüğü) yerleştiler (İzgi, 2000, 11). İşgalin ertesi günü Şehrin önemli noktalarına makineli tüfekler yerleştirildi. İşgalin ardından Antep'teki kötü niyetli Ermenilerin kıskırtması ile İngilizler Antep halkına eziyet etmeye başladı. Müslüman halkın

elindeki silahları topladılar. Bir nota ile silahları vermeyenlerin yakalandıklarında asılacaklarını ilan ettiler (Çiftçi, 2009, 41).

Bu tehditler karşısında halk silâhlarını teslim etmek zorunda kaldı. Yaklaşık olarak on dört araba silah İngilizlere teslim edildi. İngilizler, Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay İrfan Bey'den 13 Mart'ta, cephanelerin ve depolardaki silahların teslim edilmesini istedi. Fakat İrfan Bey, anlaşma şartlarında böyle bir madde olmadığını belirterek teklifi reddetti (Pamuk, 2019, 15).

İşgalcilerin topladıkları silahlar martin, mavzer, revolver, gra, kılınç, bomba, dinamit, kasatura ve süngüden oluşuyordu. Şehirdeki Amerikan kolej mektebinin müdürü olan Türk düşmanı ve Ermeni sempatzanı Mr. Meril'in Antep'te daha yirmi altı bin silah olduğunu, toplanan silahların sayısının dörtte bir olduğunu İngilizlere tekrar bildirmesi üzerine ikinci kez bir beyanname yayınladılar. Halk tehditler ve baskılar nedeniyle bir tek boş mavzer kovanını bile evinde bulduramaz oldu (Nureddin, 1988, 19).

15 Mart 1919 da ikinci bir beyanname yayınlayan İngilizler halkın elindeki silahların tamamını teslim edilmediğini bahane ederek 17 Marttan itibaren vilayetdeki han, dükkân, kahve ve mağazaların gece ve gündüz kapalı kalmasını emrettiler (Ünler, 1969, 14). Şehirde bütün toplantılar yasaklandı. Kasap dükkânlarındaki etler koktu. Manavlardaki sebzeler çürüdü. Düşmanın eziyeti ve kötü davranışları işgali ağırlaştırdı ve Türkler üzerinde işgalcilere karşı tepkilere neden oldu (Büyükoğlu, 2006, 25).

Amerikan Koleji ve Amerikan Hastanesi'nin şehirle olan bağlantısının olumsuz durumu değişimin başlangıcıydı. Halktaki duyguların değişikliği ve tutumunu farkında olan İngilizler, başka tavır takınmaya başladılar (Pamuk, 2019, 16). İngilizler, Ermeniler tarafından Türklere yapılan tahrik ve iftiralara inanmamaya başladılar. Ermenilerin taşkınlıklarına İngilizler temkinli davranarak daha fazla fırsat vermediler (Karaca, 2022, 5). Diğer yandan İngilizler, Güney Bölgesindeki işgal ettikleri yerleri Fransızlara devir etme durumu ortaya çıktığı için de halka karşı aşırı bir baskı uygulamayı gereksiz görmeye başladılar (Başkan, 2020, 10).

Fransızların, İngilizlerin çekileceği yerlere geleceği dedikodusu şehirde yayılmaya başladı. İşgalden yeterince üzgün olan halk bu dedikodudan "kolera giderse veba gelecek" demiş ve daha çok üzüntüye kapıldı (Nureddin, 1988, 16). Antep, Maraş ve Urfa'yı Temmuz ayında gayrimeşru olarak işgal eden İngiltere, bu bölgelerden çekileceğini ilan etti. 15 Eylül'de Fransızlar ve İngilizler arasında Suriye İtilafnamesi/Paris Uzlaşmasıyla yapıldı. Mütarekeye göre; İngilizler, Musul'u alırken Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransızlara bıraktı (Pamuk, 2019, 16).

Fransa'nın işgaline karşı Antep'te protestolar düzenlendi. Antep'te 25 Ekim 1919 tarihinde muhteşem bir miting yapıldı. Mitingde alınan kararlar, belediye başkanı Mehmet Lütfi imzasıyla otuz bin kişilik miting heyeti adına ilgili makamlara duyuruldu (Yakar-Pusat, 2014, 25).

İngilizlerin 26 Ekim 1919 yılında çekilmesi ile beraber Kolonel Sainte-Marie adlı Fransız komutan 2000 kişiden oluşan askeri gücü ile 27 Ekim tarihinde Antep'e geldi. İki Fransız süvari bölüğü daha sonra 29 Ekim tarihinde şehre geldi. Bu iki Fransız bölüğünün Antep'e gelmesi en çok Ermenileri sevindirdi. Ermeni Alayının bir taburu da Fransız askeri gücünün yanında yerini aldı. Antep halkı bu duruma tepki göstererek bir mitingle işgali protesto etti (Seçkinler, 2021, 4).

Ermeni gönüllülerinden kurulu Fransız birlikleri 5 Kasım 1919'da Ermenilerin sevinç gösterileri ve çiçek yağmurları eşliğinde Antep'e giriş yaptı. Bu olay ile beraber Fransızların inanılmaz çirkin hareketleri, halka olan baskı ve zulmü başladı. Önceleri şehrin dışında başlayan Antep harbi, sonra şehre doğru yayıldı (Atay, 2011, 15).

Kılıç Ali Bey 1 Nisan'da çatışmaların alevlenmesiyle, emrindeki askeri güçleri ile şehir merkezindeki Anadolu Hanı'na konuşlandı. Jandarma Yüzbaşı Kilisli Aslan Bey'i yardımcı yaptı.

Şehrin giriş ve çıkış yollarını Kuvayı milliyeye kumandanlarını atayarak kontrol altına aldı (Eyicil-Kekil, 2022, 1396). Heyet-i Merkezi ile birlikte Kürkçü Hanında direniş programını yayınladı. Hangi cephede kimin ne yapacağı, şehrin nasıl savunulacağı 12 madde halinde ayrıntılı bir şekilde bu programda belirlendi. Programa göre, şehir merkezinde 7 cephe oluşturuldu (Pamuk, 2009, 196). Bunlar, Çınarlı Cami, Musullu, Aydınbaba, Şehreküstü, Mağarabaşı, Şeyh Cami ve Tabakhane cepheleri idi (Kurt-Uçaner, 2015, 93). Şehirdeki Ermenilerin önde gelenlerine Müslümanlarla Ermenilerin bir arada yaşamaları gerektiğini vurgulayan bir mektup göndererek Fransızlar ve Ermeniler arasındaki ittifakı sonlandırmalarını istedi (İlik, 2019, 50). Mektupta, Ermenilerle Müslümanların birlik olması gerektiğini gerekçeleriyle izah etti (Eyicil-Kekil, 2022, 1396).

Ermenilerle yapılan görüşmelerde, Türklerle anlaşmak isteyen Ermeni meclisindeki yaşlı üyelere rağmen, genç üyeler anlaşmayı istemediler. Kılıç Ali işlerin istendiği doğrultu da olmaması nedeniyle, 9 Nisan'da Maraş'tan Ermeni din adamlarını Antep'e çağırdı (Pamuk, 2019, 36). Görüşmeler sonucunda Ermenilerle Türklerin birbirlerine silah doğrultmaması hususunda her iki tarafta teminat verdi. Fakat üç beş saat geçmeden Ermeniler tarafından yoğun surette yine ateş açıldı (Gömeç, 1989, 51).

Maraş'tan Burç'a gelen Kuvayı Milliyeye kumandanı Kılıç Ali'nin birlikleri Albay Andre'nin birlikleri ile karşılaştı. Fransız birlikleri bu çatışmada biri subay olmak üzere 24 askerini kaybetti (Pamuk, 2009, 190). Kılıç Ali Bey, yerine yardımcısı Kilisli Aslan Bey'e görevi devrederek 11 Nisan 1920'de Antep'ten ayrıldı (Abadi, 1999, 43).

3. Antep Direnişi

11 Şubat 1920'da Maraş'ta 11 Nisan 1920'de Urfa'da mağlup olan Fransızlar, Antep'te mağlup olmak istemiyorlardı. Bu nedenle bütün kuvvetlerini toplayarak şehre girip, asayiş sağlamak istediler. Makas Mağarasında karargâhını kuran Albay Normand, şehri doğudan, güneyden ve kuzeyden kuşatmaya aldı. 17 nisanda Kilis'ten Antep'e gelen Albay Debievre de, şehrin batısını kontrol altına aldı. Antep dört bir yandan kuşatılıp toplarla bombardıman altına alınmasına rağmen teslim olmadı (Pamuk, 2009, 202-204) .

Şark Müstemleke alayı Komutanı Yarbey Abadi 25 Nisan'da, Antep mıntika komutanı Saint Marie'nin yerine Antep'teki Fransız işgal kuvvetlerine mıntika komutanı olarak Antep'e gönderildi. Abadi, Saint Marie ve Norman aynı gün bir harp meclisi toplayarak şehir teslim oluncaya kadar doğu ve batıdaki toplarla Türk mahallelerini bombardımana tutma kararı aldılar (Ünler, 1969, 55). Daha sonra tümen komutanlığından aldıkları emir gereği bombardımandan vazgeçerek hücum kararı aldılar (Pamuk, 2019, 38).

Norman birlikleri 25-26 nisan 1920 tarihlerinde, "Makas Mağarası" civarına tespit etmiş olduğu 7,5 ve 10,5'luk sahra toplarıyla bombardımana başladı, Mağarabaşı cephesine karşı sabahleyin erkenden başlayan bu saldırıda "Nizib" şosesi üzerinden biri 4,5'luk top diğeri ağır makinalı tüfekle silahlandırılmış iki adet düşman tankı tarafından takviye edilen 400 ü aşkın Fransız piyade askeri de farklı istikâmetlerden şehre hücum etti. Tanklar şehre girdi. Türk tarafının attığı hususi bir mermi tankın motorunu bozunca içindekiler öldü veya yaralandı. Şiddetli ateş altında diğerk tank da geri çekilmek zorunda kaldı (Özlü, 2020b, 202-204) .

Kılıç Ali Bey kumandasında Kurbanbaba'nın güneyinde Karataş mevkiinde toplanan 9. Alayın 1. Taburu ile Milli Kuvvetler 2 Mayıs sabahı Kurbanbaba'ya taarruz ettiler. Kurbanbaba, Fransız işgalindeki mevziler arasında askeri bakımdan en önemli tepeydi. Şehrin güneyinde yer alan tepe, hem Fransız karargâhının bulunduğu Kolej'i hem de Mardin Tepe'yi en iyi gören tepeydi (Yakar-Pusat, 2014, 26). Şiddetli bir çatışmanın ardından ikinci vaktine doğru süngü hücumu ile düşman siperden çıkarıp atıldı (Atay, 2011, 16).

Kılıç Ali Bey ile Hamdi Bey Kurban Baba taarruzu devam ederken, Fransız İşgal Kumandanı Abadi'ye şehri tahliye etmeleri yönünde nota verdiler (Pamuk, 2009, 208). Türklerin mesajı son derece açıktı, Antep'i koşulsuz olarak terk etmeleri istendi. Aksi bir durumda meydana gelecek elim hadiselerin sorumlusunun Fransız işgal güçleri olacağı bildirildi. Abadi, bir taraftan şehri boşaltmaları hususunda Türklerin baskılarıyla karşılaşırken diğer taraftan General Gouraud'un işgalin devam etmesi yönündeki emirlerinden ötürü iki arada bir derede kalmış durumdaydı (Pamuk, 2019, 43). Abadi, aldığı emir üzerine savaşı devam ettirdi. Fransız garnizonunda 6 Mayıs'ta yiyecek sıkıntısı başladı (Eyicil- Kekil, 2022, 1397).

Fransızlarla ittifak yapan Ermenilerin de yiyecekleri ancak beş altı gün yetecek kadardı. 8 Mayıs'ta uçak yoluyla ulaştırılan bir haberde, hareket eden bir erzak kolu olduğu yönündeki haber Ermenilerin moralini bir hayli yükseltti. Türkler ise ana caddenin üzerine kurdukları barikatlardan, hiçbir erzak kolunun geçip Antep'e gelemeyeceğini Ermenilerin beyhude bir umut içinde olduklarını söylüyorlardı (Öztaş, 2012, 61) .

Ermeniler erzak sıkıntısı çekmelerine rağmen Fransızlar da yiyecek konusunda Ermenilere yardım etmediler. O sırada Fransızlar da dört bir yandan sarılmış olduklarından ve şehir dışından erzak gelme imkânı engellendiğinden kendi erzaklarını Ermenilerle paylaşmak istemediler (Nureddin, 1988, 81).

Şehirde çatışmalar devam ederken, şehrin çevresinde de Kuvayı Milliye birlikleri düşmana baskıyı artırdılar. Antep, Maraş ve Halfeti milli kuvvetleri ile Hamdi bey kuvvetleri yani Dokuzuncu Alay'ın iki taburu, Dutluk'tan hareketle Küçükızıllıhisar'ın doğu ve Körkün'ün batı sırtlarına konuşlandılar (Pamuk, 2009, 209).

10 Mayıs'ta Kazıklı'dan hareket eden Fransız işgal güçleri, Körkün ve Akbaba dolaylarındaki öncü birliklerle karşılaştılar (Öztürk, 1994, 102). Bu karşılaşma sonucunda düşman geri çekilmek zorunda kaldı. Bu geri püskürtme Kilis'e kadar devam etti (Gaziantep İl Yıllığı, 1968, 107).

Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emir üzerine 12 Mayıs'ta Yozgat isyanını tenkile memur birlikler arasında görevlendirerek müfrezesiyle Antep'ten ayrılmak zorunda kaldı (Ünler, 1969, 59). Kılıç Ali Bey ayrılırken yerine yardımcısı Kilisli Arslan'ı bırakarak 4 Nisan 1920'den, 11 Mayıs 1920'ye kadar 39 gün Antep'teki direnişe katkıda bulundu (Yakar-Pusat, 2014, 28).

Albay Debieuvre komutasında beş dağ bataryası, beş tabur piyade ve sahra topu, iki bölük süvari muhafazasında büyük bir nakliye kolu 20 Mayıs'ta, kuşatmadaki birliklere yardım etmek amacıyla, Kilis üzerinden Antep'e doğru hareketlendi (Pamuk, 2009, 211). Debieuvre kumandasındaki birlikler yoldaki engelleri aşarak Antep'te bulunan Fransız garnizonuna yardım getirdiler (Eyicil-Kekil, 2022, 1398). Kertil'den yola çıkan Fransızlar Ulu Mahsere Köyü'ne doğru ilerleyerek, Mizmiz sırtları ile Elmal'nın kuzey sırtları arasına yayılarak Geneyik Köyü üzerinden üçüncü savunma hattını teşkil eden Akbaba'ya yerleştiler (Yakar-Pusat, 2014, 28-29). Albay Debieuvre, 25 Mayıs'ta kuvvetlerinin bir bölümünü bırakarak Kilis'e döndü (Pamuk, 2009, 213).

24-29 Mayıs 1920 tarihlerinde Fransız topçusu altı gün boyunca şehirdeki Müslümanların yaşadığı bölgelere rastgele ateş etti. Yüzlerce evin yıkılmasına ve yüzlerce insanın yaralanmasına sebep oldu (Bozgeyik, 1994, 31).

Molla Karayılan, Antep'te bu gelişmeler olurken çetesiyle beraber 24 Mayıs'ta Sarımsak Tepe'yi ele geçirmeye çalıştı. Yapılan bu muharebede Karayılan şehit oldu (Eyicil- Kekil, 2022, 1398).

İkinci Fransız tümeni komutanı uçakla 27 Mayıs'ta Antep'e geldi. Amerikalılara ve Ermenilere ait müesseseleri ve Fransız mevzilerini ziyaret etti. Fransız komutan Ermenilere

Fransızların Antep'i terk etmeyeceği yönünde teminat vererek maneviyatlarını yükseltmeye çalıştı (Ünler, 1969, 60).

Antep'te durumlar karışınca Ankara ile müzakereler başladı ve sonuç olarak 20 günlük (30 Mayıs-18 Haziran 1920) bir mütareke kabul edilip imzalandı (Abadi, 1999, 62). Mütarekeye rağmen insanlar ilk günlerde umutsuzlardı. Ancak yardımseverlerin getirttiği yiyecek ve gıda maddeleri aç insanların bir nebze de olsa rahat nefes aldırdı. Yemeklere fıstık koymak savaş döneminin hincını alırcasına mutluluk yarattı (Kurt- Uçaner, 2015, 109). Türk tarafı, Fransızların Antep'i terk edeceklerini düşünüyordu. Fransızlar ise işgal ettikleri Suriye'de askeri operasyonlarını daha rahat sürdürmek istedikleri için Antep'te sorun yaşamak istemiyorlardı (Pamuk, 2019, 48). Mütareke kararlarına Fransızlar uymak istemediler. Türklere yapacakları kesin taarruz hazırlıklarını tamamlamak esas amaçlarıydı. Fransızlar mütarekenin onuncu günü Eriklı'yi işgal ederek mütarekeyi ihlal ettiler (Gömeç, 1989, 70).

Fransız işgal güçleri ile çatışmalar devam ederken Antep Mutasarrıfı Celal Bey'den Heyet-i Merkeziye rahatsızdı. Mutasarrıfın Ermenilere karşı davranışı, anlaşmazlığa sebep oldu. Ermenilerin bol bol zahire alarak Müslüman mahallesinde bulunan evlerine dönmesi meclisin Hristiyan azaları ile Mutasarrıf Celal Bey tarafından kararlaştırıldı. Ermenilerin hiçbir karara bağlı kalmayarak vurdumduymazlık göstermeleri mutasarrıflık makamından kaynaklanmaktaydı. Erkan-ı Harbiye, Antep'in fedakâr idare memurlarına muhtaç olduğunu bildirerek Mutasarrıfın aciz davrandığına dikkat çekti. Heyet-i Merkeziye'nin anlayamadığı Celal Bey'in yerine eski Hama Mutasarrıfı Sabri Bey atanarak ihtilaf aradan çıkarıldı. Özdemir Bey ile Üsteğmen Muharrem Bey ise Yıldırım taburu komutanlığına atandı (Pamuk, 2009, 221).

Fransızlarla yapılan mütarekenin bozulması üzerine Pehlivanzade Nuri Bey'in idaresindeki Antep Milli Merkez Taburu 18 Temmuz'da Akçakoyunlu istasyonuna taarruzda bulundu. Ancak, makineli tüfek ve toplarla donatılmış Fransız işgal güçleri, açık araziden saldırıya geçen Milli kuvvetleri geri püskürttüler. Milli Merkez Taburu Akçakoyunlu'dan dönerek Antep'te balıklı cephesine konuşlandı. Kuvayı Milliye güçleri yeniden taarruza geçmesine rağmen Antep'te başarı sağlayamadı (Pamuk, 2009, 222-223).

27 Temmuz'da Antep'e gelen Selahattin Adil Bey, Umumi vazifesini gördükten sonra taarruz için emirlerde bulundu (Atay, 2011, 16). Cephe komutanının taarruz kararı almasının nedenleri şunlardı: Öncelikle Fransa'nın sergilediği tavır samimi değildi. Fransa'nın Antep'i terk etmek düşüncesinde olmaması ve Suriye'deki askeri hareketi biter bitmez Antep'i ele geçirmeyi tasarlamaları taarruz kararının alınmasında etkili oldu. Mevcudu fazla olmayan Fransız kuvvetlerinin Antep'ten atılmaları için bundan daha müsait ortam olamazdı (Pamuk, 2019, 49). Buna göre 29 Temmuz 1920 tarihinde Fransız birlikleri, günlük talime çıktıklarında hareket başlayacaktı. Eğitime çıkmayacak olurlarsa işgal güçlerine ani bir baskın yapılacaktı. (Pamuk, 2009, 225) Fransız birliklerinin bir kısmı Garaf civarında günlük eğitime başlamak üzere binalarını terk edince taarruz 29 Temmuz sabahı başladı. Fakat Garaf önünde birkaç makineli tüfekle savunulan siperlere karşı Türk milli kuvvetlerinin yaptığı baskın başarılı olamadı (Yakar, 2015, 303).

İbrahimli tepelerine yerleştirilen 105 mm'lik iki topla Fransızların sığındıkları kolej binası ateş altına alındı (Kurt, 2014, 66). Fransızlar ağır silahlar eşliğinde genel bir saldırı başlattı. 9 Ağustos'ta Albay Andrea Akçakoyunlu'dan hareket etti (Yakar-Pusat, 2014, 30). İrfan Bey komutasındaki milli kuvvetler tarafından 10 Ağustos'ta Körkün'ün kuzey sırtları ve Nafak Boğazı güneyinde karşılandılar. Çevre tepeleri 11 ağustosta ele geçiren Fransız işgal güçleri saat 11'de şehri tamamen kuşattı (Gaziantep İl Yıllığı, 1968, 109).

Silah mevcudu düşmana göre çok zayıf olduğundan her tarafı cephe haline gelen şehrin Türk kesimini savunmak olanaksızdı, Mıntıka Komutanı İrfan Bey şehir dışında kaldığından bir kumandan ihtiyacı doğuyordu (Öztürk, 1994, 122). Semt reisleri ve Heyet-i Merkeziye bir araya gelerek şehre bir kumandan seçtiler. Ali Şefik Özdemir Bey mütareke sırasında Suriye'den Antep'e gelmişti. Mutasarrıf ve Heyet-i Merkeziye'nin itimat ve sevgilerini kazandığı için şehir komutanı olarak seçildi (Gaziantep İl Yıllığı, 1968, 110).

11 Ağustos 1920'de Fransızlar Antep halkına gönderdikleri bildiri ile şehrin iki saate kadar kayıtsız şartsız teslimini ve bütün hükümet memurlarının, Kuva-yı Milliye Komutanının, Heyet-i Merkeziye üyelerinin ve diğer ileri gelenlerin Fransız Komutanlık karargâhına gelmelerini, bütün güçlerin silahlarıyla birlikte teslim olmalarını istediler (Gaziantep İl Yıllığı, 2002, 34).

Antep'lilerden, Fransızlara isyan ettikleri için ceza olarak 1,5 milyon altın lira tazminat ödemelerini de istediler (Öztürk, 1994, 123). İstekleri kabul edilmediği takdirde ise şehri aralıksız bombardımana tutmakla tehdit ettiler (Pamuk, 2009, 233).

Antep halkı tarafından kabul edilmesi mümkün olmayan bu koşullara karşılık Kuvayı Milliye Komutanı Özdemir Bey "*sizin bayrağınızın altına girecek hiçbir Türk düşünmüyorum. Antep halkı ya ölmeyi ya da vatanını kurtarmayı kendisine bir düstur kabul etmiştir*" diye cevap verdi (Öztürk, 1994, 124).

Özdemir Bey'in cevabından iki saat sonra Fransız işgal kumandanlığı bu kez de Mutasarrıflığa ikinci bir nota gönderdi. Şehrin derhal teslim olması istendi (Gaziantep İl Yıllığı, 2002, 34.). Hemen teslim olmalarını şehrin harap olacağını, aksi halde sorumlu olmayacaklarını da bildirdiler. Fransızlarla diplomatik anlamda kuşatma altında bombardımanı sona erdirmek ve aynı zamanda vakit kazanmak için iletişimde bulunuyorlardı (Pamuk, 2019, 55).

Bu tehditlere; "*Antep'te taş üstünde taş kaldıkça ve bir tek Müslüman sağ oldukça şehir teslim edilmeyecek!*" yanıtı verildi. Bu yanıtla birlikte kalenin güney burcuna, Ay yıldızlı büyük bir bayrak çekildi (Bozgeyik, 1994, 32). Aldıkları cevap karşılığında işgal güçleri, saat 18:00'den itibaren büyük ve küçük çaplı bütün mühimmatlarıyla şehri bombardımana başladılar. Atılan mermiler arasında o zamana kadar Antep halkının görmediği 155'lik obüsler de bulunuyordu (Ünler, 1969, 76). Bombardımanın şiddeti o kadar büyüktü ki bedestenlere, halk mağaralara, suyollarına ve hanlara sığınmak durumunda kaldı. Buralardaki kalabalık arasında nem ve havasızlıktan dolayı salgın hastalıklar baş gösterdi (Gaziantep İl Yıllığı 1968, 100).

4. Antep'te Açlık

Antep, ağustos ve eylül ayları boyunca ağır bombardımana maruz kaldı (Pamuk, 2009, 247). Antep savunması sırasında, ağustos ayındaki şiddetli bombardımanlar nedeniyle bulgurluk, unluk, gibi temel ihtiyaçlar yerle bir olan evlerin enkazı altında kaldığı için büyük bir kıtlık baş gösterdi (Yakar-Pusat, 2017,66).

Heyet-i Merkeziye'nin 31 Ağustos - 1 Eylül 1920 tarihindeki çağrısının ardından şehrin önde gelenlerinden olan Celal Kadri, Ahmed Hurşid, Abdullah Edib, Ahmed Muhtar ve Abdürrezzak, Büyük Millet Meclisi'nden, Mustafa Kemal Paşa'dan, Fırka ve Mıntıka Kumandanlıklarından, Antep milletvekillerinden yardım talep ettiler (Pamuk, 2019, 58).

Yardım taleplerine olumlu cevap alınamadı. Gelen cevapta, Türk istiklal mücadelesinin mihrak noktasının doğu cephesi olduğu ve milli mukadderatın buraya gideceği söylenerek Antep'in eldeki imkanlarla kendini savunması gerektiği, o günkü koşullarla Antep'e daha fazla yardım etmenin imkan dahilinde olmadığı bildirildi (Ünler, 1969, 84). Heyet-i Merkeziye, aldığı bu emiri halka açıklayamadı (Solmaz, 1983, 27).

Türkler 1 Eylül tarihinde Antep'te tekrar taarruz başlattı (Abadi, 1999, 82). Antep'te Müslüman halkın yaşadıkları sorunların aynısını Fransızlar da yaşamaya başladı. Fransızları da yiyecek sıkıntısı korkutmaya başladı. Çünkü Antep'ten yem ve yiyecek temin etmek mümkün görünmüyordu (Pamuk, 2009,247). Muhasara kıtalarının durumu ve hayvanların iâşesi bakımından durum kötüleşiyordu (Abadi, 1999, 81). Türk milli güçlerince yollarda kurulan pusular ve yapılan baskınlar işgal güçlerinin ikmal hizmetini aksatıyordu (Öztürk, 1994, 134). Endişe ve korku içindeki Fransız kuvvetleri, ikmal kollarını her türlü tehlikeyi göz ardı ederek Antep'e gönderiyorlardı. İlk olarak Kilis yolunu kullanan Fransızlar, daha sonra Akçakoyunlu yolunu tercih etmeye başlamışlardı (Pamuk, 2019, 60).

Şehirde açlık sorunu yaşanırken bir yandan da savaş devam etmekteydi. Fransızlar şehri ateş altında tutmaktaydı. Erzak için Akçakoyunlu'ya gidilip yiyecek temin edilmesinin denenmesi için aşırı baskı yapılıyordu. Civar bağlardaki üzümler Eylül'de olgunlaşmaya başlayınca, aç olan halk bağlara yönelmişti. Ekmek yokluğunda ekmeğin yerine üzüm yiyorlardı (Kurt-Uçaner, 2015, 116).

8 Eylül'de Albay Abadie, halka teslim olmaları çağrısında bulundu. Bu arada Antep halkı içinde de teslim olma isteği artış gösterdi (Eyicil-Kekil, 2022, 1400). Bunun üzerine Özdemir Bey, Halep'e kaçmış olan zengin Antepililere sert bir mektup göndererek kötü propagandaya son vermezlerse ve Antep'e geri dönmezlerse mallarına el konulacağını bildirdi (Çakar, 2014, 45-46).

Şehirde açlık devam ederken işgal güçleri ile Milli Kuvvetler arasında 5 Ekim 1920'de Çınarlı Cephesi'nde yaşanan şiddetli çatışmalar sonucunda Fransız işgal güçleri geri çekilmek zorunda kaldı (Bozgeyik, 1994, 33). 14 Ekim 1920'de Fransız işgal güçleri harekâtı tekrar başlattılsa da neticede bir değişiklik olmadı. Fransızlar Çınarlı taarruzlarından bir netice elde edemeyip yenildikleri için, şehri kuşatarak ve aç bırakarak ele geçirebileceklerini düşünmeye başladılar. Fransızlar, mevcut işgal kuvvetlerinin şehri kuşatmaya yetmeyeceğini tecrübe ettiklerinden daha çok askeri kuvvetin Antep'e gönderilmesini talep ettiler (Öztürk, 1994, 136).

19 Kasım'da Kunduracı Pazarı, Aydınbaba, Tuz Hanı ve diğer mevkiiler Fransızların topçu birlikleri tarafından ağır bombardımana tutuldu. Çarşıda ağır zayıat meydana geldi. Bombardıman 20 Kasım'da ara ara yapılırsa da özellikle Ahmet Çelebi Cephesi yoğun bombardıman altındaydı (Özlü,2020a, 44; Yakar-Pusat, 2014, 29). Diğer yandan, Fransızlar Antep'teki birliklerini kuvvetlendirmek için İstanbul'da bulunan General Goubeau birlikleri 21 Kasım'da Antep bölgesine kaydırıldı. Böylece şehirdeki durum Türk birliklerinin aleyhine döndü (Akçora, 1995, 83). Aralıksız süren çarpışmalarda silah ve sayı bakımından üstünlüğe sahip Fransızlar; Hacıbaşa Çakmak sırtları ve Çıksoru'u ele geçirdi. Kuşatma 22 Kasım'da sonuçlandı (Yakar-Pusat, 2014, 31).

Halkın gıda ihtiyacını şehrin etrafında bulunan bostanlar ve bağlardan temin ediyor olması ve yaz mevsiminin de çatışmalar nedeniyle gıda bakımından hazırlık yapılamadan geçirilmiş olması da açlığı artıran şartları hazırlamıştı (Kürekçi, 2019, 44).

20-21 Kasım 1920 tarihinde Mıntıka Kumandanlığına telgrafhane memuru Arif Efendi tarafından acil koduyla bildirilen yazıda, sivil halk için gerekli olan ihtiyaç listesi çıkarıldı. Buna göre sivil halk için günde 9.984 kilo buğday ile 2.880 kilo arpaya ihtiyaç vardı. Direnişi sürdüren 2.920 personel için günde 1.868. kilo 800 (gram) un, 438 kilo bulgur, 146 kilo mercimek, 330 kilo et, 58 kilo 400 (gram) sadeyağ, 58 kilo 400 (gram) tuz, 21 kilo gaz, 26 kilo 280 (gram) sabun, 2.780 kilo odun, 873 kilo kömür, 1.71. hayvan içinse günde, 506 kilo arpa ve 342 kilo saman temin edilmeliydi (Yakar-Pusat, 2014, 59). Savunmanın bütün hızıyla devam ettiği günlerde erzak ve iâşe eksikliğinin ne haddede olduğu gönderilen yazıdan anlaşılmaktaydı. Gönderilen şifreli yazıda; 22-23 Kasım 1336/1920 tarihinde kenti savunan halkın ve askerlerin ne derece zor

durumda olduğu bir bir sıralanarak izah edilmeye çalışılarak yardım talep edildi (Yakar-Pusat, 2017, 31).

Mevsim kış olduğundan yakacak bulma sıkıntısı da baş göstermişti (Ünler, 1969, 99). İşgal güçlerinin oluşturduğu muhasara yarılacağı için köylüler şehre odun getirememekteydiler. Cephane, iaşe ve odun hemen tedarik edilmesi gereken şehrin en önemli meselesi haline geldi (Yakar-Pusat, 2014, 47).

Urfa ve Maraş'ta tecrübe kazanan Fransız işgal güçleri, Antep'i kuşattıktan sonra dışarıyla olan teması engellemeye çalıştılar. Bu maksatla General Goubeau, Kolordu birliklerine karşı askeri harekâta bulunmaya karar verdi. 23 Kasım gecesi Fransızların, beşinci Tümen'e taarruz etmesi beklenirken hedef şaşırtan Fransızlar, dokuzuncu Tümen'e saldırdılar. Dokuzuncu Tümen'i geri çekilmeye zorlayan Fransızlar, daha sonra beşinci Tümenin üzerine saldırdılar. Fransız kuvvetlerinin ilerleyişi karşısında güç duruma düşen tümen, meşakkatle Nizip'e çekildi. Fransız taarruzu karşısında Birecik, Belkis ve Şeyh Bekir geçitlerinden Fırat nehrinin doğusuna çekilen Beşinci Tümen, ciddi kayıp vermedi. General Goubeau 27 ve 28 Kasım'da Nizip'te kaldı. 30 Kasım'da Antep'e döndü (Pamuk, 2009, 264).

General Goubeau, Özdemir Bey'e bir mektup gönderip kentin teslim edilmesini istedi (Gömeç, 1989, 84). Öne sürdükleri koşullar diğer bildirilerde olduğu gibi; mevcut silahların teslim edilmesi, Fransız güçlerinin hâkimiyetinin kabul edilmesi, istihkâm ve siperlerin yıkılmasıydı (Akçora, 1995, 83). Görüşmek için verilen süreyi Özdemir Bey biraz daha uzatıp zaman kazanmak için görüşmenin bir sonraki güne ertelenmesini Goubeau'dan bir mektupla istedi (Öztürk, 1994, 146).

Özdemir Bey Goubeau'ya verdiği yanıtta şunları yazdı: "*İsteklerinizin kabulü mümkün değildir. Buraya hariçten gelmiş asker yoktur. Tamamı Antep'in öz evlatlarıdır. Bizim için müdafaa ve şerefli bir ölümden başka yol yoktur.*" (Akçora, 1995, 83)

4 Aralık tarihine kadar, Özdemir Bey'le yapılan yazışmalar farklı bahanelerle neticesiz kaldı. Aynı gün öğleden sonra Türk mahallelerine tekrardan ağır bombardımana başlandı (Öztaş, 2012, 102).

Suriye'nin kuzeyinde meydana gelen hadiseler ise, Fransızları oldukça endişelendiriyordu. 18 Aralık'ta General Goubeau, Suriye'nin kuzeyine gitmek zorunda kaldı. Bu olaya rağmen Antep'teki kuşatma hız kesmedi (Pamuk, 2009, 275). Suriye'deki gelişmelerden faydalanmak isteyen Kuvayı milliye, kuşatmayı yarmak için çaba gösteriyordu. Aralık ayının 25'ine kadar süren çatışmalarda istenilen başarı elde edilemedi (Eyicil-Kekil, 2022, 1400).

Şehirde ölü ve yaralı sayısı her geçen gün daha da yükseliyordu. Savaş ortamını ve bombardımanı halk kanıksamıştı. Ancak açlık böyle bir şey değildi (Ünler, 1969, 133).

Erzak kıtlığı nedeniyle askerlere verilen yiyecek hakkı yarıya indirildi. Ancak yine de buna yetecek iaşe maddeleri yetersiz kalıyordu. Yeniden depolar kontrol edilip yiyecek adına ne ele geçmiş ise birazı sahibine verilmek üzere geriye kalanı el konularak ambarlara götürüldü (Öztürk, 1994, 155).

Şehirde bir araştırma yapılarak Kolordu'ya bir mektup yazıldı. Mektupta; at ve eşek dahil olmak üzere her türlü yiyecek maddesinin idareli kullanılması koşuluyla 15.000 nüfusa sahip Antep'e sadece 15 gün yeteceği ondan sonra ise yiyecek namına hiçbir şeyin kalmayacağı belirtilerek şehri düşman muhasarasından kurtaracak bir saldırının bir hafta içerisinde yapılması gerektiği bildirildi (Özlü, 2020b, 692-694). Depoda bulunan erzak bu nüfusa yetmeyecek kadar azdı. Zaten halkın birçoğu ağaç kabuğu, süpürge tohumu, yiyor; bazı anneler erzak bulamadığından çocuklarına ot yedirmek zorunda kalıyordu (Bozgeyik, 1994, 34).

Muhasara altında insanlar gibi hayvanlar da açlık çekiyordu. Gece abdest bozmaya çıkan bir çocuk Yazıcık semtinde aç bir köpeğin saldırısına uğramış, çığına koşan anne çocuğunu parçaladığını görmüştü (Yakar,2015, 85).

Bütün halk yiyecek arıyordu. Geceleyn ölü hayvanlar, bir anda yok oluyordu. Kedi ve köpek gibi evcil hayvanlar bile yenmişti. Bu tablo karşısında Heyet-i Merkeziye, açlık beyannamesi yayınlayarak bir defa daha yardım talebinde bulunmuştu (Pamuk, 2009, 281).

Zerdali çekirdeği ile karışık bir undan yapılan ekmeği halk aylarca yemek zorunda kaldı. Bununla beraber beslenme bozuklukları ortaya çıktı. Depo edilmiş zerdali çekirdeklerinden zehirlenenler oldu. Baştabip bu ekmeğin bundan sonra yenmemesi için rapor vermişti ama yiyecek kıtlığından dolayı herkes bunu yemek zorunda kalıyordu. Halk arasında şark çibani, frengi, trahom ve idrar yolu rahatsızlığı gibi hastalıklar ortaya çıktı (Eyicil-Kekil, 2022, 1401; Nureddin 1988, 181). Bostancıların Halep cinsi kıymetli süt inekleri, at ve merkepler kesilerek etleri askerin iaşesine tahsis edildi (Yakar-Pusat,2014, 61). Personele yüz gram fıstık yüz gram üzüm son dakikaya kadar bekletilip öyle verilmeye başlanmıştı (Nureddin, 1988, 181). Şehrin ve müdafilerin içinde bulunduğu acı durumu Şakir Sabri Yener aşağıdaki mısralarla dile getirmişti:

Antep Mahsurlarının Son Feryadı

Yer karanlık, gök karanlık; yer demir, gökler bakır;

Lane yok, virane çok, sandık sepetler tamtakır.

Bir gelen yok, bir giden yok; tel çekilmiş çevreye,

Top kurulmuş, çifte nöbetler dikilmiş her yere.

Kar yağar, kurşun yağar; kan fışkırır karlar erir!

Haricin ahvalini ancak güvercinler verir.

Müslümanlar, kurtarın Allah için, Allah için!...

Yirmi bin masumu kestirmek boğazlatmak için! (Gaziantep İl Yıllığı, 1968, 114).

İşgal, düşmanın şehri muhasara altında tutması, kıtlık, iaşe ve yakacak eksikliği derken bir de hava şartlarının son derece soğuk olması şehir halkı için dayanılmaz bir hal aldı. Fransızlar şehre günlük birkaç ton bomba atıyordu. 20 Aralık'ta başlayan kar şehirdeki Fransız işgal güçlerini de zor duruma düşürdü. Kış çok sert geçiyordu. Geceleri ısı sıfırın altında eksi 10 derecelere kadar düşüyordu. Şehirde 40 cm kar vardı. Bu urum Fransızların dış operasyon yapmalarını engelledi. Hayvanlarına ot bulamaz oldular. Fransızların elinde konvoy develerinin haricinde 5000 hayvan vardı bu da günde 25 ton ota ihtiyaç duymalarına neden oluyordu. Fransız komutanı, hayvanların büyük bir kısmının yemlerinin sağlanması için, Sacır'a götürülmesine karar verdi. Bu sırada Türk Milli kuvvetleri, biri kuzey cephede, ikincisi Antep'in aşağısındaki Sacır Vadisinde olmak üzere iki saldırı da bulduysa da bunlar işgal güçlerince püskürtüldü (Öztaş, 2012, 103-107).

Antep'te ocak ayı başlarında açlık artık dayanılmaz boyutlara ulaştı. Şehirde gittikçe kötüleşen durumun Ankara'ya bildirilmesiyle birlikte kuşatmanın yarılması için 2. Kolordunun taarruzu uygun görüldü. 6 Ocak 1921 tarihinde bu amaçla Sam köyünde toplandı (Akçora, 1995, 52).

Kar ve soğuktan dolayı arabalar gidemiyordu. 6-7 Ocak 1921 tarihlerinde yalnızca yük katırları ve deve gidebiliyordu. Fransızların Sacır Garı'nda engellemesi ile birlikte Antep halkının çok sayıda hayvanı öldü. 18 Ocak'ta Sacır Garı'ndan dönen Fransızlara, Kuvayı Milliye birlikleri saldırarak büyük zayıflar verdirdi (Eyicil-Kekil, 2022, 1401).

Fransızlar 18 Ocak'ta İkizkuyu'ya ulaştığında 5. Tümen'in saldırısıyla karşılaştı. Fransızlar başlarda az da olsa bir afallama ve bocalama geçirdikten sonra toparlanıp karşılık verdiklerinden dolayı baskından istenilen sonuç alınamadı. Bir sonraki güne kadar devam eden taarruzdan kolordu kuvvetleri istenilen sonucu elde edemedi (Pamuk, 2019, 73). Yine de işgal güçleri bu saldırıda büyük zayıf verdi. Birçok giyim eşyası, teçhizat, silah ve erzakla birlikte yüzden fazla hayvan ganimet olarak ele edildi (Ünler, 1969, 135).

Kolordu kuvvetleri bu hareketten sonra muhasarayı kaldırma umudunu yitirdi. Kolordudan yazılan mektupta; Özdemir Bey'e bir huruç hareketi ile içerdeki kuvvetlerin dışarı çıkarılması önerildi. Kolordu kuvvetlerinin bu hurucu desteklemekten başka bir şey yapamayacağı bildirildi (Gaziantep İl Yıllığı, 1968, 114).

Fransız işgal kuvvetleri 30 Ocak 1921 tarihinde tankların da desteklediği şiddetli bir bombardımanla Musullu Cephesine saldırdı. Kıran kırana yapılan bu çarpışma sonucunda düşman geri çekilmek zorunda kaldı (Bozgeyik, 1994, 34).

Çatışmalar devam ederken bu arada şehirde yaşanan açlık 31 Ocaktan sonra son haddine ulaştı. Eldeki üzüm ve fıstık da bitmişti. At ve eşek etine kadar her şey yeniliyordu (Nureddin, 1988, 183). Ocak ayının son günlerinde Odun Pazar'ına ölmüş bir at leşi atılmıştı. Atın başında toplanan kadınlar işeyi paylaşmak için birbirleriyle boğuşarak beş dakika içinde elleriyle parçalayıp işeyi bitirmişlerdi (Yakar, 2015, 85).

Kürkçü Hanı'ndaki Heyet-i Merkeziye'ye ve Özdemir Bey'e Halk, "açız" diye haykırıyordu (Pamuk, 2009, 294). Yiyecek olarak ne halkta ne de askerde bir şey kalmadığından dolayı 2 Şubat 1921 tarihinden itibaren acıbadem çekirdeğinden yapılan ekmek fırınları da kapatıldı (Nureddin 1988, 185). Kent'teki yiyeceğin son kırıntıları da bitmişti. Son fişekler atılıyordu. Şehre bir şey sokulamıyor, muhasara bir türlü yarılmıyordu. Düşman kenti kat kat çember içine almıştı (Bozgeyik, 1994, 34).

Halkın onayı alındıktan sonra Şeyh Fethullah Cami'nde toplanarak 9 Şubat 1921 Çarşamba günü saat 10.00'da teslim şartnamesi Fransız karargâhında imzalandı. Kısıtlı imkânlarıyla uzun süre olağanüstü mücadele eden Antep halkı, 9 Şubat'ta teslim şartnamesini çaresiz kabullendi (Pamuk, 2019, 77). Fransızlar bu protokolden sonra kente girdiler. Karakollar kurup yerleştiler. Halkın gönüllerini kazanmak için ve halka yaranmak için hükümet civarına kamyonlarla şeker, un, yiyecek getirerek halka dağıtıp fırınları açtırıp ekmek yaptırıp muhtaçlara parasız verdiler (Gaziantep İl Yıllığı, 2002, 36).

Antep halkı uzun süre direnmesine rağmen açlık ve kıtlık nedeniyle teslim olmak zorunda kaldı. Antep'in Fransız işgalinden kurtulması 20 Ekim 1921' de Fransızlarla TBMM hükümeti arasında imzalanan Ankara İtirafnamesiyle mümkün oldu. Fransızlar, 25 Aralık 1921'de Antep'ten çekildiler (Kürekçi, 2019, 41). Onlarla birlikte Ermenilerin çoğu da gitti. Antep'te kalan Ermenilerin de 1922 yılında Suriye cihetine gitmesiyle, şehirde Ermeni nüfus kalmadı (Güzelhan, 1959, 77).

Antep direnişinin olağanüstü önemini ve anlamını takdir eden TBMM, 8 Şubat 1921 tarihli toplantısında 93 Numaralı Kanunla, Antep'e "Gazi" unvanını verdi (Çakar, 2014, 56).

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı Sonunda Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros mütarekesinin 7. Maddesini bahane ederek İtilaf devletlerinin Misak-ı milli sınırlarında dahi Türklere yaşama hakkı vermezcesine işgallere başlaması Anadolu'nun birçok yerinde işgalcilere karşı halk direnişini başlattı. Bu bağlamda özellikle güney illerinde Maraş, Urfa ve

Antep'te destansı bir direniş gösterildi. Bu direnişten sonra Fransızlar Maraş ve Urfa'yı terk etmek zorunda kaldılar. Fransızlar bütün güçleri ile Antep'te tutunmaya çalıştılar.

Antep'te halkın oluşturduğu Milli Kuvvetler önce Kilis yolunda daha sonra da şehir içinde işgal güçlerine karşı direndiler. Fransızlar üstün silah güçlerine rağmen bu direnişi kırıp şehri teslim alamadı. Bunun üzerine şehri abluka altına alarak dış dünya ile bağlantısını kestiler. Ablukaya rağmen Antep direnişi uzun süre devam etti. Bu süreçte Fransızların ağır silahlarla yaptıkları bombardımanın yanında şehir halkı açlık, kıtlık, soğuk ve salgın hastalıkla da mücadele etmek zorunda kaldı.

Açlık nedeniyle şehir halkı, at, eşek, kedi köpek, ot, süpürge tohumu, ağaç kabuğu, ne bulduysa yemeye başladı. Şehirde un kalmadığından zerdali çekirdeğinden yapılan ekmeği halk aylarca yemek zorunda kaldı. Bununla beraber beslenme bozuklukları ortaya çıktı. Depo edilmiş zerdali çekirdeklerinden zehirlenenler oldu. Yine de halk yemek zorunda kaldı. Halk arasında şark çıbanı, frengi, trahom ve idrar yolu rahatsızlığı gibi hastalıklar ortaya çıktı. Bütün bu zorluklara rağmen dışarıdan da destek gelmeyince Antep'liler şehri teslim etmek zorunda kaldılar.

Diğer yandan Fransız işgal güçleri, Suriye'de direniş hareketleri ile karşı karşıya kalınca ve özellikle de İngiltere ile aralarındaki anlaşmazlıkların artması üzerine TBMM hükümeti ile antlaşma yollarını aramaya başladı. Çünkü Maraş, Urfa ve Antep'te yoğun bir direnişle karşı karşıya kalmışlardı. Bu durum işgal güçlerinin etkinliğini düşürüyordu. Hem Suriye'de hem de Anadolu'da savaşmak Fransa gibi emperyalist ülkeler için cazip değildi. Çünkü emperyalist güçler ucuz zaferler istiyordu. Maliyetlerin artması hem ekonomik hem siyasi hem de askeri olarak bedel ödeyerek bir bölgeyi işgal etmek oldukça külfetli bir işti. Bu nedenlerden dolayı Fransa Anadolu'yu terk edip Suriye topraklarında tutunmayı tercih etti. TBMM Hükümeti ile Fransa Arasında imzalanan Ankara Antlaşması ile Fransa Antep'i terk ederek Suriye topraklarına çekilerek Suriye'deki sömürgecilik faaliyetlerine yoğunlaştı.

Günümüzde Antep'in yemek kültürünün gelişmesinde ve kış için zahire hazırlıklarına çok uzun zaman harcanmasının Fransız işgali sırasında yaşanan açlığın ve erzak sıkıntısının önemli bir etkisi oldu. Antep direnişi Antep mutfağının gelişmesine de katkıda bulundu.

Kaynakça

- Abadi. (1999). Türk Verdünü Gaziantep Antep'in dört muhasarası. Gaziantep: Gaziyurt Matbaası.
- Akçora, E. (1995). Kilis'in Antep müdafaasındaki yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 11(31), 55-87. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1170476>.
- Atay, Z. G. (2011). M. Oğuz Göğüş Arşivi'nden Antep harbi. Gaziantep: Kültür Yayınları.
- Başkan, Ö. F. (2020). Millî Mücadele yıllarında İngiliz ve Fransızların işgal ettikleri Güney Bölgesi'nde haberleşmeye yönelik sansür uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 36(101), 1-28. <https://doi.org/10.33419/aamd.732710>.
- Bozgeyik, B. (1994). İstiklal Harbinde Gaziantep. İstanbul: Gaziantep Şehit Kamil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Bozgeyik, B. (1996). Her yönüyle Gaziantep Tarih/Kültür/Folklor. Gaziantep: Şehit Kamil Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Büyükoğlu, Y. (2006). Milli Mücadele döneminde Güneydoğu Anadolu 30-10-1918/20-10-1921. Gaziantep: Form Matbaacılık.
- Çakar, M. (2014). Antep savunması. (Yüksek Lisans Tezi). Sütçü İmam Üniversitesi, Ankara.1-72.

https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/206481/yokAcikBilim_10028790.pdf?sequence=-1

- Çiftçi, A. E. (2009). İlk Çağdan günümüze Gaziantep tarihi. Gaziantep: Damla Matbaası.
- Eyicil, A. ve Kekil, S. (2022). Güney Cephesi Maraş ve Antep'te Kuvayi Milliye'nin işgalcilere karşı mücadelesi. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. 58, 1375-1408.
- Gaziantep İl Yıllığı 1968. (1969). Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gaziantep İl Yıllığı 2002. (2002). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Güzelhan, M. (1959). Ayıntap tarihinden notlar (Dülük-Ayn-i Bedrettin – Ayıntabın Tarihte Uğradığı İstilalar). Gaziantep: Kitap ve Broşür Yayınları.
- Gömeç, S. (1989). Milli Mücadelede Gaziantep. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İlik, S. (2019). Atatürk'ün dava arkadaşlarından Kılıç Ali. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. 1-175.
- Karaca, Ö. (2022). Tarihin yansımada Gazi Şehir Antep'in işgali ve halkın mücadelesi. 1-22 DOI:10.13140/RG.2.2.25343.28324
- Kurt, İ. (2014). Güney Cephesinde Antep işgali 1919-1921. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara. 1-179. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Kurt, Ü. ve Uçaner, M. (2015). A. Gesar Antep'in varoluş mücadelesi. İstanbul: Belge Yayınları.
- Kürekci, M. N. (2019). Savaş Gastronomisi: Savaşa dayalı gastronomiye ilişkin teorik bir analiz ve Kurtuluş Savaşı'nda Antep açlık beyannamesi. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep. 1-60. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>.
- Nureddin. L. M. (1988). Gaziantep savunması. İstanbul: Kastaş A.Ş.
- Özlu, Z. (2020a), Yıkılmış bir şehri inşa ve ihya edenler: Cumhuriyet'in ilk yıllarında Gaziantep'te esnaf ve tüccar aileler. İstanbul, Gazi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Özlu, Z. (2020b), İstiklâl sevgisinin âbidesi: Gâzi'ayıntâb müdâfaası. Müellif: Lohânîzâde Mustafa Nureddin, Gaziantep, Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayınları.
- Öztaş, K. (2012). M. Abadie Antep ve dört kuşatma 1920-1921. İstanbul: Kayhan Matbaacılık.
- Öztürk, A. (1994). Milli Mücadele'de Gaziantep. Kayseri: Geçit Yayınları.
- Pamuk, B. (2009). Bir şehrin direnişi Antep savunması. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Pamuk, B. (2019). 1918-1921 Antep savunması kronolojisi. Gaziantep: Şehit Kamil Belediyesi.
- Seçkinler, A. H. (2021). Antep savunması ve Türk polisinin Antep savunmasındaki faaliyetleri. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntap Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-14.
- Solmaz, M. (1983). Gaziantep'in adaşı ve fahri hemşehrîsi Atatürk Gaziantep'te (Mektuplar, Belgeler, Fotoğraflar, Anılar ve Gaziantep Nüfusuna Tescili). İstanbul: Eko Matbaası.
- Ünler, A. N. (1969). Türkün kurtuluş savaşında Gaziantep savunması. İstanbul: Kardeşler Matbaacılık.
- Yakar, H. İ. ve Pusat, Ü. G. Y. (2014). Antep savunması askeri iase defterleri açlığın günlüğü. Gaziantep: Şehit Kamil Belediyesi Kültür Yayını.

- Yakar, H. İ. ve Pusat, Ü. G. Y. (2014). Antep Savunması hastane defteri bir şehrin feryadı. Gaziantep: Şehitkâmil Belediyesi Kültür Yayını.
- Yakar, H. İ. (2015). Gaziantep savunması hatıraları – belgeler. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi.
- Yakar, H. İ. ve Pusat, Ü. G. Y. (2017). Antep savunması işe satılma defteri bir şehrin dayanışması. Gaziantep: Şehitkamil Belediyesi Kültür Yayını.
- Yakar, H. İ. ve Pusat, Ü. G. Y. (2017). Antep savunması heyet-i merkeziye muharebe defteri savunmanın şifreleri. Gaziantep: Şehitkâmil Belediyesi Kültür Yayını.

Extended Abstract

In the First World War, the Ottoman State entered the war on the side of the Alliance group led by Germany. During the war, the Ottoman State fought offensive wars on the Caucasus and Canal fronts and defensive wars on the Dardanelles, Iraq, Syria, Hejaz, Yemen, North Africa and Palestine fronts. During the most difficult times of the war, especially in the Middle East, it sent troops to help its allies on the fronts of Galicia, Romania and Macedonia. In a process that started before the war, German officers had started to be employed in the Ottoman army. During the war, the number and effectiveness of German officers and commanders in the Ottoman army increased even more, and the command and administration of Turkish soldiers on many fronts was given to German officers. The Ottoman State entered the First World War when the Goeben and Breslau ships, which entered the Dardanelles while escaping from the Entente States and were shown as purchased, went to the Black Sea under the command of Admiral Souchon and bombarded the ports of Odessa, Sevastopol and Novorossisk on the night of October 29/30.

For Germany, the role of the Ottoman state in the war was basically based on the logic that the more Allied soldiers it could hold and keep busy in Dardanelles, Egypt, Iraq and the Caucasus, the better, in order to relieve the Germans on the European fronts. This is clearly seen in the actions of the German commanders in the Ottoman army.

After the Central Powers lost the First World War, the Armistice of Mudros was signed between the Ottoman State and the Allied Powers. Especially using article 7 of the treaty, the Allied Powers started the occupations. In this context, the British occupied Ayntab, Urfa and Maras. Later, with an agreement made with the French, the British left Antep, along with Urfa and Maraş, to French occupation. The public reacted greatly to the occupation of the southern provinces by the French occupation forces, especially with the Armenian legion battalions. People in Maras, Urfa, Ayntab cities organized and formed militia forces and started armed resistance against the invaders. This resistance movement launched by the National Forces won its first victory in Maras. As a result of 22 nights and days of resistance in the city, the French occupation forces and their collaborator Armenian legion battalions were forced to leave the city. This victory in Maras was also the first victory of the Kuvayı Milliye forces against the occupation forces. This victory showed that the enemy could be defeated. As a result of the resistance that started in the region, the French had to leave Maras first. Subsequently, they left Urfa. The French tried to continue the occupation in Ayntab with all their might.

Ayntab, which was a sanjak of Aleppo Province in those years, was first occupied by the British on 17 December 1918. In October 1919, the British left the city to French occupation in accordance with the treaty. On 5 November 1919, Ayntab was officially occupied by the French. The people of Ayntab did not recognize this occupation and started resistance against the French

occupation forces and their collaborators, the Armenian legionnaires. First of all, under the leadership of Sahin Bey, legendary resistance was shown between Antep and Kilis to prevent the enemy from entering Ayntab. When Sahin Bey was martyred, the occupation forces reached Antep. This time, the people of Antep started a city war against the enemy occupation. From 1 April 1920 to 9 February 1921, the people of Ayntab showed a fierce resistance against the French occupation forces. When the French could not control the city, they cut off the city's communication with the outside world and even with the nearest villages and put the city under siege. The people of Ayntab resisted against the French occupation forces for a long time, showing great sacrifices. Although the people of Ayntab resisted for a long time under this siege, eventually hunger and famine broke this resistance of the people of the city. Unable to withstand hunger, the people of Ayntab had to surrender the city to the French occupation forces on 9 February 1921.

In this article, while discussing and analyzing the defense of Ayntab, the famine and starvation experienced in the city as a result of the blockade of the occupation forces are discussed and analyzed, and the damage caused by hunger to the resistance of Ayntab and its decisive role in breaking the defense of the city are tried to be revealed.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Dergi Hakkında

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde bulunan *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* yılda 2 kez (Nisan ve Ekim) yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergide sosyal bilimlerin her alanına ait araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makalelere yer verilir. HMKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin temel amacı; sosyal bilimler alanında çalışma yapan bilim insanlarının bilgi, deneyim, değerlendirme, görüş ve önerilerini paylaştıkları bilimsel bir platform oluşturmak, sosyal bilimler alanındaki çalışmalara ulusal ve uluslararası düzeyde katkıda bulunmaktır.

Yayın İlkeleri

Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmaların hangi sempozyumda/kongrede, ne zaman ve nerede sunulduğu, yazının başlığına eklenen dipnot ile belirtilmelidir. Ayrıca, bir araştırma kurumu veya fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje/çalışma numarası verilmelidir. Gönderilen çalışmanın başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

Makalelerin açık dergi takip sistemi üzerinden gönderilmesi gerekir. Dergiye gönderilen yazılarda literatür güncel ve kapsamlı olmalı ve yazılar, kendi alanında uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmalıdır.

Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmalı, yabancı terim ve kavramlar yerine olabildiğince Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır. Türkçede henüz tam yerleşmemiş bazı terim ve kavramlar kullanılıyorsa bunların uluslararası literatürdeki karşılığı ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmelidir.

Yazı Değerlendirme Süreci

Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir. Uygun bulunan çalışmalar ise ön değerlendirme için çalışmanın ilgili olduğu alana yönelik bir alan editörüne gönderilir.

Alan editörleri çalışmaların, giriş ve literatür, yöntem, bulgular, sonuç ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Bu inceleme sonucunda uygun bulunmayan çalışmalar iade edilir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakemlendirme sürecine alınır.

Çalışmalar içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre alan editörleri tarafından iki hakeme gönderilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda iki yayımlanabilir raporu alan makale, dergi yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır. Hakem raporlarının birisinin olumlu, diğerinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına üçüncü hakemin raporuna göre karar verilir.

Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar gerekli düzeltmeler için yazarına geri gönderilir. Düzeltmiş metnin belirtilen sürede dergi sistemine yüklenmesi yazarın sorumluluğundadır. Düzeltilmiş metin, gerekli olduğu hallerde değişikliği isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Dergi editörleri gerektiğinde makalede içeriği etkilemeyen küçük değişiklikler yapabilir.

Yayıma kabul edilen makalelerin, intihal yazılım programı kullanılarak benzerlik oranı kontrol edilir. Benzerlik oranı %20'in altında ise, yazı en kısa sürede Yayın Kurulunun belirleyeceği sayıda yayımlanır.

Yazının yayımlanması konusunda son karar, dergi editörlüğüne aittir.

HMKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yazım İlkeleri

Gönderilen yazılar, Microsoft Word 2010 ve üstü programlarda (*.docx), Calibri yazı karakterinde, 10 punto ve tek satır aralığı ile yazılmış olmalıdır. Paragraflar arasında satır boşluğu bırakılmamalıdır. Paragraflar arası boşluk, paragraf öncesi 3 nk, paragraf sonrası 0 nk olarak düzenlenmelidir. Tablolarda ise otomatik boşluk kullanılmamalıdır. Paragraf girintileri 1 cm, kenar boşlukları alt ve üst kenarlarda 5,5 cm; sol ve sağ kenarlarda 4,5 cm olmalıdır.

Dergide yayımlanacak yazılar, aşağıda verilen yazım kurallarına ve örneklerle göre yazılmalıdır. Verilen örneklerin dışındaki durumlar için Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan "Publication Manual of American Psychological Association (6th Edition) 2010" adlı kitapta belirtilen ilkeler (APA stili) dikkate alınmalıdır (Örnekler için http://library.nmu.edu/guides/userguides/style_apa.htm web adresine başvurulabilir.).

Yazıların sırasıyla öz, abstract, ana metin, (varsa) ekler ve extended abstract bölümlerden oluşması gerekir.

Başlık Sayfası

Başlık sayfasında Türkçe ve İngilizce başlık, yazar ad(lar)ı, kurum ad(lar)ı, Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler yer almalıdır. Başlık, en fazla 12 kelimedenden oluşmalı, 11 puntuyla, tamamı büyük ve koyu harflerle, satıra ortalanarak yazılmalıdır. Başlığın yazının içeriğini en iyi şekilde yansıtmaması gerekir. Başlıkta kısaltmalar kullanılmamalıdır.

Yazarların ad ve soyadları başlık satırının altında, ortalı biçimde, koyu (bold) karakterde olmalı. Adın ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük; soyadın tamamı büyük harfle yazılmalıdır. Yazarların çalıştığı kurum, adlarının altına yazılmalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde yazar-kurum adları alt alta yazılmalıdır.

Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler, 10 punto ve italik harflerle, tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Öz 150-200 kelime uzunluğunda olmalıdır. Özde çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi ve sonucu kısaca verilmelidir. Özden sonra 3-5 anahtar kelime yazılmalıdır.

Türkçe Ana Metin

Çalışmalarda sırasıyla *giriş*, *yöntem*, *bulgular*, *tartışma* bölümlerine yer verilir.

❖ **Giriş** bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili olarak güncel literatürdeki temel kavramlar, kuramsal gelişim ve yaklaşımlar ile araştırmadaki problem durumu, amaç, denenceler (hipotezler) varsayımlar (sayıltılar), sınırlılıklar vb. yer almalıdır. Bu bölüm yeni bir sayfadan başlatılmalıdır.

❖ **Yöntem** bölümünde, araştırmada kullanılan evren, örneklem, veri toplama araçları, veri çözümleme teknikleri, işlem aşamaları vb. açıklanmalıdır.

❖ **Bulgular** bölümünde, araştırma problemiyle / denencelerle ilgili olarak ulaşılan sonuçlar verilmelidir.

❖ **Tartışma** bölümünde, araştırma bulguları daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak açıklanmalı, tartışılmalı, yorumlanmalı ve sonuç/sonuçlara bağlı olarak öneriler dile getirilmelidir.

Metindeki tablo, grafik ve şekillere sıra numarası verilmeli, isimleri üstte yazılmalıdır. Tablolarda dikey çizgi kullanılmamalı, sadece üstten iki alttan tek olmak üzere 3 yatay çizgi kullanılmalıdır.

Örnek:

Tablo 1: Sanat Kategorisindeki Metaforların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Metafor	f	%
Yapboz	5	33.3
El Sanatları (Örgü ve dikiş)	2	13.3
Resim	7	46.6
Tual	1	6.6
Toplam	15	100

Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri

Tablolar sayfa sınırlarını aşmamalıdır. Büyük tablolarda gerekirse yazı puntosu küçültülebilir veya sayfa yapısı yatay hale getirilebilir.

Kaynakça

Kaynakça, "Kaynakçanın Düzenlemesi" başlığı altında verilen örneklere uygun biçimde düzenlenmelidir.

(Varsa) Ekler

Araştırmanın anlaşılır olmasında önemli bir işleve sahip olan ölçek, belge, resim vb. ek olarak verilebilir. Ekler Ek-1,Ek-2, şeklinde numaralandırılmalı ve metin içinde bu numaralarla atıf yapılmalıdır.

Extended Abstract (Uzun Özet)

Türkçe yazılmış makalelerin Kaynakça bölümünden sonra İngilizce Extended Abstract eklenmesi gerekmektedir. (İngilizce yazılmış makalelere Türkçe uzun özet eklenmeyecektir). Uzun özet, 750-1000 kelime arasında olmalıdır. Derginin esas metin için geçerli olan biçimsel yazım özellikleri uzun özet için de geçerlidir. Extended Abstract, "Introduction", "Method" ve "Result and Discussion" alt başlıklarını içermelidir. Uzun özeti İngilizce dil kontrolü (proofreading) yazarın sorumluluğundadır. Özeti dil açısından yetersiz olan makaleler düzeltilene kadar yayımlanmayacaktır.

Metin içindeki **başlıklar ve alt başlıklar** şu şekilde düzenlenmelidir:

✓ Birinci Derecedeki Alt Başlık: İlk harfi büyük diğer harfleri küçük tamamı **kalın** harflerle, paragraf başından başlayacak şekilde.

Örnek: **Giriş**

✓ İkinci Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı **kalın ve italik** harflerle.

Örnek:

Çalışmanın Amacı

✓ Üçüncü Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı italik harflerle.

Örnek: *Türkçede Kişi Zamirleri*

Bütün başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Metin İçinde Atıf Yapma

✎ Metin içinde kaynaklara atıf yapılırken yazarın/yazarların soyad(lar)ı, ilgili yayının basım yılı ve sayfa numarası kullanılır. Yazarın soyadı ile eserin basım yılı arasına virgül (,) sonra iki nokta konularak sayfa numarası yazılır.

Örnek: Konuşma sırasında yapılan bir hareket, bir toplumda mesajın etkisini artırırken diğerinde tam tersi bir etki yaratabilir (Baltaş, 1998: 46).

✎ Atıf yapılan eserden bir bölüm aynen aktarılıyorsa bu bölüm tırnak işareti (" ") kullanılarak gösterilmeli ve atıf yapılan eserin basım yılından sonra iki nokta (:) konularak alıntının yapıldığı sayfa numarası da yazılmalıdır. Yazarın adı cümlenin bir parçası olarak söyleniyorsa yayın yılı ve sayfa numarası parantez içinde ismin hemen yanında yer almalıdır.

Örnek: Korkmaz'a (2007: 68) göre dil bilgisi, "*çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlenin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğreten bilgi dalıdır.*"

✎ Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise ilk atıfta, yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir. Aynı esere daha sonra yapılacak atıflarda ise sadece ilk yazarın soyadı yazılır ve Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: 1936 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programı'nda, okuma yazma öğretiminin basit kelimelerden başlayarak gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

5'ten fazla yazarlı eserlere ilk atıftan itibaren ilk yazarın soyadı ile birlikte, Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: Böylece anlatılan bilgiler çok daha kolay anlaşılır ve kalıcı hâle getirilir (Korkmaz ve diğer., 1995).

Aynı bilgi için birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise kaynaklar cümle sonunda parantez içinde, aralarına noktalı virgül konularak, kronolojik sıralama ile verilmelidir.

Örnek: Okul yöneticilerinin öğretmenlere oranla daha fazla strese maruz kaldıklarını belirten çalışmalar da vardır (Savery, 1993; Feitler, 1996).

~~✗~~ Atıf yapılan eser bir kurum adına hazırlanmışsa ilk atıfta, kurumun açık adı, yanında kısaltması, basım yılı ve sayfa numarası verilir. Daha sonraki atıflarda kurumun açık adı değil sadece kısaltması kullanılır.

Örnek: (Türk Dil Kurumu, [TDK], 1997)
(TDK, 1997)

~~✗~~ Bir yazarın aynı yıla ait iki ayrı eserine atıf yapılıyorsa bu yayınların yıllarına bir harf eklenir.

Örnek: (Aydın, 1998a)
(Aydın, 1998b)

~~✗~~ Doğrudan ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı kaynak da aşağıdaki gibi belirtilmelidir.

Örnek: ... (Karahana, 1985'ten aktaran Gündüz, 1998)

Kaynakçanın Düzenlenmesi

Çalışmanın sonunda kullanılan tüm kaynaklar alfabetik sırayla aşağıdaki ilkelere uygun olarak verilmelidir.

📖 Tek yazarlı kitap

Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

📖 Çok yazarlı kitap

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

📖 Editörlü kitap

Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). (2009). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

📖 Kurum yazarlı kitap

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. (8. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

📖 Çeviri kitap

Bloom, B. J. (1998). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. (Çev.: Durmuş Ali Özçelik). İstanbul: MEB Yayınevi.

📖 Süreli yayınlardaki makale

Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. *Milli Eğitim*, 196, 85-105.

📖 Editörlü kitapta bölüm

Göçer, A. (2009). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. (Ed: A. Kırkkılıç ve H. Akyol), *İlköğretimde Türkçe öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 477-551.

📖 Basılmış sempozyum ve kongre bildirisi

Huber, E. ve Uzun, L. (2000). Dilbilim alanında Türkçe yazılan bilimsel metinler üzerine gözlemler. *XIII. Dilbilim Kurultayı (13-15 Mayıs 1999) Bildirileri*, (Ed.: A. S. Özsoy ve E. E. Taylan) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 201-215.

Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri

Gazete Yazısı

Akyol, T. (2001, Aralık 24). Edebiyat Tartışması. *Milliyet*, s. 12.

Tez

Uzun, L. (1992). *Köktürk metinleri üzerine bir metindilbilimsel çalışma: Kullanımbilimsel ve biçimbilimsel görünüşleriyle*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Elektronik dergilerdeki / veri tabanlarındaki makale

Brewster, C., & Railsback, J. (2002). Fullday kindergarten: Exploring an option for extended learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED472733). (Erişim Tarihi: 18.09.2008)

Arakji, R. Y., & Lang, K. R. (2008). Avatar business value analysis: a method for the evaluation of business value creation in virtual commerce. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9, 207-218. <http://www.csulb.edu/journals/jecr/> (Erişim Tarihi: 15.09.2008)

 Basılmamış ders notları, yayımlanmamış bilimsel toplantı bildirileri kaynak olarak gösterilmez.

HMKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Web Adresi / Web: : <https://dergipark.org.tr/hmkusbed>

E-posta / E-mail: mkusbed@gmail.com

İletişim Adresi / Adress: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Antakya / Hatay / TÜRKİYE

Telefon / Phone: + 90 326 2455812 **Faks / Fax:** + 90 326 2455811